

ΙΣΤΟΡΙΑ
ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ
ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ

αρχαίως

ΑΧΩΡΑΦΑ

ΑΝΤΩΝΙΟΥ Ν. ΧΩΡΑΦΑ

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΤΗΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ

ΔΙΑ ΤΗΝ Ε΄ ΤΑΞΙΝ ΤΩΝ ΔΗΜΟΤΙΚΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ

ΕΚΔΟΣΙΣ ΕΒΔΟΜΗ

Ἀντίτυπα 6000

Ἀριθμὸς ἐγκριτικῆς ἀποφάσεως $\frac{51231 \ 51232}{20/8/1934}$

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ
ΒΙΒΛΙΟΠΩΛΕΙΟΝ ΤΗΣ "ΕΣΤΙΑΣ",
ΙΩΑΝΝΟΥ Δ. ΚΟΛΛΑΡΟΥ & ΣΙΑΣ Α. Ε.
42—Ὁδὸς Σταδίου—42
1938

Τὰ γνήσια ἀντίτυπα φέρουν τὴν σφραγίδα τοῦ
Βιβλιοπωλείου τῆς «Ἑστίας».

ΙΣΤΟΡΙΑ

ΤΗΣ

ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

ΤΟ ΡΩΜΑΪΚΟΝ ΚΡΑΤΟΣ ΚΑΙ Ο ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΣ

1. Ἡ κοσμοκρατορία τῆς Ρώμης καὶ ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς εἰς αὐτήν.

Η ΡΩΜΗ κατ' ἀρχὰς ἦτο μία μικρὰ πόλις τῆς Ἰταλίας πλησίον εἰς τὸν Τίβεριν ποταμόν. Ἐκτίσθη περίπου εἰς τὰ 750 π. Χ. ἐπὶ ἐνὸς λόφου, τοῦ Παλατίου, ἀπὸ μερικοὺς χωρικοὺς, πού κατοικοῦσαν γύρω. Ὅλιγον κατ' ὀλίγον ὅμως ἡ μικρὰ αὐτὴ πόλις ἔγινε μεγάλη καὶ ἐπὶ τέλους κατώρθωσε νὰ κατακτήσῃ ὅλον τὸν κόσμον. Οἱ κάτοικοί της ἦσαν χωρικοί, ἀλλὰ εἶχαν μεγάλας ἀρετάς. Εὗρηκαν μὲ τὸν καιρὸν ἀρχηγοὺς καλοὺς, ἔκαμαν νόμους δικαίους καὶ τοὺς ἀκολουθοῦσαν αὐστηρά, εἰργάζοντο πολὺ, δὲν ἔχαναν τὸν καιρὸν τῶν εἰς διασκεδάσεις, ἔζοῦσαν μὲ οἰκονομίαν καὶ πρὸ πάντων ἐνόησαν ὅτι τότε μόνον εὐτυχοῦν τὰ ἄτομα ὅταν εὐτυχῇ ἡ πατρίς των. Δι' αὐτὸ ἀγαποῦσαν πολὺ τὴν πατρίδα των καὶ ἐθυσίαζαν δι' αὐτὴν καὶ τὴν ζωὴν των ἀκόμη.

Μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον τῆς ζωῆς καὶ μὲ αὐτὰς τὰς ιδέας κατώρθωσαν νὰ κυριαρχήσουν οἱ Ρωμαῖοι εἰς ὅλον τὸν κόσμον. Κατὰ πρῶτον κατέκτησαν ὅλην τὴν

γύρω χώραν, ἢ ὁποία ὠνομάζετο Λάτιον. Ἐπειτα ἐκυρίευσαν ὅλην τὴν Ἰταλίαν, ἔπειτα τὴν Σικελίαν, τὴν Ἀφρικὴν, τὴν Ἰσπανίαν τὴν Ἑλληνικὴν χερσόνησον, τὴν Μ. Ἀσίαν, τὴν Αἴγυπτον καὶ τέλος τὴν σημερινὴν Γαλλίαν καὶ μέρος τῆς Ἀγγλίας.

Οἱ Ρωμαῖοι ἦσαν καλοὶ πολεμισταί, εἶχαν καὶ νόμους καλοὺς, ἀλλὰ κατ' ἀρχὰς εἰς τὰς τέχνας καὶ εἰς τὰ γράμματα ἦσαν πολὺ ὀπίσω καὶ ἐξοῦσαν βίον πολὺ ἀπλοῦν. Ὄταν ὁμως κατέκτησαν τὰς ἑλληνικὰς χώρας τῆς Ἀνατολῆς, ἤλλαξαν βίον.

Οἱ Ρωμαῖοι στρατηγοὶ καὶ οἱ ἄρχοντες ἔφεραν εἰς τὴν Ἰταλίαν διὰ νὰ στολιζοῦν τὰς οἰκίας των τὰ ἀγάλματα, τὰ ὠραῖα ἀγγεῖα καὶ ἄλλα καλλιτεχνήματα, τὰ ὁποῖα ἐληλάτησαν ἀπὸ τὰς ἑλληνικὰς χώρας. Πάρα πολλοὶ Ρωμαῖοι, εἴτε ὡς στρατιῶται εἴτε ὡς ἔμποροι, ἔμειναν πολλὰ χρόνια εἰς τὴν Ἀνατολὴν μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων. Ἐπὶ τέλους πάρα πολλοὶ Ἕλληνες ἦλθαν εἰς τὴν Ρώμην, εἴτε ὡς δοῦλοι εἴτε διὰ νὰ ζητήσουν τύχην. Ἐδῶ ἄλλοι ἀπ' αὐτοὺς ἦνοιξαν σχολεῖα καὶ ἐδίδασκαν τοὺς Ἕλληνας συγγραφεῖς, ἄλλοι ἔγραφαν δράματα διὰ τὸ θέατρον καὶ ἄλλοι ἀνελάμβαναν νὰ κτίζουσι μνημεῖα.

Μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον οἱ Ρωμαῖοι ἔμαθαν τὰς ἰδέας τῶν Ἑλλήνων καὶ συνήθισαν νὰ θαυμάζουσι τὰ ἀριστουργήματα τῶν τεχνιτῶν τῆς Ἑλλάδος, νὰ ἀναγινώσκουσι τὰ ἑλληνικὰ συγγράμματα, καὶ γενικῶς νὰ ζοῦσι ὅπως οἱ Ἕλληνες, καὶ νὰ ὁμιλοῦν τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Αἱ μεγάλαι οἰκογένειαι μάλιστα ἐλάμβαναν Ἕλληνας διδασκάλους διὰ τὰ τέχνα των, καὶ ἔπειτα τὰ ἔστελλαν διὰ νὰ σπουδάζουσι εἰς τὰ σχολεῖα τῶν Ἀθηνῶν, τῆς Ἀλεξανδρείας, τῆς Ρόδου καὶ τῶν ἄλλων ἑλληνικῶν πόλεων.

Δι' αὐτὸ καὶ ἓνας Ρωμαῖος ποιητὴς πολὺ δικάως εἶπεν, ὅτι τότε ἡ Ἑλλὰς κατέκτησε τὴν Ρώμην.

Ἡ Ἰταλία

2. Ἡ θρησκεία τῶν Ρωμαίων.

ΟΙ Ρωμαῖοι ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας δὲν ἐπῆραν μόνον τὰς τέχνας καὶ τὰ γράμματα καὶ ἐν γένει τὸν πολιτισμένον βίον των. Μαζὶ μὲ αὐτὰ ἐπῆραν ἀπ' αὐτοὺς καὶ ἓνα κακόν. Οἱ Ἕλληνες ἀπὸ τὴν ἐποχὴν, ποὺ ἤρχισε

νά ἀκμάζῃ ἢ φιλοσοφία, δὲν ἐπίστευαν πλέον εἰς τοὺς θεοὺς των, ὅπως πρῖν. Οἱ φιλόσοφοι εἶχαν ἐξευτελίσει τὴν θρησκείαν τῶν Ἑλλήνων, ἀλλὰ καὶ δὲν ἠμπόρουν νά τὴν ἀντικαταστήσουν μὲ ἄλλην. Ἡ ἀπιστία λοιπὸν αὐτή, ἢ ὁποία ὑπῆρχεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, μετεδόθη εἰς τὴν Ρώμην καὶ ἀπ' αὐτὴν εἰς ὅλον τὸ Ρωμαϊκὸν κράτος. Τὰ τελευταῖα μάλιστα χρόνια εἶχε μεγαλώσει πάρα πολὺ. Ἡ ἀρχαία θρησκεία λοιπὸν κατέρρευε. Σιγὰ σιγὰ τὰ μαντεῖα ἔπαυσαν πλέον νά δίδουν χρησμούς, οἱ δὲ ναοὶ ἔμεναν ἔρημοι.

Κατὰ τοὺς χρόνους αὐτοὺς εἰς τὴν Ἰουδαίαν ὁ Κύριος ἡμῶν Ἰησοῦς Χριστὸς ἐδίδαξε τὴν ἀληθῆ θρησκείαν, ἢ ὁποία ἔμελλε νά διαδοθῆ εἰς ὅλον τὸν κόσμον καὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον νά ἀναγεννήσῃ ἠθικῶς αὐτόν.

3. Ἡ διδασκαλία τοῦ Χριστοῦ.

ΤΗΝ διδασκαλίαν τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἐκθέτουν εἰς τὰ Εὐαγγέλια οἱ μαθηταὶ του.

Ὁ Ἰησοῦς ἐδίδασκεν ὅτι ἡ πρώτη καὶ μεγαλυτέρα ὑποχρέωσις τοῦ ἀνθρώπου εἶναι νά ἀγαπᾷ τὸν Θεόν, δευτέρα δέ, ἀλλὰ ἴση μὲ τὴν πρώτην, εἶναι νά ἀγαπᾷ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους, ὅπως τὸν ἑαυτὸν του.

Ἐδίδασκε προσέτι, ὅτι ὁ ἀνθρώπος ὀφείλει, ὅταν τὸν ὑβρίζουν, νά συγχωρῆ τὸν ὑβριστὴν του μὲ ὅλην του τὴν καρδίαν, ὅτι πρέπει ὄχι μόνον νά μὴ ἀνταποδίδῃ κακὸν ἀντὶ κακοῦ, ἀλλὰ καὶ νά ἀγαπᾷ ἐκείνους ποὺ τὸν μισοῦν, καὶ νά εὐεργετῆ ἐκείνους ποὺ τὸν κακοποιοῦν.

Ἐδίδασκεν ἀκόμη, ὅτι ὁ ἀνθρώπος πρέπει νά ἔχῃ καρδίαν καθαρὰν, δηλαδὴ ὅτι δὲν ἀρκεῖ νά μὴ κάμνῃ τὸ κακόν, ἀλλὰ δὲν πρέπει μήτε νά τὸ σκέπτεται. Ἐδί-

δασκεν ὅτι ἡ ἐλεημοσύνη, ἡ ταπεινοφροσύνη, ἡ ὑπομονή, ἡ πενία, ἡ ἀγάπη τῆς δικαιοσύνης θὰ ἀνταμειφθοῦν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ.

Ἐδίδασκε προσέτι ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι κοινὸς πατὴρ ὅλων τῶν ἀνθρώπων. Ἐμπροσθεν τοῦ Θεοῦ, ἔλεγεν, ὅλοι εἶναι ἴσοι. Δὲν ἐξεχώριζεν αὐτὸς οὔτε πλουσίους, οὔτε πτωχοὺς, οὔτε ἐλευθέρους, οὔτε δούλους, οὔτε Ἕλληνας, οὔτε Ἰουδαίους, οὔτε βαρβάρους. Ἐξεχώριζε μόνον ἀνθρώπους μὲ ἀγαθὴν θέλησιν. Δι' αὐτούς, ἔλεγε, φυλάττεται θέσις εἰς τὴν βασιλείαν τῶν Οὐρανῶν.

4. Ἡ διάδοσις τῆς διδασκαλίας τοῦ Χριστοῦ καὶ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος.

Ο ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΣΜΟΣ διεδόθη διὰ τοῦ κηρύγματος. Ἐξηπλώθη μὲ μεγάλην ταχύτητα εἰς ὅλον τὸν κόσμον. Τὴν διάδοσιν ταύτην εὐκόλυναν δύο πράγματα· 1) ὁ ἐλλήνισμός, ὁ ὁποῖος ἦτο ἐξηπλωμένος παντοῦ. Αὐτὸς ἔδωκεν εἰς τὴν νέαν θρησκείαν θαυμάσιον ὄργανον διὰ τὴν διάδοσίν της, τὴν ἐλληνικὴν γλῶσσαν· 2) ἡ ρωμαϊκὴ κυριαρχία. Ἡ Ρώμη εἶχε κατακτήσει ὅλον τὸν κόσμον καὶ εἶχε καταρτίψει τὰ σύνορα, τὰ ὁποῖα ἐχώριζαν τοὺς λαούς.

Εἰς τὴν Ἰουδαίαν καὶ εἰς ὅλην τὴν Ἀσίαν, ὅπου ὑπῆρχαν Ἰουδαῖοι, τὴν νέαν θρησκείαν ἐδίδαξαν οἱ μαθηταὶ τοῦ Χριστοῦ. Ἐκήρυτταν εἰς τοὺς Ἰουδαίους ὅτι ἦλθεν ὁ Μεσσίας, περὶ τοῦ ὁποῖου ὠμιλοῦσαν οἱ προφῆται. Ἀπὸ Ἰουδαίους λοιπὸν ἰδίως ἀπετελέσθησαν οἱ πρῶτοι Χριστιανοί. Καὶ κατὰ μὲν τοὺς πρώτους χρόνους διὰ τὴν γίνῃ κανεὶς χριστιανός, ἔπρεπε νὰ γίνῃ πρῶτον Ἰουδαῖος. Κατόπιν ὅμως οἱ φραγμοὶ αὐτοὶ ἔπεσαν. Ἐκεῖνος δὲ ἰδίως ὁ ὁποῖος ἔρριψεν αὐτοὺς ἦτο ὁ ἀπόστολος Παῦλος.

Ὁ Παῦλος καθ' ἀρχὰς ἦτο Ἰσραηλίτης καὶ κατεδίωκε τοὺς χριστιανούς, ὠνομάζετο δὲ Σαῦλος. Μίαν ἡμέραν ἐπορεύετο ἀπὸ τὴν Ἱερουσαλὴμ εἰς τὴν Δαμασκόν, διὰ νὰ συλλάβῃ τοὺς ἐκεῖ Χριστιανούς. Καθ' ὁδὸν τὸν περικυκλώνει ἓνα πολὺ δυνατὸν φῶς ἀπὸ τὸν οὐρανόν, καὶ πίπτει χαμαί. Τότε ἀκούει φωνὴν ἀπὸ τὸν οὐρανόν, ἡ ὁποία τοῦ ἔλεγε : «Σαούλ, Σαούλ, διατί με καταδιώκεις; Ἐγὼ εἶμαι ὁ Χριστός, καὶ ἀδίκως κοπιᾶζεις». Ἐκτοτε ὁ Σαῦλος ἔγινεν ὁ θερμότερος κήρυξ τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ ἔλαβε τὸ ὄνομα Παῦλος.

Ἐπῆγεν εἰς τὴν Συρίαν, τὴν Ἀραβίαν, τὴν Κύπρον, τὴν Μ. Ἀσίαν, ἔπειτα τὴν Μακεδονίαν, καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα. Παντοῦ ὅπου ἐπήγαιεν ἐκήρυττε τὴν νέαν θρησκείαν καὶ ἴδρυσεν ἐκκλησίας. Εἰς τὰς Ἀθήνας ὠμίλησεν εἰς τοὺς Ἀθηναίους ἀπὸ τὸν Ἄρειον πάγον καὶ ἐπίστευσαν τότε πολλοὶ εἰς τὸν Χριστὸν καὶ μεταξὺ αὐτῶν ὁ Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης.

Ἐπίσης ὁ Παῦλος ἐπῆγε καὶ ἐκήρυξε τὴν νέαν θρησκείαν εἰς τὴν Ρώμην. Ἐκεῖ δὲ καὶ ἀπεκεφαλίσθη.

Ὁ Παῦλος λοιπὸν ἔγινεν ὁ κήρυξ τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς ὅλα τὰ ἔθνη. Δι' αὐτὸ ὠνομάσθη ἀπόστολος τῶν Ἐθνῶν.

5. Αἱ πρῶται ἐκκλησίαι.

ΕΙΣ ὅλας τὰς πόλεις εἰς τὰς ὁποίας εἶχε διαδοθῆ ὁ Χριστιανισμός, οἱ Χριστιανοὶ καθ' ἡμέραν συνηθροίζοντο εἰς μίαν ὠρισμένην οἰκίαν καὶ ἐκεῖ ἔψαλλαν εἰς τὸν Θεὸν ὕμνους. Ἐπειτα ἐκάθιζαν εἰς ἓνα κοινὸν δεῖπνον, τὸν ὁποῖον ὠνόμαζαν «ἀγάπην». Ὁ σύλλογος αὐτὸς τῶν χριστιανῶν κάθε χώρας ὠνομάζετο Ἐκκλησία. Οἱ Χριστιανοὶ κάθε ἐκκλησίας ἐθεωροῦντο ἀδελφοί, καὶ ὅσοι ἦσαν εὐποροὶ ἐβοηθοῦσαν τοὺς ἀσθενεῖς καὶ

πιωχούς. Οί έπισημότεροι έξ αὐτῶν διηύθυναν τὴν κοινότητα καὶ έκτελοῦσαν τὰς ἱεροτελεστίας, ὠνομάζοντο δὲ πρεσβύτεροι. Ἄλλοι πάλιν ἦσαν έπιφορτισμένοι νὰ διευθύνουν τὴν περιουσίαν τῆς κοινότητος καὶ ὠνομάζοντο διάκονοι. Ἐκτὸς αὐτῶν εἰς κάθε μεγάλην πόλιν ὑπῆρχε καὶ ἓνας ἀνώτερος ἀρχηγὸς τῶν Χριστιανῶν, ὁ Ἐπίσκοπος. Ἡ ἐκκλησία κάθε μιᾶς πόλεως ἦτο ἀνεξάρτητος. Ὅλαι ὁμως αἱ Ἐκκλησίαι συνεννοοῦντο μεταξύ των καὶ ὅλαι μαζί ἀποτελοῦσαν τὴν Ἐκκλησίαν τοῦ Χριστοῦ.

6. Οἱ διωγμοὶ τῶν Χριστιανῶν.

ΕΙΣ τὸ κράτος των οἱ Ρωμαῖοι δὲν ἐμπόδιζαν κάθε λαὸν νὰ ἔχη τὴν θρησκείαν του. Ὅταν μάλιστα κατακτοῦσαν κάθε λαόν, μετέφεραν εἰς τὴν Ρώμην τοὺς θεοὺς των. Ἐπίτηδες δὲ ἐκτίσθη εἰς τὴν Ρώμην ἕνας ναός, διὰ νὰ λατρεύονται εἰς αὐτὸν οἱ θεοὶ ὅλων τῶν λαῶν. Ὁ ναὸς αὐτὸς ὠνομάσθη Πάνθεον. Οἱ Ρωμαῖοι ὁμως ἐκτὸς τῆς λατρείας τῶν θεῶν εἶχαν καὶ τὴν λατρείαν τῶν αὐτοκρατόρων. Οἱ αὐτοκράτορες δηλ. ὅταν ἀπέθνησκαν ἀνεκηρύσσοντο θεοί. Ἡ λατρεία αὐτῆ τῶν αὐτοκρατόρων θεῶν ἐνομιζέτο ὡς σημεῖον ὑποταγῆς εἰς τὴν Αὐτοκρατορίαν. Τὸ ἐναντίον ἦτο ἔγκλημα προδοσίας. Οἱ Χριστιανοὶ ὁμως, ἐν ᾧ εἰς ὅλα τὰ ἄλλα ἦσαν πιστοὶ ὑπήκοοι, δὲν παρεδέχοντο νὰ λατρεύουν τοὺς αὐτοκράτορας ὡς θεοὺς. Δι' αὐτὸ λοιπὸν ἐθεωροῦντο ὡς ἔνοχοι προδοσίας κατὰ τοῦ κράτους. Ἐξ αὐτοῦ προήλθαν οἱ διωγμοί.

Ἐπολογίζουσι ὅτι ἔγιναν 10 διωγμοί. Οἱ μεγαλύτεροι ἦσαν ἐκεῖνοι, πὺ ἔγιναν, ὅταν ἦσαν αὐτοκράτορες ὁ Νέρων καὶ ὁ Διοκλητιανός. Κατὰ τοὺς διωγμοὺς αὐτοὺς πάρα πολλοὶ ἄνδρες, γυναῖκες καὶ παιδιά διὰ

τὴν πίστιν των ὑπέφεραν μὲ μεγάλην καρτερίαν τὸν θάνατον ἔπειτα ἀπὸ φοβερὰ βασανιστήρια. Αὐτοὶ εἶναι οἱ λεγόμενοι μάρτυρες. Μὲ τὸ αἷμα τῶν μαρτύρων ἐστερεώθη ἡ Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ.

Οἱ διωγμοὶ ὅμως ἀντὶ νὰ ἐλαττώσουν ἠῦξισαν τὸν ἀριθμὸν τῶν Χριστιανῶν. Εἰς ὅλην τὴν αὐτοκρατορίαν ὁ Χριστιανισμὸς τόσον διεδόθη, ὥστε δὲν ὑπῆρχε πόλις ἢ ὁποία νὰ μὴν ἔχη τὴν χριστιανικὴν ἐκκλησίαν της. Ἐπειδὴ δὲ ὅλαι αἱ ἐκκλησίαι, ὅπως εἶπαμεν, συνεννοοῦντο ἀναμεταξύ των, οἱ Χριστιανοὶ ἀποτελοῦσαν ἰδιαίτερον κράτος μέσα εἰς τὸ Ρωμαϊκόν. Τότε ἓνας αὐτοκράτωρ ἐνόησε πόση δύναμις ὑπῆρχεν εἰς τὸν Χριστιανισμὸν καὶ ἀπεφάσισε νὰ τὸν ἀναγνωρίσῃ. Ὁ Αὐτοκράτωρ αὐτὸς ἦτο ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος.

7. Κωνσταντῖνος ὁ Μέγας.

ΤΗΝ ἐποχὴν αὐτὴν τὸ Ρωμαϊκὸν κράτος διὰ νὰ διοικῆται εὐκολώτερα ἦτο διηρημένον εἰς 4 μέρη καὶ κάθε μέρος εἶχε καὶ τὸν αὐτοκράτορά του. Ἐνας ἀπὸ τοὺς αὐτοκράτορας αὐτοὺς ἦτο καὶ ὁ Κωνσταντῖος ὁ Χλωρός, ὁ ὁποῖος ἐβασίλευεν εἰς τὴν Γαλατίαν. Αὐτοῦ τοῦ Κωνσταντίου υἱὸς ἦτο ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Μέγας. Ὅταν ἀπέθανεν ὁ πατὴρ του, ἀνεκηρύχθη καὶ ὁ Κωνσταντῖνος ἀπὸ τὸν στρατὸν αὐτοκράτωρ. Οἱ ἄλλοι ὅμως αὐτοκράτορες δὲν ἤθελαν νὰ τὸν ἀναγνωρίσουν καὶ δι' αὐτὸ ἤρχισε μετὰ τῶν αὐτοκρατόρων ὁ ἐμφύλιος πόλεμος.

Ὁ Κωνσταντῖνος εἶχε μητέρα Χριστιανὴν, τὴν Ἁγίαν Ἑλένην, καὶ ἀπ' αὐτὴν ἤξευρε τὴν ἔκτασιν, τὴν ὁποίαν εἶχεν ὁ Χριστιανισμὸς. Ἀπεφάσισε λοιπὸν νὰ στηριχθῆ εἰς τοὺς Χριστιανοὺς διὰ νὰ νικήσῃ τοὺς.

ἀντιπάλους του. Πρὶν μάλιστα ἀπὸ μίαν μεγάλην μάχην λέγουν ὅτι εἶδεν εἰς τὸν οὐρανὸν ἕνα φωτεινὸν σταυρὸν μὲ τὴν ἐπιγραφὴν «ἐν τούτῳ νίκα». Αὐτὸν τὸν

Κωνσταντῖνος ὁ Μέγας.

σταυρὸν τότε ἀναπαρέστησεν ὁ Κωνσταντῖνος ἐπάνω εἰς μίαν σημαίαν, ἡ ὁποία ὠνομάσθη λάβαρον. Αὐτὸ τὸ πρᾶγμα ἐνθουσίασε τὸν στρατὸν του, ὁ ὁποῖος ἀπετελεῖτο κατὰ τὸ πλεῖστον ἀπὸ Χριστιανῶν καὶ ἐκέρδισε τὴν μάχην. Ἐκτοτε ὁ Κωνσταντῖνος κατώρθωσε νὰ νικήσῃ ὅλους τοὺς ἀντιπάλους του, τὸν ἕνα μετὰ τὸν ἄλλον, καὶ νὰ γίνῃ μόνος αὐτοκράτωρ τοῦ Ῥωμαϊκοῦ κράτους.

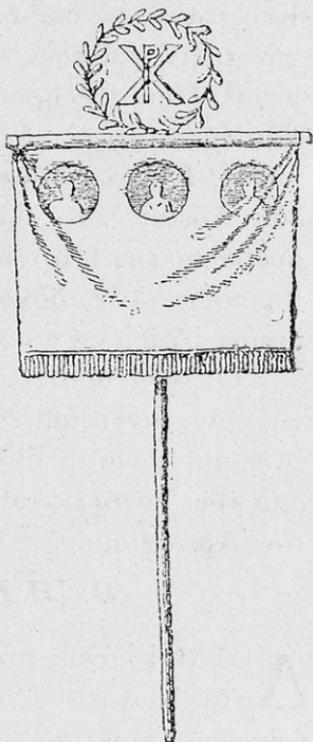
Ὁ Κωνσταντῖνος, ἀφ' οὗ ἔγινε μονοκράτωρ, ἐπεδίωξε καὶ κατώρθωσε δύο πράγματα, τὰ ὁποῖα μετέβαλαν τὴν ὄψιν τοῦ κόσμου: 1) ἔκαμε τὴν Χριστιανικὴν

θρησκείαν επίσημον θρησκείαν τοῦ κράτους, καὶ 2) ἴδρυσε νέαν πρωτεύουσαν τοῦ κράτους, τὴν Κωνσταντινούπολιν.

8. Ἐπίσημος ἀναγνώρισις τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ ἡ αἵρεσις τοῦ Ἀρείου.

Ο ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ δὲν ἐβαπτίσθη παρὰ μόνον τὴν παραμονὴν τοῦ θανάτου του. Ἀμέσως ὅμως μόλις ἔμεινε μόνος αὐτοκράτωρ ἀνεδείχθη προστάτης τῆς Χριστιανικῆς θρησκείας. Καὶ πρῶτον ἔδωκε τὴν ἄδειαν εἰς τοὺς Χριστιανοὺς νὰ ἐκτελοῦν ἐλευθέρως τὰ τῆς λατρείας των. Ἐπειτα τοὺς ἔδωκεν ὅλα τὰ δικαιώματα τὰ πολιτικά, τὰ ὁποῖα εἶχαν ἀφαιρέσει ἀπ' αὐτοὺς κατὰ τὴν ἐποχὴν τῶν διωγμῶν. Τώρα ὅλοι ἠμποροῦσαν νὰ λαμβάνουν δημοσίας θέσεις. Τέλος διέταξε νὰ μὴ ἐργάζωνται τὰ δικαστήρια τὴν Κυριακὴν, ἀνεγνώρισε δὲ τὸν Χριστιανισμὸν ὡς ἐπίσημον θρησκείαν τοῦ κράτους.

Ἡ ἐξάπλωσις ὅμως καὶ ἡ ἐπίσημος ἀναγνώρισις τοῦ Χριστιανισμοῦ ὡς ἀποτέλεσμα εἶχεν, ὅτι οἱ Χριστιανοὶ διηρέθησαν ἀναμεταξύ των. Ἐσχηματίσθησαν αἱ λεγόμεναι αἵρέσεις, δηλ. δοξασίαι ἀντίθετοι εἰς σπουδαῖα σημεῖα τῆς νέας πίστεως. Ἡ περιφημοτέρα ἀπὸ τὰς αἵρέσεις αὐτὰς ἦτο τοῦ Ἀρείου, ὁ ὁποῖος δὲν παρεδέχετο ὅτι ὁ Χριστὸς ἦτο ἴσος μετὰ τὸν Θεόν. Αἱ

Τὸ Λάβαρον.

διαιρέσεις αὐταὶ ἀνησυχούσαν τὸν αὐτοκράτορα. Ὁ Κωνσταντῖνος δὲν ἤθελε ταραχάς. Διὰ νὰ φέρῃ λοιπὸν τὴν τάξιν ἐκάλεσεν εἰς τὴν Νίκαιαν σύνοδον ἀπὸ τοὺς μεγαλυτέρους κληρικοὺς τὸ 325, διὰ νὰ ὀρίσῃ τὰ ἄρθρα τῆς πίστεως. Αὐτὴ εἶναι ἡ πρώτη οἰκουμενικὴ σύνοδος. Εἰς τὴν σύνοδον αὐτὴν κατεδικάσθη ἡ αἵρεσις τοῦ Ἀρείου καὶ ὠρίσθησαν τὰ 7 πρῶτα ἄρθρα τοῦ συμβόλου τῆς Πίστεως. Εἰς τὴν σύνοδον αὐτὴν διεκρίθη πολὺ ὁ τότε διάκονος τοῦ Πατριάρχου τῆς Ἀλεξανδρείας Ἀθανάσιος.

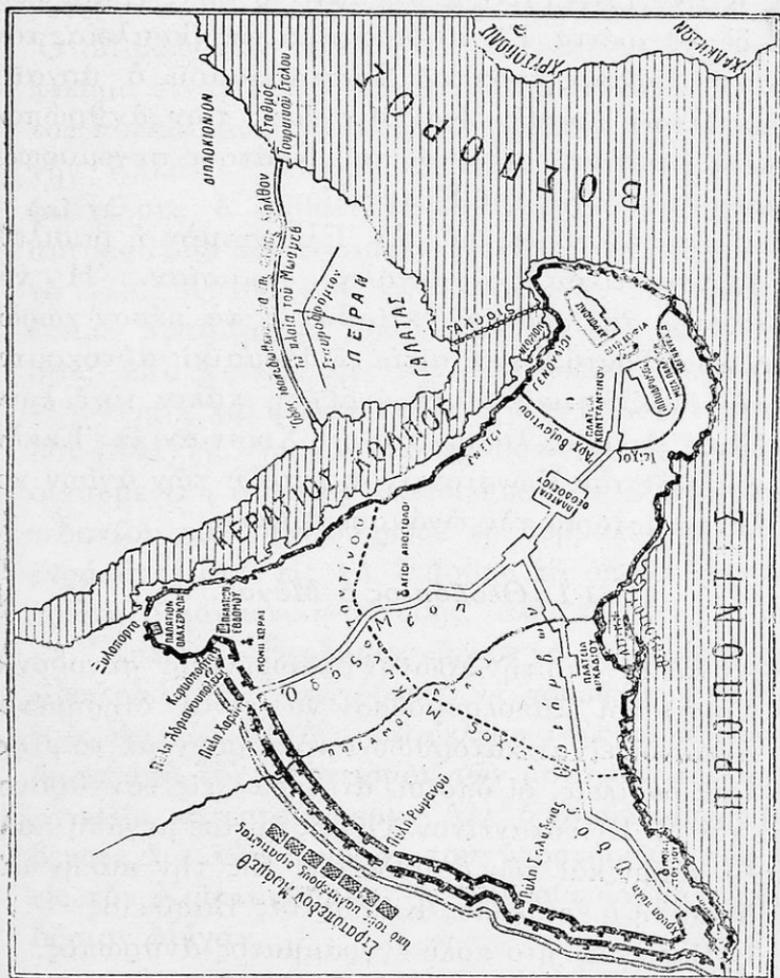
Ὁ Ἀθανάσιος καὶ κατόπιν, ὅταν ἔγινε Πατριάρχης Ἀλεξανδρείας, ἐπολέμησε πολὺ τὴν αἵρεσιν τοῦ Ἀρείου. Δι' αὐτὸ ὅμως καὶ ἔπαθε πολλὰς καταδιώξεις ἀπὸ τοὺς κατόπιν αὐτοκράτορας, οἱ ὁποῖοι ὑπεστήριζαν τὸν Ἀρειανισμόν.

9. Ἡ Κωνσταντινούπολις.

ΔΙΠΛΟΙ λόγοι, πολιτικοὶ καὶ θρησκευτικοί, ἔκαμαν τὸν Κωνσταντῖνον νὰ ιδρύσῃ νέαν πρωτεύουσαν τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους. Ἐπρεπεν ἡ πρωτεύουσα τοῦ κράτους νὰ εἶναι κοντὰ εἰς τὸν Δούναβιν καὶ εἰς τὸν Εὐφράτην, διότι πέραν ἀπὸ τοὺς ποταμοὺς αὐτοὺς ἦσαν βάρβαροι, οἱ ὁποῖοι συχνὰ ἔκαμαν ἐπιδρομὰς εἰς τὸ κράτος. Ἐπρεπεν ἐπίσης, διὰ νὰ θριαμβεύσῃ ἡ νέα θρησκεία, ἡ πρωτεύουσα τοῦ κράτους νὰ μὴν εἶναι γεμάτη ἀπὸ ἀναμνήσεις τῶν ἀρχαίων θεῶν, ὅπως ἦτο ἡ Ρώμη.

Ἀπεφάσισε λοιπὸν ὁ Κωνσταντῖνος νὰ κτίσῃ τὴν νέαν πρωτεύουσαν ἐκεῖ, ὅπου ἦτο τὸ ἀρχαῖον Βυζάντιον. Ἡ θέσις ἦτο πολὺ κατάλληλος. Ἦτο εὐκόλος πρὸς ὑπεράσπισιν, εἶχε λιμένα θαυμασίον, τὸν Κεράτιον κόλπον, καὶ εὐρίσκετο μεταξὺ τῶν δύο ἡπείρων,

της Ἀσίας καὶ τῆς Εὐρώπης, Ἐκεῖ λοιπὸν τὸ 330 ὁ Κωνσταντῖνος ἵδρυσεν τὴν νέαν πόλιν καὶ τὴν ἐστόλισεν μὲ λουτρά, ἀνάκτορα, ἀγοράς, ἵπποδρόμιον, ἐκκλησίας

καὶ μὲ πολλὰ καλλιτεχνήματα, τὰ ὅποια μετεκόμισεν ἀπὸ τὴν Ἑλλάδα. Ἐφερε δὲ νὰ κατοικήσουν εἰς αὐτὴν πολλοὺς εὐγενεῖς Ῥωμαίους καὶ πλῆθος ἄλλο ἐκ τῶν γειτονικῶν ἐλληνικῶν χωρῶν.

10. Ὁ θάνατος καὶ τὸ ἔργον τοῦ Κωνσταντίνου.

Ο ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ἀπέθανε τὸ 337, ἐβασίλευσε δὲ 30 χρόνια. Εἰς τὸ διάστημα τῆς βασιλείας του, ἔνεκα τῆς ἐπικρατήσεως τοῦ Χριστιανισμοῦ, ὁ ἀρχαῖος κόσμος ἠλλαξε μορφήν. Καὶ αἱ σχέσεις τῶν ἀνθρώπων ἀναμεταξύ των καὶ οἱ νόμοι τοῦ Κράτους συνεμορφώθησαν μὲ τὰς ἀρχὰς τοῦ Εὐαγγελίου.

Ἐξαιρετικῶς ὅμως διὰ τὸν Ἑλληνισμόν ἡ βασιλεία τοῦ Κωνσταντίνου ἔχει μεγάλην σημασίαν. Ἡ νέα πρωτεύουσα τοῦ κράτους ἐκτίσθη εἰς τὸ μέσον χωρῶν ἑλληνικῶν. Τοῦτο ἔγινεν αἰτία ἡ Ρωμαϊκῆ αὐτοκρατορία νὰ γίνῃ ἑλληνικὴ καὶ νὰ ἀναζήσῃ πάλιν τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος. Δικαίως λοιπὸν καὶ ἡ Χριστιανικὴ Ἐκκλησία κατέταξε τὸν Κωνσταντῖνον μεταξὺ τῶν ἁγίων καὶ ἡ ἑλληνικὴ ἱστορία τὸν ὠνόμασε Μέγαν.

11. Θεοδόσιος ὁ Μέγας.

ΚΑΙ ἔπειτα ἀπὸ τὴν πρώτην οἰκουμενικὴν σύνοδον οἱ Χριστιανοὶ ἐξακολουθοῦσαν νὰ εἶναι διηρημένοι. Οἱ Ἀρειανοὶ εἶχαν κατορθώσει νὰ πάρουν μὲ τὸ μέρος των τοὺς βασιλεῖς, οἱ ὅποιοι ἀνέβησαν εἰς τὸν θρόνον μετὰ τὸν Μ. Κωνσταντῖνον. Οὕτως ἤρχισε μεγάλη πάλη μεταξὺ αὐτῶν καὶ τῶν ὀρθοδόξων. Εἰς τὴν πάλιν αὐτὴν διεκρίθη ὁ ἐπίσκοπος Καισαρείας Βασίλειος.

Ὁ Βασίλειος ἦτο πολὺ ἐγγράμματος ἄνθρωπος.

Εἶχε σπουδάσει εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ κατόπιν ἔγινεν ἐπίσκοπος Καισαρείας. Αὐτὸς κατώρθωσε νὰ συνενώσῃ ἐναντίον τῶν Ἀρειανῶν ὅλους τοὺς ἐπισκόπους τῆς Ἀσίας καὶ ἠγωνίσθη διὰ τὴν ὀρθόδοξον πίστιν. Ὁ Βασίλειος ὅμως δὲν περιορίζετο εἰς αὐτό. Ἦτο πολὺ εὐερ-

γετικὸς εἰς τὴν ἐπαρχίαν του καὶ ἰδίως εἰς τοὺς πτωχοὺς. Ἐγγραφε δὲ καὶ πολλὰ συγγράμματα.

Ὡς νὰ μὴν ἔφθανεν ὅμως ἡ αἵρεσις τοῦ Ἀρείου, ὕστερον παρουσιάσθη καὶ ἄλλη αἵρεσις, τοῦ Μακεδονίου. Ὁ Μακεδόνιος πάλιν δὲν παρεδέχετο ὅτι τὸ Ἅγιον πνεῦμα εἶναι θεός. Ἐπειτα ὑπῆρχαν ἀκόμη εἰς τὸ κράτος πολλοὶ εἰδωλολάτραι καὶ μάλιστα εἰς τὴν μεσημβρινὴν Ἑλλάδα. Ἐκεῖνος ὁ ὁποῖος ἔκαμε νὰ θριαμβεύσῃ ἐπὶ τέλους ὁ Χριστιανισμὸς καὶ ἡ ὀρθοδοξία εἶναι ὁ αὐτοκράτωρ Θεοδόσιος, ὁ ὁποῖος ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον τὸ 379. Αὐτός, διὰ νὰ ὑποστηρίξῃ τὴν ὀρθοδοξίαν, ἔκαμε πατριάρχην τὸν εὐγλωττιον ρήτορα τῆς ἐκκλησίας καὶ προστάτην τῆς ὀρθοδοξίας Γρηγόριον τὸν Θεολόγον, καὶ ἔπειτα ἐκάλεσε νέαν οἰκουμενικὴν σύνοδον (381) εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἡ δευτέρα αὐτῆ οἰκουμενικῆς σύνοδος κατεδίκασε τὴν αἵρεσιν τοῦ Μακεδονίου καὶ συνεπλήρωσε τὸ σύμβολον τῆς πίστεως, ἐπρόσθεσε δηλ. εἰς τὰ 7 ἄρθρα τὰ ὁποῖα εἶχε κάμει ἡ πρώτη οἰκουμενικὴ σύνοδος, ἄλλα 5.

Ἐπειτα ὁ Θεοδόσιος ἤρχισε νὰ καταδιώκῃ καὶ τοὺς εἰδωλολάτρας. Ἀπηγόρευσε νὰ προσφέρουν θυσίας εἰς τοὺς ἀρχαίους θεοὺς καὶ ἔκλεισε τοὺς ναοὺς των. Τότε ὅμως ἀπὸ τὸν φανατισμὸν τῶν μοναχῶν πολλὰ ἀρχαῖα μνημεῖα κατεστράφησαν. Ἄλλ' ὁ χριστιανισμὸς ἐθριάμβευσε. Διὰ τὴν μεγάλην του ὑποστήριξιν, πὺ ἔκαμεν εἰς τὸν Χριστιανισμὸν, ἡ Ἱστορία ὠνόμασε τὸν Θεοδόσιον Μέγαν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄.

ΕΞΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΥ ΡΩΜΑΪΚΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ

1. Τὸ ἀνατολικὸν ρωμαϊκὸν κράτος.

ΟΤΑΝ οἱ Ρωμαῖοι κατέκτησαν τὰς χώρας τῆς Ἀνατολῆς, ἀπὸ τὸ Ἀδριατικὸν πέλαγος ἕως τὸν Εὐφράτην ποταμὸν, ὅσαι αὐταὶ αἱ χῶραι ἦσαν ἐξελληνισμένοι. Αἱ ἀρχαῖαι ἑλληνικαὶ ἀποικίαι κατ' ἀρχάς, ἔπειτα αἱ κατακτήσεις τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου καὶ τὰ κράτη, τὰ ὅποια ἴδρυσαν οἱ διάδοχοί του, εἶχαν ἐξελληνίσει ὅλην τὴν Ἀνατολήν, διότι διέδωσαν εἰς αὐτὴν τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμὸν. Ἀλλὰ καὶ οἱ Ρωμαῖοι ὅταν κατέκτησαν τὰς χώρας αὐτάς, ἐσεβάσθησαν τὸν ἑλληνικὸν πολιτισμὸν καὶ μάλιστα, ὅπως εἶδαμεν, υἱοθέτησαν αὐτόν. Τὴν ἐποχὴν ὁμως αὐτὴν καὶ ἄλλη αἰτία ἐνίσχυσε τὸν ἑλληνισμὸν εἰς τὴν Ἀνατολήν, ὁ Χριστιανισμὸς. Ἡ γλῶσσα εἰς τὴν ὁποίαν ἐγράφησαν τὸ Εὐαγγέλιον καὶ ὅλα τὰ ἱερὰ βιβλία, ἡ γλῶσσα, μὲ τὴν ὁποίαν ἐδιδάχθη εἰς ὅλον τὸν κόσμον ἡ νέα θρησκεία, ἦτο ἡ ἑλληνικὴ.

Δι' ὅλους λοιπὸν αὐτοὺς τοὺς λόγους ὅλον τὸ ἀνατολικὸν μέρος τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους ἦτο ἑλληνικόν. Δὲν ἐχρειάζετο διὰ νὰ γίνῃ καὶ πολιτικῶς ἰδιαίτερον κράτος ἑλληνικόν, παρὰ νὰ σχηματισθῇ εἰς αὐτὸ ἓνα πολιτικὸν κέντρον καὶ νὰ χωρισθῇ ἀπὸ τὸ δυτικόν. Τὸ

κέντρον ἐσχηματίσθη μὲ τὴν ἴδρυσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἀπὸ τὸν Μ. Κωνσταντῖνον. Ὁ χωρισμὸς ἔγινεν ἀπὸ τὸν Μ. Θεοδόσιον, ὁ ὁποῖος ὅταν ἀπέθνησκε διεμοίρασε τὸ κράτος εἰς τοὺς δύο τοῦ υἱοῦ. Εἰς τὸν ἕνα, τὸν Ἀρκάδιον, ἔδωσε τὸ ἀνατολικόν, εἰς τὸν ἄλλον, τὸν Ὀνώριον, ἔδωσε τὸ δυτικόν.

Τὸ δυτικόν, ἔπειτα ἀπὸ τὸν χωρισμὸν αὐτόν, ἔζησε μόλις ἕνα αἰῶνα. Γερμανικοὶ λαοὶ εἰσῆλθαν εἰς αὐτό, τὸ ἐκυρίευσαν καὶ ἐσχημάτισαν ἀπὸ αὐτὸ διάφορα γερμανικὰ κράτη. Τὰ κράτη αὐτὰ ἀργότερα ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐπῆραν τὴν λατινικὴν γλῶσσαν καὶ τὸν ρωμαϊκὸν πολιτισμὸν τῶν παλαιῶν κατοίκων καὶ ἐδέχθησαν καὶ τὸν χριστιανισμὸν.

Τὸ ἀνατολικόν ὅμως ρωμαϊκὸν κράτος ἀπὸ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην παίρνει σιγὰ-σιγὰ τὴν ἰδιαιτέραν του φυσιογνωμίαν ὡς κράτος ἑλληνικὸν καὶ χριστιανικόν. Τὰ δύο μεγάλα στηρίγματα τοῦ εἶναι ὁ ἑλληνισμὸς καὶ ὁ χριστιανισμὸς, δηλαδή ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ ἡ χριστιανικὴ θρησκεία. Μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον κατώρθωσε νὰ ζήσῃ λαμπρὰ καὶ ἔνδοξα περισσότερα ἀπὸ χίλια χρόνια.

Εἶναι ἀληθὲς ὅτι τὸ ἐπίσημον κράτος ἐπὶ πολὺν χρόνον ἐξακολουθεῖ νὰ ὀνομάζεται ρωμαϊκόν. Τοῦτο γίνεται, διότι ἡ λέξις Ἑλλην εἶχε χάσει τὴν σημασίαν της καὶ ἐσήμαινε τὸν εἰδωλολάτρη. Ἄλλ' ὅμως ἡ γλῶσσα τῶν κατοίκων τοῦ κράτους αὐτοῦ καὶ ὅλαι αἱ συνήθειαι τῆς ζωῆς εἶναι ἑλληνικαί. Ἐπίσης ἡ παιδεία καὶ αἱ τέχναι εἶναι ἑλληνικαί. Καὶ ἡ Ἐκκλησία τέλος γίνεται καθαρῶς ἑλληνικὴ. Ὅχι μόνον αὐτὴ τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν μεταχειρίζεται κατὰ τὰς ἱεροτελεστίας, ἀλλὰ καὶ οἱ λειτουργοὶ της ἔχουν ἑλληνικὴν μόρφωσιν.

μετά τας βαρβαρικές επιδρομάς.

2. Ἡ ἑλληνικὴ παιδεία καὶ οἱ τρεῖς Ἱεράρχαι.

ΟΝΤΩΣ ἡ ἑλληνικὴ παιδεία κατὰ τοὺς χρόνους τούτους εἶναι πολὺ προωθευμένη εἰς τὸ ἀνατολικὸν κράτος, ἀλλὰ εἶναι καὶ πολὺ στενὰ ἐνωμένη μὲ τὴν χριστιανικὴν πίστιν. Σχολεῖα διὰ τὴν ἐκπαίδευσιν τῶν μικρῶν παιδιῶν χρησιμεύουν τὰ μοναστήρια καὶ οἱ νάρθηκες τῶν ἐκκλησιῶν. Ἐκεῖ διδάσκονται τὰ παιδιὰ ἀπὸ μοναχῶν καὶ ἱερεῖς ἀνάγνωσιν, γραφὴν καὶ ἀριθμητικὴν καὶ ἀναγινώσκουν τὰ ἱερὰ βιβλία τῆς ἐκκλησίας καὶ τοὺς βίους τῶν ἁγίων. Κάθε μορφωμένος ἄνθρωπος ὁμῶς τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἔπρεπε νὰ ἔχη ἀναγνώσει τοὺς κυριωτέρους Ἑλληνας συγγραφεῖς. Τὴν μόρφωσιν αὐτὴν ἐλάμβαναν εἰς σχολεῖα ἀνώτερα ἰδιωτικὰ πληθύνοντες δίδασκτρα.

Ἐκτὸς ὁμῶς τῶν σχολείων αὐτῶν εἶχαν καὶ ἀνωτέρας φιλολογικὰς σχολὰς εἰς τὰς Ἀθήνας, εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, εἰς τὴν Ἀντιόχειαν καὶ τὴν Βηρυτόν, εἰς τὴν Γάζαν, εἰς τὴν Τύρον καὶ μάλιστα εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἐκεῖ μάλιστα ἤρχισε νὰ λειτουργῇ τὸ 425 ἕνα ἀνώτερον σχολεῖον, ὅπως τὰ σημερινὰ Πανεπιστήμια, τὸ Πανδιδακτήριον. Τὸ Πανδιδακτήριον αὐτὸ εἶχε 30 καθηγητάς, ἐκ τῶν ὁποίων οἱ 15 ἐδίδασκαν ἑλληνικά.

Εἰς τὰς φιλολογικὰς αὐτὰς σχολὰς ἐσπούδαζαν οἱ ἀνώτεροι κληρικοὶ καὶ ἀπὸ τὰ ἑλληνικὰ βιβλία καὶ ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴν φιλοσοφίαν ἔπαιρναν οἱ πατέρες τῆς ἐκκλησίας τὰ ὄπλα διὰ νὰ πολεμοῦν τοὺς αἵρετικοὺς καὶ νὰ ὑποστηρίζουν τὴν ὀρθοδοξίαν. Εἰς τὴν σχολὴν τῆς Ἀλεξανδρείας ἐσπούδασεν ὁ Μέγας Ἀθανάσιος, ὁποῖος ἐνίκησεν εἰς τὴν πρώτην οἰκουμενικὴν σύνοδον τὸν Ἄρειον. Εἰς τὰς σχολὰς τῶν Ἀθηνῶν εἶχαν

σπουδάσει ὁ Γρηγόριος ὁ Θεολόγος καὶ ὁ Μέγας Βασίλειος, οἱ ὁποῖοι ἐπολέμησαν τοὺς αἵρετικούς. Ἀπὸ τὸν περίφημον Ἑλληνα φιλόσοφον Λιβάνιον εἶχε μάθει τὴν ρητορικὴν καὶ τὴν φιλοσοφίαν ὁ μεγαλύτερος ρήτωρ τῆς Ἐκκλησίας, ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, ὁ ὁποῖος ἐκτύπησε τὰς καταχρήσεις τῶν βασιλέων.

Ὁ Χρυσόστομος κατ' ἀρχὰς ἔγινεν ἐπίσκοπος εἰς τὴν πατρίδα του Ἀντιόχειαν. Ταχέως ὁμως ἔγινε γνωστὴ ἡ μεγάλη του ρητορικὴ δύναμις καὶ ἔνεκα ταύτης προσεκλήθη νὰ γίνῃ πατριάρχης τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἐκεῖ ὁμως δὲν ἤμποροῦσε νὰ βλέπῃ τὰς καταχρήσεις τῶν ἀνακτόρων καὶ τοῦ κλήρου χωρὶς νὰ τὰς καυτηριάσῃ. Ἐνεκα τούτου ὁμως ἔπαθε πολλά. Ἐξωρίσθη δύο φορές, καὶ ἐπὶ τέλους ἀπέθανεν εἰς τὴν ἔξορίαν. Μετὰ τὸν θάνατόν του ἡ Ἐκκλησία τὸν κατέταξε μετὰ τῶν Ἁγίων, ὅπως καὶ τὸν Βασίλειον καὶ τὸν Γρηγόριον.

Ἡ μνήμη τῶν τριῶν αὐτῶν Ἁγίων ἐορτάζεται καὶ χωριστὰ καθενός, ἀλλὰ καὶ τῶν τριῶν μαζί τὴν 30 Ἰανουαρίου. Καὶ οὕτω ἔπρεπε, διότι καὶ οἱ τρεῖς, μορφωμένοι μὲ τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ μὲ τὴν Ἑλληνικὴν παιδείαν, ἐστερέωσαν τὴν χριστιανικὴν πίστιν, μὲ τὴν μεγάλην των δὲ ρητορικὴν ἰκανότητα καὶ μὲ τὰ συγγράμματά των ἐδίδαξαν τὸν χριστιανικὸν κόσμον. Δι' αὐτὸ καὶ ὠνομάσθησαν διδάσκαλοι καὶ φωστῆρες τῆς Οἰκουμένης.

3. Ὁ Ἰουστινιανός.

Η ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΙΑ ἔφθασεν εἰς μεγάλην ἀκμὴν καὶ δόξαν ἐπὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Ὁ Ἰου-

Ὁ Ἰουστινιανός

στινιανός, ὁ ὁποῖος ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον τὸ 527, ἀπεφάσισε νὰ φθάσῃ τὸ μεγαλεῖον τῶν παλαιῶν ρωμαίων αὐτοκρατόρων καὶ νὰ ἐνώσῃ πάλιν ὅλον τὸ ρωμαϊκὸν κράτος.

Ὁ Ἰουστινιανός ἦτο ἀνὴρ μετρίου ἀναστήματος, μὲ κανονικὰ χαρακτηριστικὰ καὶ ρωμαλέος, συνάμα δὲ λιτοδίαιτος, πεπαιδευμένος, συνετός, μετριοπαθὴς καὶ ἐργατι-

κός. Πρὸ πάντων ὅμως ἦτο πολὺ φιλόδοξος. Ἦθελ-
νὰ κάμῃ μεγάλα ἔργα διὰ νὰ δοξασθῇ. Καὶ πραγματι-
κῶς τὸ κατώρθωσε διὰ τῶν προσώπων τὰ ὁποῖα ἐξέ-
λεγε, διότι εἶχε τὴν ἐπιτηδειότητα νὰ εὕρισκῃ διὰ κάθε
ἓνα ἔργον τὸν κατάλληλον ἄνθρωπον. Τοιοῦτοι ἦσαν
οἱ στρατηγοὶ Βελισσάριος καὶ Ναρσῆς, ὁ νομοθέτης
Τριβωνιανός, οἱ ἀρχιτέκτονες Ἀνθέμιος καὶ Ἰσίδωρος
καὶ ἄλλοι. Αὐτοὶ ἔκαμαν τὰ μεγάλα ἔργα τὰ ὁποῖα
ἐδόξασαν τὴν βασιλείαν τοῦ Ἰουστινιανοῦ.

Εἰς τὴν λαμπρότητα ὅμως τῆς βασιλείας του πολὺ
συνετέλεσε καὶ ἡ βασίλισσα Θεοδώρα. Ἡ Θεοδώρα
ἦτο καταγωγῆς ταπεινῆς, ἀλλ' εἶχεν εὐφυτὰν μεγάλην

και ωραιότητα πολλήν, ἔγινε δὲ ὁ πιστότερος σύμβουλος τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Ἰδίως ἡ Θεοδώρα ἔσωσε τὸν Ἰουστινιανὸν εἰς τὴν στάσιν τοῦ «Νίκα».

4. Ἡ στάσις τοῦ «Νίκα».

ΕΙΣ τοὺς ἵπποδρομιακοὺς ἀγῶνας, οἱ ὁποῖοι ἐγίνοντο εἰς τὸν ἵππόδρομον τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἠγωνίζοντο δύο ἄμαξαι. Τῶν ἄμαξῶν αὐτῶν οἱ ὀδηγοὶ ἐφοροῦσαν ἐνδύματα τῆς μιᾶς πράσινα καὶ τῆς ἄλλης γαλάζια. Ὁ κόσμος δέ, ὁ ὁποῖος παρακολουθοῦσε τοὺς ἀγῶνας, ἦτο μοιρασμένος εἰς δύο φατρίας, τῶν πρασίνων καὶ τῶν γαλάζιων, ἀπὸ τὰ χρώματα τῶν ἄμαξηλατῶν. Αἱ φατρίαι ὅμως αὐταὶ πολλάκις ἀνεμειγνύοντο καὶ εἰς τὰ πολιτικά. Αὐτὸ ἔγινε καὶ ἐπὶ τοῦ Ἰουστινιανοῦ.

Αἱ φατρίαι εἰς τὸν ἵππόδρομον ἐζήτησαν ἀπὸ τὸν αὐτοκράτορα νὰ παύσῃ μερικοὺς μισητοὺς ὑπουργούς. Ὁ Ἰουστινιανὸς ἠρνήθη καὶ τότε αἱ φατρίαι διεσκορπίσθησαν εἰς τὴν πόλιν, ἐξηρέθισαν τὸν λαόν, καὶ ἐσήκωσαν μεγάλην ἐπανάστασιν. Ἡ ἐπανάστασις αὐτὴ ὠνομάσθη στάσις τοῦ «Νίκα», διότι οἱ στασιασταὶ εἶχαν ὡς σύνθημά των τὴν κραυγὴν «Νίκα», τὴν ὁποῖαν ἐφώναζαν οἱ ἄμαξηλάται εἰς τοὺς ἀγῶνας, διὰ νὰ παρακινοῦν τὰ ἄλογα νὰ τρέχουν.

Ὁ ὄχλος τότε ἔβαλε φωτιὰν εἰς τὸ ἐπαρχεῖον, καὶ αἱ φλόγες μετεδόθησαν ἀπὸ τὸν ἄνεμον καὶ ἔκαυσαν μέγα μέρος τῆς πόλεως. Ἐκ τῆς πυρκαϊᾶς αὐτῆς ἐκάη καὶ ὁ ἀρχαῖος ναὸς τῆς Ἁγίας Σοφίας. Οἱ στασιασταὶ μάλιστα ἔκαμαν καὶ ἓνα ἄλλο, ἀνεκήρυξαν ἄλλον αὐτοκράτορα.

Ὁ Ἰουστινιανὸς ἐφοβήθη καὶ ἀπεφάσισε νὰ φύγῃ

Ἄλλὰ τὸν ἔσωσεν ἡ Θεοδώρα. Αὐτὴ τοῦ εἶπε τὸ περίφημον «καλὸ σάβανον εἶναι ἡ πορφύρα», καὶ τὸν ἐμπόδισε νὰ φύγη. Ὁ στρατηγὸς Βελισσάριος ἐπῆρε τότε τοὺς στρατιώτας οἱ ὅποιοι εἶχαν μείνει πιστοὶ εἰς τὸν Ἰουστινιανὸν καὶ ὤρμησεν εἰς τὸν ἱππόδρομον. Ἐκεῖ ἦσαν συναγμένοι οἱ στασιασταὶ καὶ ἔσφαξε τοὺς περισσοτέρους. Ἡ στάσις κατεπνίγη εἰς τὸ αἷμα της.

5. Οἱ πόλεμοι τοῦ Ἰουστινιανοῦ.

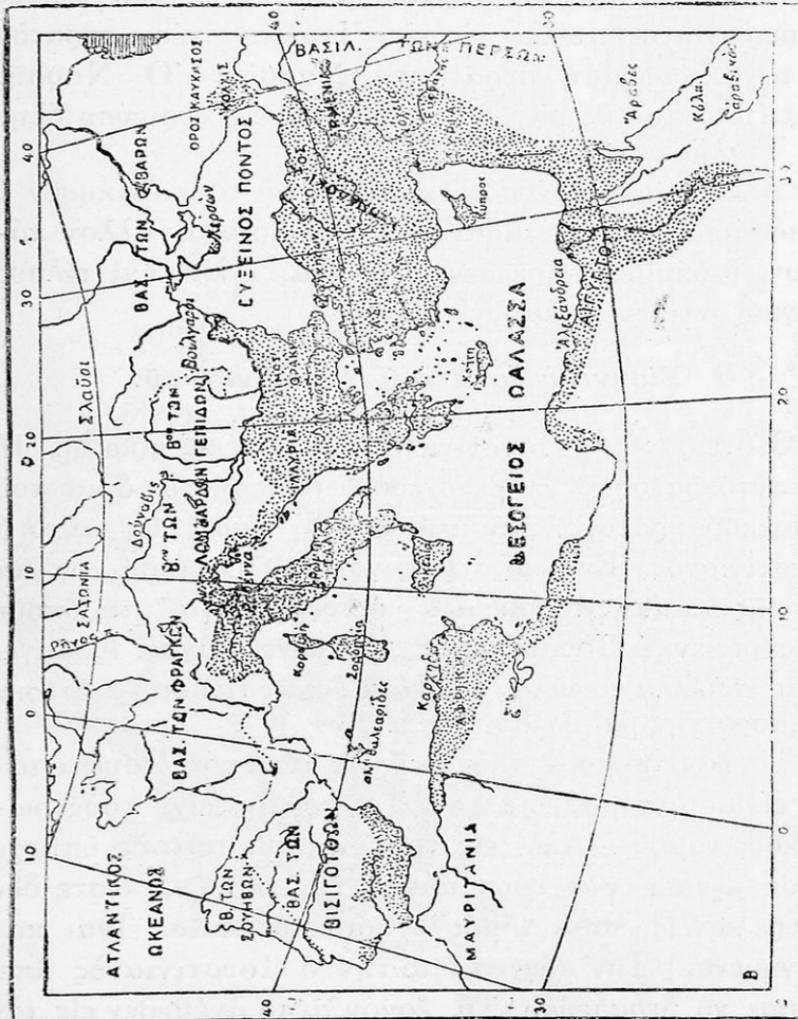
Ο ΙΟΥΣΤΙΝΙΑΝΟΣ, εὐθύς ἀφ' οὗ ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον, εἶχε βάλει εἰς τὸν νοῦν του νὰ ἐνώσῃ πάλιν ὅλον τὸ ρωμαϊκὸν κράτος. Ἐπρεπε λοιπὸν νὰ κατακτήσῃ τὴν Ἰταλίαν, τὴν ὁποίαν εἶχαν καταλάβει διάφοροι βάρβαροι λαοί. Ἀλλὰ διὰ νὰ κάμῃ αὐτό, ἔπρεπε νὰ εἶναι ἡσυχος ἀπὸ τὴν Ἀνατολήν. Εἰς τὴν Ἀσίαν δὲ τότε ὑπῆρχεν ἕνας φοβερὸς ἐχθρὸς τοῦ Κράτους, οἱ Πέρσαι.

Τὸ Περσικὸν κράτος, τὸ ὁποῖον εἶχε καταλύσει ὁ Μ. Ἀλέξανδρος, εἶχε σχηματισθῆ πάλιν πρὸ ὀλίγων ἐτῶν καὶ πάντοτε ἐνοχλοῦσε τὸ Ἑλληνικόν. Ὁ Ἰουστινιανὸς λοιπὸν ἔστειλε πρῶτον ἐναντίον τῶν Περσῶν τὸν στρατηγὸν Βελισσάριον μὲ στρατόν. Ὁ Βελισσάριος τοὺς ἐνίκησε καὶ ἔκαμε μαζί των εἰρήνην (531).

Ἀφ' οὗ ἡσύχασεν ὁ Ἰουστινιανὸς ἀπὸ τοὺς Πέρσας ἀπεφάσισε πλέον νὰ θέσῃ εἰς ἐνέργειαν τὰ σχέδιά του. Πρῶτον ἔστειλε τὸν Βελισσάριον μὲ στρατόν εἰς τὴν Ἀφρικήν. Ὁ Βελισσάριος ἐνίκησε τοὺς ἀγρίους Βανδάλους, οἱ ὅποιοι εἶχαν καταλάβει τὴν Ἀφρικήν, καὶ ἐκυρίευσεν ὅλην τὴν χώραν.

Ἐπειτα ὁ Ἰουστινιανὸς ἔστειλε τὸν Βελισσάριον εἰς τὴν Ἰταλίαν. Καὶ ἐκεῖ ὁ Βελισσάριος ἐνίκησε τοὺς βαρβάρους Γότθους, οἱ ὅποιοι κατεῖχαν τὴν Ἰταλίαν.

Πρὶν νὰ προφθάσῃ ὅμως νὰ κυριεύσῃ ὅλην τὴν Ἰταλίαν, ὁ Ἰουστινιανὸς τὸν καλεῖ ὀπίσω, διότι οἱ Πέρσαι εἶχαν εἰσβάλει εἰς τὴν Συρίαν καὶ ἐκυρίευσαν τὴν

Ἡ Αὐτοκρατορία μετὰ τὸς κατακτήσεις τοῦ Ἰουστινιανοῦ.

Ἀντιόχειαν. Ὁ πόλεμος λοιπὸν εἰς τὴν Ἰταλίαν ἐχαλαρώθη.

Μετ' ὀλίγον ὁ Βελισσάριος, ἀφ' οὔ ἐνίκησε τοὺς

Πέρσας ἔρχεται πάλιν ὀπίσω εἰς τὴν Ἰταλίαν. Δὲν κατορθώνει ὁμως νὰ τελειώσῃ τὸν πόλεμον γρήγορα, διότι δὲν εἶχεν ἀρκετὸν στρατὸν μαζί του. Ἐπὶ τέλος ὁ Ἰουστινιανὸς στέλλει εἰς τὴν Ἰταλίαν νέον στρατὸν μὲ τὸν περίφημον στρατηγὸν Ναρσῆν. Ὁ Ναρσῆς ἔπειτα ἀπὸ πολλὰς μάχας κατορθώνει νὰ κυριεύσῃ ὅλην τὴν Ἰταλίαν.

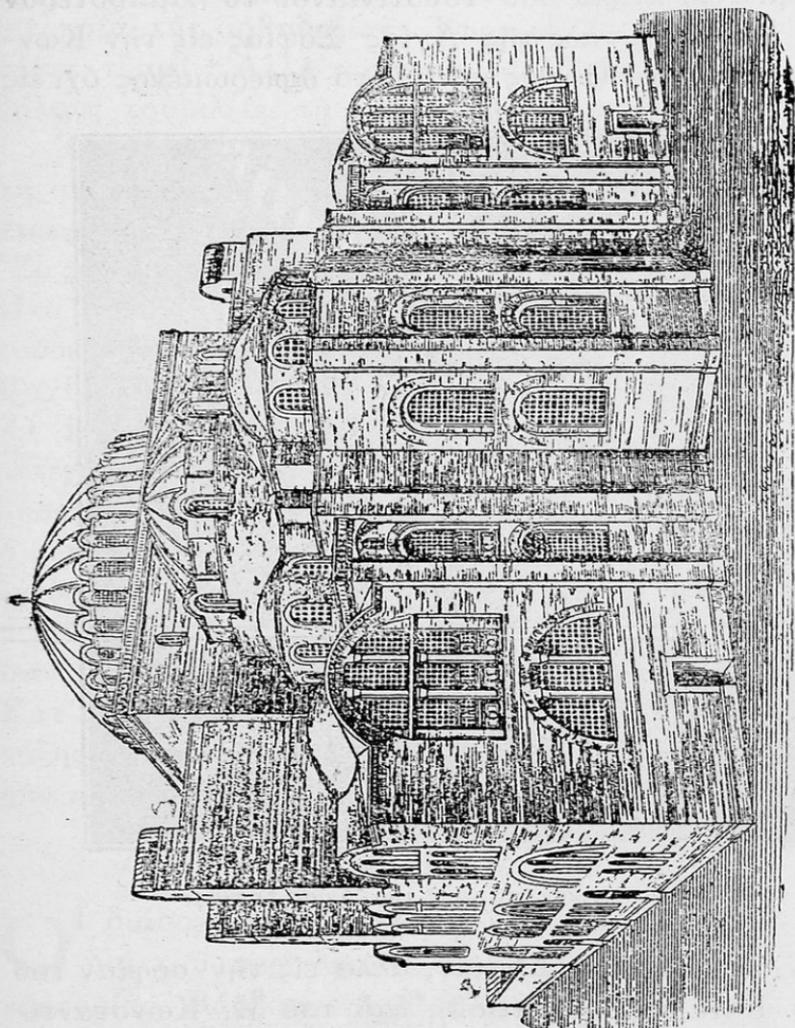
Ἄλλὰ καὶ οἱ Πέρσαι, καὶ ἀφ' οὗ τοὺς ἐνίκησεν ὁ Βελισσάριος, δὲν ἠσύχασαν. Τὸ 549 ἤρχισαν ἄλλον πόλεμον, ὁ ὁποῖος διήρκεσεν 7 χρόνια. Ἄλλὰ ἐπὶ τέλος ἀναγκάζονται νὰ κάμουν εἰρήνην.

6. Εἰρηνικὰ ἔργα τοῦ Ἰουστινιανοῦ.

Τὸ ὄνειρον τοῦ Ἰουστινιανοῦ εἶχεν ἐκπληρωθῆ. Ἡ αὐτοκρατορία ἔλαβε σχεδὸν τὰ παλαιὰ ὅρια τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους. Δὲν περιορίσθη ὁμως εἰς αὐτὸ ὁ Ἰουστινιανός. Ἐνῶ οἱ στρατηγοὶ τοῦ Βελισσάριος καὶ Ναρσῆς ἔκαμαν τὰ μεγάλα κατορθώματα, τὰ ὁποῖα ἀναφέραμεν, ὁ Ἰουστινιανὸς δὲν μένει ἀργός. Καταγίνεται εἰς ἄλλα μεγάλα εἰρηνικὰ ἔργα, τὰ ὁποῖα ἐπίσης ἐδόξασαν τὴν βασιλείαν του.

Τὸ λαμπρότερον ἀπὸ τὰ ἔργα αὐτὰ τοῦ Ἰουστινιανοῦ εἶναι ἡ νομοθεσία του. Τὸ κράτος εἶχε τοὺς ρωμαϊκοὺς νόμους. Ἄλλ' εἰς τοὺς νόμους αὐτοὺς ὑπῆρχε τόσον μεγάλη σύγχυσις αὐτὴν τὴν ἐποχὴν, ὥστε δὲν ἤξευρε κανεὶς, ποῖοι νόμοι ἰσχύουν καὶ ποῖοι εἶναι κατηγορημένοι. Τὴν σύγχυσιν αὐτὴν ὁ Ἰουστινιανὸς ἀπεφάσισε νὰ θεραπεύσῃ. Τὸ ἔργον αὐτὸ ἀνέθεσεν εἰς τὸν περίφημον νομοδιδάσκαλον Τριβωνιανὸν καὶ εἰς 9 ἄλλους. Αὐτοὶ λοιπὸν ἐξεκαθάρισαν τοὺς νόμους καὶ ἔκαμαν τρεῖς συλλογὰς, τὸν Κώδικα, τοὺς Πανδέκτας καὶ τὰς Εἰσηγήσεις. Αἱ συλλογαὶ αὐταὶ ἐγράφησαν, σύμφω-

να μὲ τὰς ιδέας τοῦ Ἰουστινιανοῦ διὰ τὴν ἀνασύστασιν τοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους, εἰς τὴν λατινικὴν γλῶσσαν. Ἄλλὰ οὔτε οἱ δικασταὶ ἤξευραν πλέον λατινικά. Δι' αὐτὸ πα-

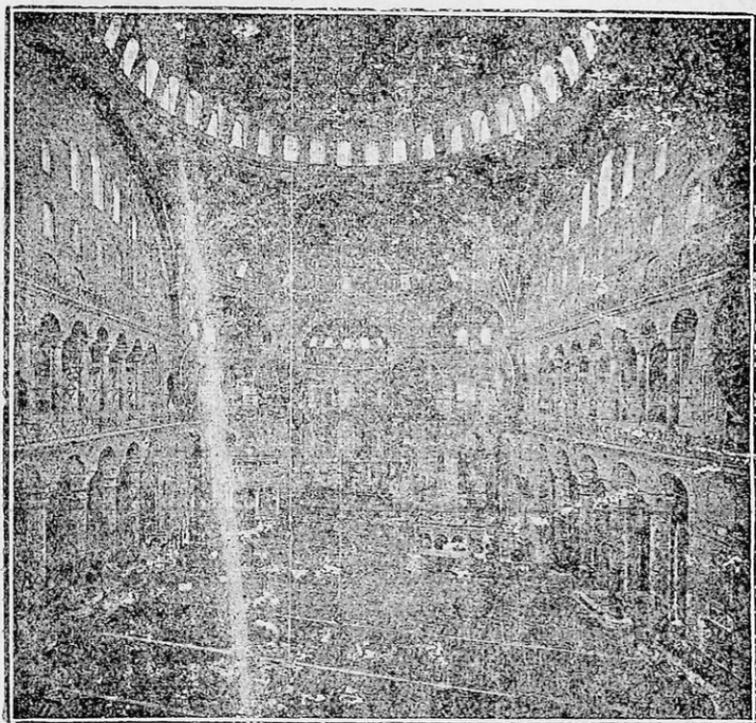

Τὸ ἑξωτερικὸν τοῦ ναοῦ τῆς Ἁγίας Σοφίας.

ρέστη ἀμέσως ἀνάγκη νὰ μεταφρασθῶν καὶ εἰς τὴν ἑλληνικὴν.

Ἄλλο σπουδαῖον ἔργον τοῦ Ἰουστινιανοῦ εἶναι τὰ

πολλά κτίρια πού ἔκαμε. Φρούρια πόλεις, ναοί, μοναστήρια ἐκτίσθησαν εἰς πολλά μέρη τοῦ κράτους. Ἄπο δὲ ὅμως τὰ κτίρια τοῦ Ἰουστινιανοῦ τὸ λαμπρότερον εἶναι ὁ μέγας ναὸς τῆς Ἁγίας Σοφίας εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ὁ ναὸς αὐτὸς ἦτο ἀφιερωμένος ὄχι εἰς

Τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ναοῦ τῆς Ἁγίας Σοφίας.

ἁγίαν ὀνομαζομένην Σοφίαν, ἀλλὰ εἰς τὴν σοφίαν τοῦ Θεοῦ. Κατὰ πρῶτον ἐκτίσθη ὑπὸ τοῦ Μ. Κωνσταντίνου. Εἶχεν ὅμως καὶ ἐκτίσθη ἐκ νέου. Ἄλλὰ καὶ πάλιν ἐκάη κατὰ τὴν στάσιν τοῦ «Νίκα».

Τώρα ὁ Ἰουστινιανὸς τὸν οἰκοδόμησε μεγαλύτερον καὶ λαμπρότερον, Ἀρχιτέκτονες αὐτοῦ ἦσαν ὁ Ἀνθέ-

μιος και ὁ Ἰσίδωρος. Ἐξωδεύθησαν διὰ νὰ κτισθῆ
και στολισθῆ 320 περίπου ἑκατομμύρια δραχμῶν. Ἐ-
κτίσθη δὲ εἰς 6 χρόνια. Ὁ ναὸς αὐτὸς εἶναι ἡ μεγάλη
ἐκκλησία τῆς ὀρθοδοξίας. Τώρα οἱ Τούρκοι τὸν ἔχουν
κάμει τζαμί. Ἀλλὰ πάντοτε κάτω ἀπὸ τοὺς μεγάλους
θόλους του κλείει τὰ ὄνειρα τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς.

Ὁ Ἰουστινιανὸς ἐφρόντισε ἀκόμη και διὰ τὴν βιο-
μηχανίαν και τὸ ἐμπόριον. Ἰδίως δὲ ἐφρόντισε περὶ τῆς
εἰσαγωγῆς εἰς τὸ κράτος τῆς καλλιεργείας τῆς μετάξης.
Ἔως τώρα ἡ μέταξα ἐκόστιζε πολὺ ἀκριβά, διότι παρή-
γετο μόνον εἰς τὴν Κίναν και ἡ μεταφορὰ τῆς ἀπαι-
τοῦσε πολλὰ ἔξοδα. Ἀλλὰ οἱ Κινέζοι δὲν ἄφηναν νὰ
ἔξαχθοῦν ἀπὸ τὴν Κίναν αὐγὰ τοῦ μεταξοσκώληκος.
Ὁ Ἰουστινιανὸς λοιπὸν διὰ νὰ ἐπιτύχῃ τὸν σκοπὸν του
μετεχειρίσθη πανουργίαν. Δύο Ἕλληνες μοναχοὶ μετέ-
βησαν εἰς τὴν Κίναν. Ἐκεῖ ἔμαθαν πῶς καλλιεργεῖται
ὁ μεταξοσκώληξ, και ὅταν ἔφυγαν ἔκρυψαν αὐγὰ αὐτοῦ
ἐντὸς τῶν ράβδων των και τὰ ἔφεραν εἰς τὴν Κωνσταν-
τινούπολιν. Ἐδῶ ἐκαλλιέργησαν τὸν σπόρον και ἔμα-
θαν και εἰς ἄλλους τὸν τρόπον τῆς καλλιεργείας του.
Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἤρχισεν ἡ καλλιέργεια τῆς με-
τάξης εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἡ ὁποία ἔφερεν εἰς αὐτὴν πο-
λὸν πλοῦτον.

7. Πλήρης ἐξελληνισμὸς τοῦ κράτους.

Οἱ διάδοχοι τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἐγκατέλειψαν τὰ σχέ-
διὰ του περὶ ἐπανιδρύσεως τῆς Ρωμαϊκῆς αὐτο-
κρατορίας. Βάρβαροι λαοὶ ἐκυρίευσαν τὴν Ἄνω Ἰτα-
λίαν και ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἡ ἐξουσία τῶν βασιλέων
τῆς Κωνσταντινουπόλεως περιορίσθη μόνον εἰς τὴν κά-
τω Ἰταλίαν και Σικελίαν. Ἐπομένως ἡ αὐτοκρατορία
ἀναγκάζεται νὰ περιορισθῆ εἰς τὰ φυσικά της σύνορα.

Συγχρόνως ἐγκαταλείπεται καὶ ἡ ἰδέα ὅτι ἐπίσημος γλῶσσα τοῦ κράτους πρέπει νὰ εἶναι ἡ λατινική. Ἡ ἑλληνική καταλαμβάνει τὴν θέσιν της, ἀφ' οὗ ἦτο ἡ γλῶσσα ὅλων τῶν κατοίκων.

Τὸ ἀνατολικὸν λοιπὸν Ῥωμαϊκὸν κράτος ἀπὸ τώρα εἶναι πλέον καθαρῶς ἑλληνικόν. Εἶναι δὲ τὸ μόνον πολιτισμένον κράτος τὴν ἐποχὴν αὐτήν. Μόνον ἐδῶ καλλιεργοῦνται αἱ τέχναι καὶ αἱ ἐπιστῆμαι. Μόνον ἐδῶ ἐξακολουθεῖ ἡ πολιτισμένη ζωὴ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ Ῥωμαίων. Ἡ Κωνσταντινούπολις, ἡ πρωτεύουσα του, ἦτο ἡ μεγαλυτέρα, ἡ ὠραιότερα, ἡ πλουσιωτέρα πόλις τοῦ κόσμου. Ἦτο ἡ βασιλίςσα τῶν πόλεων, περίφημος εἰς ὅλον τὸν κόσμον. Δι' αὐτὸ καὶ οἱ Ἕλληνες καὶ ὅλος ὁ κόσμος τὴν ἔλεγαν μόνον Πόλιν.

Πρὸς Α. εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ πρὸς Δ. εἰς τὴν Εὐρώπην οἱ λαοὶ εἶναι βάρβαροι. Δι' αὐτὸ ὅμως καὶ δὲν παύει τὸ κράτος αὐτὸ νὰ προσβάλλεται ἀπὸ ὅλα τὰ σημεῖα. Ζηλεύουν τὴν πρόοδον καὶ τὰ πλούτη του. Πρῶτοι δὲ ἐχθροὶ ποὺ ζητοῦν νὰ τὸ καταστρέψουν εἶναι οἱ Πέρσαι.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'.

ΟΙ ΠΕΡΣΙΚΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ

1. Οἱ Πέρσαι.

ΕΙΔΑΜΕΝ εἰς τὴν βασιλείαν τοῦ Ἰουστινιανοῦ, πῶς ἐοχηματίσθη τὸ Περσικὸν Κράτος καὶ πῶς ὁ Βελισσάριος κατώρθωσε νὰ περιορίσῃ τοὺς Πέρσας. Ἐπὶ τῶν διαδόχων ὅμως τοῦ Ἰουστινιανοῦ οἱ Πέρσαι ἀρχίζουν πάλιν τὰς ἐπιδρομάς των εἰς τὸ ἑλληνικὸν κράτος.

Ὁ πόλεμος ἐναντίον αὐτῶν διαρκεῖ πολλὰ χρόνια. Οἱ Πέρσαι κυριεύουν τὴν Συρίαν, τὴν Αἴγυπτον καὶ προχωροῦν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν καὶ φθάνουν μέχρι τῆς Χαλκηδόνος ἀπέναντι τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Εἰς τὴν φοβερὰν ἐκείνην περίστασιν ἔσωσε τὸ κράτος ἕνας μέγας βασιλεὺς αὐτοῦ, ὁ Ἡράκλειος.

2. Ὁ Ἡράκλειος καὶ τὰ 4 πρῶτα ἔτη τοῦ πολέμου.

Ο ΗΡΑΚΛΕΙΟΣ ἦτο ἀνὴρ ὠραῖος καὶ ρωμαλέος, εἶχεν ἰσχυρὰν θέλησιν καὶ προσέτι ἔξοχα στρατηγικὰ προτερήματα. Εἰς τὸν θρόνον ἀνέβη τῷ 610. Ἀλλὰ μόλις τὸ 622 ἤρχισε τὸν πόλεμον μετὰ τοὺς Πέρσας, διότι ἔπρεπε νὰ ἐτοιμασθῇ. Ὁ στρατὸς ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Ἰουστινιανοῦ εὕρισκετο εἰς μεγάλην παραλυσίαν καὶ ἀπὸ τὰς ἐπιτυχίας τῶν Περσῶν εἶχε χάσει τὸ θάρρος του.

Ὁ Ἡράκλειος.

Ὁ Ἡράκλειος λοιπόν, ἅμα ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον, καταγίνεται εἰς τὸ νὰ ἐτοιμάσῃ στρατὸν καὶ νὰ ἐμπνεύσῃ εἰς αὐτὸν θάρρος. Εἰς αὐτὸν τὸν βοηθεῖ πολὺ ὁ τότε Πατριάρχης Σέργιος καὶ ὁλος ὁ κληρὸς. Θέτουν εἰς τὴν διάθεσίν του ὅλους τοὺς θησαυροὺς τῶν μοναστηρίων καὶ τῶν ἐκκλησιῶν. Ἐπειτα φανατίζουσιν τὸν λαὸν καὶ παριστάνουσιν εἰς αὐτὸν ὅτι ὁ πόλεμος γίνεται διὰ νὰ ἀνακτήσουν τὸν τίμιον σταυρόν, τὸν ὁποῖον εἶχαν πάρει οἱ Πέρσαι ἀπὸ τὰ Ἱεροσόλυμα. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ὁ πόλεμος λαμβάνει μορφήν θρησκευτικοῦ πολέμου. Καὶ ὁ Ἡράκλειος ἦτο κατάλλη-

λος διὰ νὰ ἀναλάβῃ ἓνα τοιοῦτον πόλεμον. Ἦτο φανατικὸς χριστιανὸς καὶ εἶχε μεγάλην εὐλάβειαν εἰς μίαν εἰκόνα τῆς Παναγίας, τὴν ὁποίαν εἶχε μαζί του πάντοτε εἰς τοὺς πολέμους. Τὸν φανατισμὸν του δὲ αὐτὸν ἤξευρε νὰ τὸν μεταδίδῃ καὶ εἰς τοὺς στρατιώτας του.

Ἄφ' οὗ ἐτοίμασε τὸν στρατὸν του ὁ Ἡράκλειος ἄφησεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἀντιβασιλέα τὸν ἀνήλικον υἱὸν του Κωνσταντῖνον καὶ κηδεμόνας του τὸν Πατριάρχην Σέργιον καὶ τὸν ὑπουργὸν Βῶνον. Αὐτὸς δὲ τὴν ἀνοιξιν τοῦ 662 ἐκστρατεύει ἐναντίον τῶν Περσῶν. Τὰ 4 πρῶτα ἔτη ὁ Ἡράκλειος νικᾷ πολλάκις τοὺς Πέρσας καὶ τοὺς ἐκδιώκει ἀπὸ τὴν Μ. Ἀσίαν, ἔπειτα εἰσβάλλει εἰς τὸ κράτος των καὶ κυριεύει πολλὰς πόλεις καὶ πολλὰ λάφυρα.

3. Πολιορκία τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Ἀβάρων.

ΕΝ ᾧ ὁ Ἡράκλειος ἦτο ἐτοιμος νὰ εἰσβάλλῃ πάλιν τὸ 626 εἰς τὴν Περσίαν μανθάνει ὅτι ἡ πρωτεύουσα πολιορκεῖται. Ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν Χοσρόης ἀπελιπισμένος ἀπὸ τὰς νίκας τοῦ Ἡρακλείου συνεννοήθη μὲ τοὺς πρὸς βορρᾶν τοῦ Δουνάβεως κατοικοῦντας Ἀβάρους, καὶ αὐτοὶ ἦλθαν καὶ ἐπολιορκήσαν τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἐνα μέρος δὲ τοῦ Περσικοῦ στρατοῦ ἐπῆγε καὶ αὐτὸ ἀπέναντι τῆς Κων)πόλεως εἰς τὴν Χρυσόπολιν.

Ἄλλ' ὁ Ἡράκλειος δὲν ἐταράχθη. Ἦξευρεν ὅτι τὴν πόλιν εἶχεν ἀφήσει εἰς καλὰς χεῖρας. Ἀντὶ λοιπὸν νὰ τρέξῃ ἐκεῖ, ὅπως ἐπερίμενον ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν, ἔστειλε μόνον βοήθειαν ἀπὸ 12 χιλ. ἀνδρας. Αὐτὸς ἔμεινε κοντὰ εἰς τὰ περσικὰ σύνορα διὰ νὰ μὴν ὀρ-

αίση ὅλος ὁ περσικὸς στρατὸς ἐναντίον τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Πραγματικῶς ὁ πρωθυπουργὸς Βῶνος εἶχεν τακτοποιήσει καλὰ τὴν ὑπεράσπισιν τῆς πόλεως. Ὁ δὲ Πατριάρχης Σέργιος καθ' ἡμέραν παρακινουῖσε τὸν λαὸν νὰ πολεμήσῃ γενναίως, καὶ τοῦ ἐνέπνεε τὴν πεποίθισιν ὅτι ἡ Παναγία, ἡ προστάτις τῆς πόλεως, δὲν ἔμπορεῖ νὰ τὴν ἀφήσῃ ἀβοήθητον. Τότε ἔγιναν οἱ «χαίρεισμοὶ» τῆς Παναγίας, οἱ ὁποῖοι ψάλλονται ἀκόμη εἰς τὴν ἐκκλησίαν τὴν μεγάλην Τεσσαρακοστήν.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον οἱ Ἕλληνες κατώρθωσαν νὰ ἀποκρούσουν ὅλας τὰς ἐπιθέσεις τῶν βαρβάρων καὶ τοὺς ἠνάγκασαν νὰ φύγουν. Ἡ πόλις ἐσώθη. Οἱ κάτοικοί της τότε ἔσπευσαν εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀγίας Σοφίας διὰ νὰ εὐχαριστήσουν τὴν Παναγίαν, ἡ ὁποία ἔσωσεν αὐτήν. Τότε δὲ ἔκαμαν καὶ τὸ τροπάριον :

Τῆ ὑπερμάχῳ στρατηγῷ τὰ νικητήρια
ὡς λυτρωθεῖσα τῶν δεινῶν εὐχαριστήρια.
ἀναγράφω σοι ἡ πόλις σου, Θεοτόκε κλπ.

4. *Κατασύντριψις τῶν Περσῶν.*

ΜΕΤΑ τὴν σωτηρίαν τῆς πόλεως δὲν ἐτελείωσαν καὶ οἱ ἀγῶνες τοῦ Ἡρακλείου. Τὸ ἄλλο ἔτος (627) ὁ Ἡράκλειος εἰσβάλλει πάλιν εἰς τὸ Περσικὸν κράτος καὶ κυριεύει πολλὰς πόλεις καὶ πολλὰ φρούρια. Κοντὰ εἰς μίαν ἀρχαίαν πόλιν τῆς Βαβυλωνίας, τὴν Νινευί, ὁ βασιλεὺς τῶν Περσῶν Χοσρόης ἀποφασίζει νὰ ἀντιταχθῆ. Ἐκεῖ λοιπὸν γίνεται μεγάλη καὶ ἀποφασιστικὴ μάχη μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν Περσῶν. Ὁ Ἡράκλειος κατανικᾷ καὶ καταστρέφει τοὺς Πέρσας, ὁ δὲ Χοσρόης φεύγει εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ κράτους του.

Ἐπειτα ἀπὸ τὴν εἰρήνην ὁ Ἡράκλειος ἐπέστρεψεν εἰς τὴν Κων]πολιν. Ὅλος ὁ λαὸς καὶ ὅλοι οἱ ἄρχοντες καὶ οἱ ἱερεῖς ἐπῆγαν εἰς τὴν ἄσιατικὴν ὄχθην τοῦ Βοσπόρου διὰ νὰ τὸν προῦπαντήσουν. Μὲ μεγάλην λοιπὸν συνοδείαν περνᾷ τὸν Βόσπορον καὶ εἰσέρχεται εἰς τὴν Πόλιν ἐπὶ ἄρματος, τὸ ὁποῖον ἔσυραν 4 ἐλέφαντες, ἐν ᾧ ἄνδρες προπορευόμενοι ἐκράτουν τὸν τίμιον Σταυρόν, τὸ ἐνδοξότερον τρόπαιον τῶν κατορθωμάτων του.

Τὸ ἀκόλουθον ἔτος ὁ Ἡράκλειος ἔφερε τὸν τίμιον Σταυρὸν εἰς τὴν Ἀγίαν πόλιν καὶ τὸν ἔστησεν εἰς τὴν παλαιάν του θέσιν τὴν 14^{ην} Σεπτεμβρίου τοῦ 629. Τὴν ἰδίαν ἡμέραν τὸν εἶχαν στήσει καὶ τὴν πρώτην φορὰν, ὅταν εὐρέθη ἀπὸ τὴν μητέρα τοῦ Μ. Κωνσταντίνου, τὴν Ἀγίαν Ἑλένην.

Ὁ Ἡράκλειος λοιπὸν συνέτριψε τὴν δύναμιν τοῦ δευτέρου Περσικοῦ κράτους. Μὲ τὸ κατόρθωμά του δὲ τοῦτο ἀπέκτησε μεγάλην δόξαν. Καὶ δικαίως, διότι τὸ κατόρθωμα αὐτὸ ἦτο πολὺ μέγαλον. Εἶχε παραλάβει κράτος συντετριμμένον καὶ ὕλικῶς καὶ ἠθικῶς. Καὶ ὅμως κατώρθωσε νὰ ἐξεγείρῃ τὸ θρησκευτικὸν αἶσθημα τοῦ λαοῦ καὶ μὲ αὐτὸ νὰ ἐμπνεύσῃ τόσον θάρρος, ὥστε νὰ κάμῃ θαύματα. Τὰ κατορθώματα τοῦ Ἡρακλείου μόνον μὲ τὰ κατορθώματα τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, ὁ ὁποῖος κατασυνέτριψε τὸ πρῶτον Περσικὸν κράτος, ἠμποροῦν νὰ συγκριθοῦν.

Ἄλλὰ ἡ εἰρήνη, ἡ ὁποία μὲ τόσα αἵματα ἐξηγοράσθη, δὲν ἔμελλε νὰ διαρκέσῃ πολὺν καιρόν. Μετ' ὀλίγον ἄλλος φοβερός ἐχθρὸς τοῦ Ἑλληνισμοῦ παρουσιάζεται, οἱ Ἀραβες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ΄.

ΟΙ ΑΡΑΒΕΣ.

1. Ὁ Μωάμεθ καὶ ἡ διδασκαλία του.

Οἱ Ἄραβες κατοικοῦσαν εἰς τὴν Ἀραβικὴν χερσόνησον, ὠνομάζοντο δὲ καὶ Ἀγαρηνοὶ καὶ Ἰσμαηλίται, διότι ἐπίστευαν ὅτι κατάγονται ἀπὸ τὸν Ἰσμαήλ τὸν υἱὸν τοῦ Ἀβραάμ καὶ τῆς Ἄγαρ. Οἱ Ἄραβες πρὸ τοῦ νὰ παρουσιασθῇ ὁ Μωάμεθ ἦσαν εἰδωλολάτραι. Μερικοὶ ὅμως ἀπ' αὐτοὺς ἦσαν Ἰουδαῖοι, καὶ μερικοὶ Χριστιανοί. Ὅλους αὐτοὺς συνήνωσεν εἰς μίαν θρησκείαν ἰδικὴν του ὁ Μωάμεθ.

Ὁ Μωάμεθ ἐγεννήθη εἰς τὴν πόλιν τῆς Ἀραβίας Μέκκαν ἀπὸ μεγάλης οἰκογένειας, ἀλλὰ πτωχὴν. Ἐπειδὴ ἔχασε τοὺς γονεῖς του μικρὸς, ἠναγκάσθη νὰ γίνῃ βοσκός, ἔπειτα ὅμως ἔκαμνε τὸν ἔμπορον μὲ καραβάνια. Ἔνεκα τούτου περιῆλθεν ὅλην τὴν Ἀραβίαν καὶ ἐσχέτισθη μὲ πολλοὺς Χριστιανοὺς καὶ Ἑβραίους. Ἀπὸ αὐτοὺς ἔμαθε τὰς θρησκείας των καὶ τότε συνέλαβε τὴν ἰδέαν νὰ κάμῃ ἰδικὴν του θρησκείαν.

Ὅταν λοιπὸν ἔγινε 40 ἐτῶν, παρουσιάσθη εἰς τὴν Μέκκαν ὡς προφήτης καὶ ἐκήρυττεν ὅτι ὁ Θεὸς, διὰ μέσου τοῦ Ἀρχαγγέλου Γαβριήλ, παρήγγειλεν εἰς αὐτὸν νὰ διδάξῃ εἰς τὸν κόσμον, ὅτι «ἓνας εἶναι ὁ Θεὸς καὶ ὁ Μωάμεθ ὁ προφήτης του». Ἐλεγεν ὅτι οἱ Ἰουδαῖοι καὶ οἱ Χριστιανοὶ διέστρεψαν τὴν ἀληθινὴν διδασκαλίαν τοῦ Θεοῦ, ἡ ὁποία ἐφανερώθη εἰς τοὺς ἀνθρώπους, καὶ μὲ τοὺς ἄλλους προφήτας καὶ μὲ τὸν μεγαλύτερον ἀπ' ὅλους, τὸν Χριστόν. Ἔνεκα τούτου ὁ Θεὸς ἔστειλεν αὐτὸν ὡς τελευταῖον προφήτην διὰ νὰ φωτίσῃ τοὺς ἀνθρώπους.

Ὁ Μωάμεθ ἐδίδασκεν ἀκόμη, ὅτι ὑπάρχει μετὰ θάνατον ζωὴ καὶ κρίσις. Κατ' αὐτὴν οἱ Μουσουλμᾶνοι (=πιστοί), ὅσοι πιστεύουν εἰς τὴν θρησκείαν τοῦ Μωάμεθ, θὰ κριθοῦν σύμφωνα μὲ τὰς πράξεις των. Οἱ δίκαιοι θὰ ὑπάγουν εἰς τὸν παράδεισον καὶ ἐκεῖ θὰ ζοῦν αἰωνίως ζωὴν εὐτυχῆ. Οἱ ἁμαρτωλοὶ θὰ τιμωρηθοῦν, ἀλλὰ προσωρινῶς μόνον. Αἰωνία κόλασις περιμένει μόνον τοὺς ἀπίστους. Αὐτοί, καὶ καλοὶ ἂν εἶναι, θὰ τιμωροῦνται αἰωνίως διὰ τὴν ἀπιστίαν των. Καὶ ἐπειδὴ ἡ ἀπιστία τῶν διαφόρων λαῶν προέρχεται ἀπὸ ἄγνοιαν, οἱ Μουσουλμᾶνοι ἔχουν καθῆκον νὰ φέρουν αὐτοὺς καὶ μὲ τὸ ξίφος ἀκόμη εἰς τὴν ἀληθινὴν πίστιν. Δι' αὐτὸ κατ' εὐθεΐαν εἰς τὸν παράδεισον πηγαίνουν ὅσοι πιστοὶ φονεύονται εἰς τὸν πόλεμον διὰ τὴν διάδοσιν τῆς πίστεως.

2. Διάδοσις τῆς θρησκείας τοῦ Μωάμεθ.

ΑΜΑ ἤρχισε νὰ διδάσκη τὴν νέαν θρησκείαν ὁ Μωάμεθ, ἀμέσως πολλοὶ ἐκ τοῦ λαοῦ ἐπίστευσαν εἰς αὐτόν.

Ὅταν ὀλίγον κατ' ὀλίγον οἱ ὀπαδοί του ἠϋξήθησαν, οἱ εὐγενεῖς Μεκκανοὶ τὸν ἠπείλησαν, ὅτι θὰ τὸν φονεύσουν, καὶ ὁ Μωάμεθ ἠναγκάσθη νὰ φύγη, ἀπὸ τὴν Μέκκαν καὶ νὰ ὑπάγῃ εἰς ἄλλην πόλιν τῆς Ἀραβίας (622), τὴν Μεδίναν. Ἡ φυγὴ αὐτὴν («ἐγίρα») τοῦ Μωάμεθ ἔπειτα ἐθεωρήθη ἀπὸ τοὺς Μουσουλμάνους ὡς μεγάλον γεγονός, διότι ἐσώθη ὁ Προφήτης. Δι' αὐτὸ τὸ ἔτος τοῦτο οἱ Μωαμεθανοὶ ἔχουν ὡς ἀρχὴν τῆς χρονολογίας των, ὅπως ἡμεῖς ἔχομεν τὴν γέννησιν τοῦ Χριστοῦ.

Εἰς τὴν Μεδίναν ὁ Μωάμεθ ἔφερε μὲ τὸ μέρος του πολλοὺς ὀπαδοὺς. Κατόπιν ἐκήρυξε τὸν πόλεμον ἐναντίον τῶν Μεκκανῶν. Ὁ πόλεμος διήρκεσε πολλὰ ἔτη.

Ἐπὶ τέλους τὸ 630 οἱ Μεκκανοὶ ἀνεγνώρισαν αὐτὸν ὡς προφήτην καὶ ἀρχηγόν. Ἄφ' οὗ ὁ Μωάμεθ ἔγινε κύριος τῆς Μέκκας, ἀνεγνωρίσθη ὡς προφήτης καὶ ἀπὸ ὅλην τὴν Ἀραβίαν. Ἀπετέλεσε λοιπὸν ἡ Ἀραβία ἓνα κράτος, μὲ θρησκευτικὸν καὶ πολιτικὸν ἀρχηγὸν τὸν Μωάμεθ. Ὀλίγον χρόνον ἔπειτα ἀπ' αὐτὸ ὁ Μωάμεθ ἀπέθανε τὸ 632.

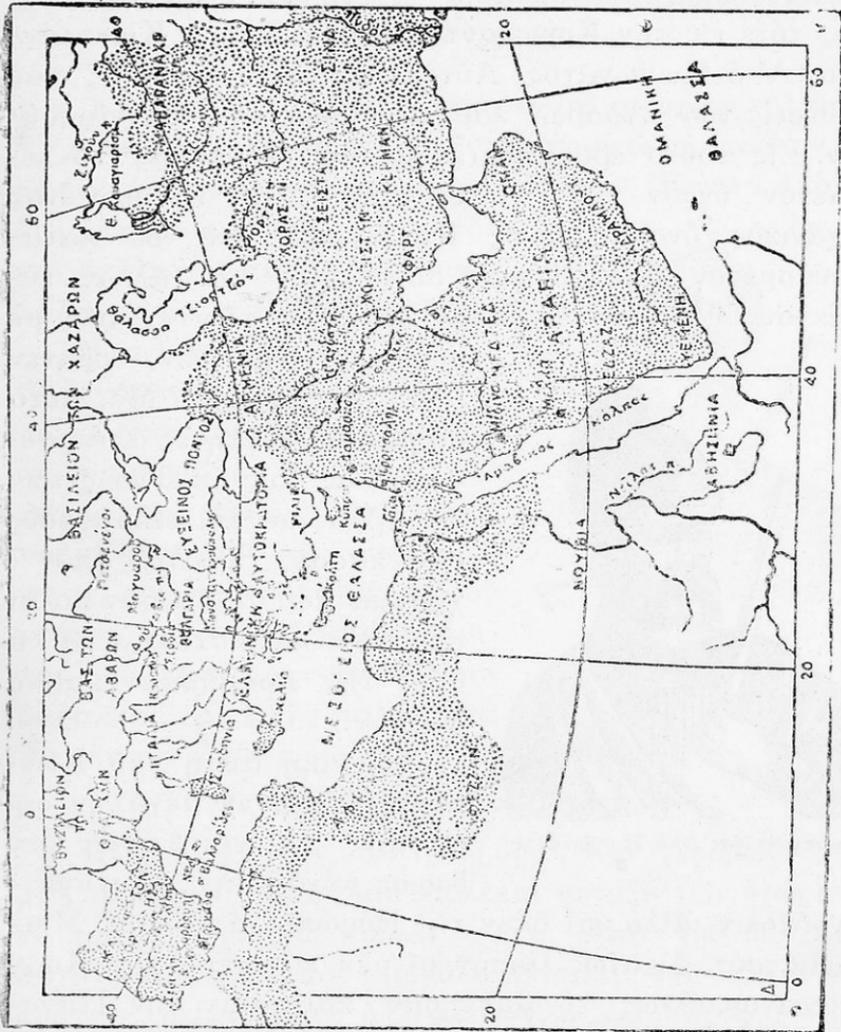
3. Αἱ κατακτήσεις τῶν Ἀράβων.

Ο ΜΩΑΜΕΘ, ἀφ' οὗ ἔγινε κύριος ὅλης τῆς Ἀραβίας, συνέλαβε τὸ σχέδιον νὰ ὑποτάξῃ ὅλον τὸν κόσμον. Ἄλλὰ δὲν ἐπρόφθασε νὰ θέσῃ εἰς ἐνέργειαν τὸ σχέδιόν του. Αὐτὸ ἐπροσπάθησαν νὰ κάμουν οἱ διάδοχοί του. Ἦρχισαν λοιπὸν τὸν πόλεμον καὶ ἐναντίον πῶν Περσῶν καὶ ἐναντίον τῶν Ἑλλήνων.

Ἐντὸς 5 ἐτῶν οἱ Ἀραβες ἐκυρίευσαν ὅλον τὸ Περσικὸν κράτος καὶ ἠνάγκασαν τοὺς Πέρσας νὰ γίνουν Μωαμεθανοί. Συγχρόνως εἰσβάλλουν εἰς τὸ Ἑλληνικὸν κράτος. Κυριεύουν τὴν Δαμασκὸν καὶ ἔπειτα τὴν Ἱερουσαλήμ. Ὁ Ἡράκλειος προσπαθεῖ νὰ τοὺς ἐμποδίσῃ, ἀλλὰ τὸν νικοῦν, καὶ μὲ δυσκολίαν κατορθώνει νὰ σώσῃ ἀπὸ τὴν Ἱερουσαλήμ τὸν τίμιον Σταυρόν. Ἔως τὸ 640 οἱ Ἀραβες κυριεύουν ὅλην τὴν Συρίαν, τὴν Μεσοποταμίαν καὶ τὴν Αἴγυπτον· ἔπειτα κυριεύουν τὴν Ἀφρικὴν καὶ ἀπὸ ἐκεῖ περνοῦν εἰς τὴν Ἰσπανίαν καὶ κυριεύουν καὶ αὐτήν.

4. Ἡ πρώτη πολιορκία τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Ἀράβων.

Ο Ἰ Ἀραβες ἀφ' οὗ ἔμεγάλωσαν πολὺ, σκέπτονται νὰ προσβάλλουν καὶ αὐτὴν τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἐτοιμάζουν λοιπὸν πολὺν στρατὸν καὶ στόλον καὶ τὴν πολιορκοῦν.

Χώρες τῶν Ἀραβικῶν κατακτήσεων.

Ἡ πολιορκία διήρκεσεν 7 ἔτη (671-678). Βασιλεὺς τότε εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἦτο ὁ Κωνσταντῖνος Δ΄ ὁ Πωγωνᾶτος. Αὐτὸς ἀπέκρουσεν ὅλας τὰς ἐπιθέσεις τῶν Ἀράβων καὶ ἔματαιώσε τὴν ἐπιχείρησίν των. Εἰς τοῦτο ἐβοήθησε πολὺ τοὺς Ἑλληνας τὸ λεγόμενον ὑγρὸν πῦρ. Τὸ πῦρ αὐτὸ εἶχεν ἐφεύρει ἕνας μηχανικὸς ὀνομαζόμενος Καλλίνικος, ἦτο δὲ κατασκευασμένον ἀπὸ πίσσαν, πετρέλαιον καὶ ἄλλας εὐφλέκτους ὕλας. Τὸ ἔρριπταν ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν μὲ

Κωνσταντῖνος Δ΄ ὁ Πωγωνᾶτος

σωλῆνας, καὶ δὲν ἔσβηνεν οὔτε μὲ νερόν. Μὲ αὐτὸ λοιπὸν οἱ Ἕλληνες ἀπέκρουσαν ὅλας τὰς ἐπιθέσεις τῶν Ἀράβων, καὶ ἐπὶ τέλους τοὺς ἠνάγκασαν, ἔπειτα ἀπὸ 7 χρόνια, ἀφ' οὗ ἔχασαν πολὺν στρατὸν καὶ στόλον νὰ λύσουν τὴν πολιορκίαν καὶ νὰ φύγουν.

Ἡ νίκη αὐτὴ τοῦ Κωνσταντίνου ἔχει μεγάλην σημασίαν. Ἡ νίκη αὐτὴ δὲν ἔσωσε μόνον τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἀλλὰ καὶ ὅλην τὴν Εὐρώπην ἀπὸ τοὺς Μωαμεθανούς. Δικαίως λοιπὸν οἱ μὲν κάτοικοι τῆς Κωνσταντινουπόλεως εὐχαρίστησαν καὶ πάλιν τὴν Παναγίαν διὰ τὴν σωτηρίαν των καὶ ἤνωσαν τὴν ἀνάμνησιν καὶ τῆς πολιορκίας αὐτῆς μὲ τὸν Ἀζάθιστον Ὑμνον, οἱ δὲ ἡγεμόνες τῆς Εὐρώπης ἔστειλαν πρέσβεις νὰ συγαροῦν τὸν Κωνσταντῖνον διὰ τὸ μέγαλον του κατόρθωμα.

5. Δευτέρα πολιορκία τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Ἀράβων.

Οἱ Ἀραβες καὶ ἔπειτα ἀπὸ τὴν ἀποτυχίαν τῆς πρώτης πολιορκίας δὲν ἐγκατέλειψαν τὸ σχέδιον νὰ κατακτήσουν τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἐπειτα ἀπὸ 40 ἔτη ἐτοίμασαν πολὺν στρατὸν καὶ στόλον καὶ ἐπολιόρκησαν πάλιν αὐτὴν τὸ 717.

Βασιλεὺς ἦτο ὁ Λέων Γ', ὁ λεγόμενος Ἰσαυρος. Ἀλλὰ τὴν ἡ πολιορκία δὲν διήρκεσε παρὰ μόνον ἓνα ἔτος. Ὁ Λέων τοὺς ἐνίκησε πολλάκις, καὶ μὲ τὸ ὑγρὸν πῦρ κατέστρεψε τὸ περισσότερον μέρος τοῦ στόλου των. Οἱ Ἀραβες λοιπὸν ἠναγκάσθησαν νὰ φύγουν ἄπρακτοι. Καὶ τῆς πολιορκίας αὐτῆς τὴν ἀνάμνησιν ἡ Ἐκκλησία ἤνωσε μὲ τὸν Ἀκάθιστον Ὕμνον.

Λέων Γ'

6. Παρακμὴ τῶν Ἀράβων.

ΑΠΟ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἡ ὁρμὴ τῶν Ἀράβων ἐσταμάτησεν. Ἐμφύλιοι πόλεμοι μεταξὺ των ἐχώρισαν τὸ κράτος των εἰς πολλὰ κράτη. Ἀπὸ τὴν διαίρεσιν αὐτὴν ἐπωφελήθησαν μεγάλοι βασιλεῖς τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους, ὁ Βασίλειος ὁ Μακεδών, ὁ Νικηφόρος Φωκᾶς, ὁ Ἰωάννης Τσιμισκῆς καὶ ὁ Βασίλειος ὁ Βουλγαροκτόνος καὶ ἐπῆραν ὀπίσω ἀπὸ αὐτοὺς πολλὰς χώρας εἰς τὴν Μεσοποταμίαν, τὴν Συρίαν καὶ τὴν Ἀρμενίαν. Τώρα πλέον οἱ Ἀραβες ἀρχίζουν νὰ παρακμάζουν.

Ἀλλὰ δὲν παρακμάζει καὶ ὁ Μωαμεθανισμός. Ἄλλο μωαμεθανικὸν κράτος σχηματίζεται, τὸ Τουρκικόν.

Ἴσχυρὰ δι' αὐτὸ θὰ ὁμιλήσωμεν εἰς ἄλλο κεφάλαιον. Τώρα εἶναι καιρὸς νὰ ἴδωμεν μίαν μεταρρυθμισὶν σπουδαίαν τὴν ὁποίαν ἐπεχείρησαν νὰ φέρουν εἰς τὸ Ἑλληνικὸν κράτος μερικοὶ βασιλεῖς κατὰ τὸν ὄγδοον αἰῶνα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄.

Ἡ ΜΕΤΑΡΡΥΘΜΙΣΙΣ

1. *Θρησκευτικὰ καὶ κοινωνικὰ ἄτοπα.*

ΚΑΤΑ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν παρουσιάζετο τὸ ἄτοπον ὅτι οἱ ἄνθρωποι ἀντὶ νὰ λατρεύουν μόνον τὸν Θεόν, ἐλάτρευαν ἐπίσης ὡς θεοὺς καὶ ὄλους τοὺς Ἁγίους καὶ τὸ χειρότερον ἐλάτρευαν καὶ τὰς εἰκόνας των καὶ τὰ λείψανά των καὶ ἀπέδιδαν εἰς αὐτὰς θαυματουργοὺς ἰδιότητας. Μὲ αὐτὸν δὲ τὸν τρόπον καταντοῦσαν οἱ Χριστιανοὶ νὰ γίνωνται εἰδωλολάτραι.

Ἴσχυρὰ καὶ ἄλλο κακὸν ὑπῆρχε τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἀπὸ παρεξήγησιν τῆς θρησκείας. Τοὺς πρώτους αἰῶνας τοῦ χριστιανισμοῦ οἱ μοναχοὶ καὶ οἱ ἀσκηταὶ ἐπρόσφεραν εἰς τὴν θρησκείαν καὶ τὴν κοινωνίαν μεγάλας ὑπηρεσίας. Αὐτοὶ μὲ τὴν μεγάλην των πίστιν ἐστερέωσαν τὴν χριστιανικὴν θρησκείαν. Ἐπειτα πολλοὶ ἄνθρωποι πληγωμένοι ἀπὸ δυστυχήματα τῆς ζωῆς εὗρισκαν παρηγορίαν εἰς τὰ μοναστήρια. Εἰς τὰ μοναστήρια ἐπίσης εὗρισκαν καταφύγιον καὶ οἱ πτωχοὶ καὶ οἱ ὀδοιπόροι. Μὲ ὅλα αὐτὰ ὁμως ὁ μοναχισμὸς τὴν ἐποχὴν ἐκείνην παρουσίαζε πολλὰ ἄτοπα. Τὰ μοναστήρια ἔγιναν πολλὰ καὶ συνεχέντρωσαν πολλὰ πλούτη ἀπὸ τὰ κινητὰ καὶ ἀκίνητα ἀφιερῶματα τῶν εὐσεβῶν. Ὁ βίος εἰς αὐτὰ

ἔπαυσε πλέον νὰ εἶναι ἀσκητικὸς καὶ ἔγινε τρυφηλός. Χιλιάδες δὲ νέοι κατ' ἔτος ἐγίνοντο μοναχοὶ ὄχι ἀπὸ εὐσέβειαν, ἀλλὰ διὰ νὰ ζοῦν ζωὴν τρυφηλὴν χωρὶς νὰ ἐργάζωνται. Ἄπ' αὐτὰ δὲ τὰ ἄτοπα καὶ ἡ στρατιωτικὴ ὑπηρεσία καὶ ἡ γεωργία καὶ ἡ βιομηχανία ἐξημιώνοντο, διότι ἠλαττοῦντο αἱ ἐργατικαὶ χεῖρες καὶ τὸ δημόσιον ταμεῖον ἔχανε πολλὰ εἰσοδήματα, διότι τὰ κτήματα, τὰ ὁποῖα ἀφιερώνοντο εἰς τὰ μοναστήρια, ἔμεινον σχεδὸν ἀφορολόγητα.

Ἐκτὸς ὁμως τῶν ἀτόπων αὐτῶν, τὰ ὁποῖα προήρχοντο ἀπὸ τὴν θρησκείαν, ὑπῆρχαν τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἀκόμη εἰς τὴν κοινωνίαν καὶ πολλὰ ἄλλα ἐλαττώματα. Πρῶτον ἡ ἐκπαίδευσις ἦτο εἰς χεῖρας τῶν μοναχῶν καὶ ἐπομένως ὁ λαὸς ἀνετρέφετο μὲ ὄλας τὰς προλήψεις τὰς ὁποίας εἶδαμεν. Ἐπειτα ἡ νομοθεσία τοῦ Ἰουστινιανοῦ δὲν ἦτο πλέον σύμφωνος μὲ τὰς ἀνάγκας τῆς χριστιανικῆς κοινωνίας. Ἄλλο κακὸν τοῦ καιροῦ ἐκείνου ἦτο ἡ δουλοπαροικία. Οἱ γεωργοὶ δηλ. ἦσαν δούλοι προσκολλημένοι εἰς τὰ κτήματα τῶν πλουσίων, τὰ ὁποῖα ἐκαλλιεργοῦσαν. Ἐπομένως δὲν ἠμποροῦσαν ποτὲ νὰ προοδεύσουν καὶ νὰ γίνουν ἐλεύθεροι. Ἐπὶ τέλος καὶ ὁ στρατὸς καὶ τὰ οἰκονομικὰ τοῦ κράτους μὲ τοὺς πολέμους τῶν Ἀράβων ἦσαν εἰς κακὴν κατάστασιν.

Ἦτο λοιπὸν ἀνάγκη ὄλα αὐτὰ τὰ κακὰ νὰ διορθωθοῦν. Καὶ τὴν ἀνάγκην αὐτὴν ἠσθάνοντο οἱ περισσότερον μορφωμένοι καὶ ἀπὸ τοὺς λαϊκοὺς καὶ ἀπὸ τοὺς κληρικοὺς. Αὐτὴν τὴν διόρθωσιν ἐπροσπάθησε νὰ κάμῃ ὁ βασιλεὺς Λέων Γ' ὁ Ἰσαυρὸς τὸ 717 καὶ οἱ διάδοχοί του, Ἰσαυροὶ καὶ αὐτοὶ λεγόμενοι.

2. *Ἡ νίκη τῆς Ὁρθοδοξίας καὶ αἱ κοινωνικαὶ μεταρρυθμίσεις ἐπὶ Ἰσαύρων.*

ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΩΣ οἱ βασιλεῖς αὐτοὶ ἔκαμαν πολλοὺς νόμους, κατήργησαν σχεδὸν τὴν δουλοπαροικίαν, ἀναδιωργάνωσαν τὸν στρατὸν καὶ διώρθωσαν τὰ οἰκονομικὰ τοῦ κράτους. Τέλος ἔκλεισαν πολλὰ μοναστήρια, ἀφήρesan ἀπὸ τοὺς μοναχοὺς τὴν ἐκπαίδευσιν τοῦ λαοῦ καὶ ἔκαμαν λαϊκὰ σχολεῖα.

Ἄλλὰ δυστυχῶς εἰς τὴν θεραπείαν τῶν ἀτόπων, τὰ ὁποῖα προήρχοντο ἀπὸ τὴν θρησκείαν, ἐπροχώρησαν περισσότερο ἀπὸ ὅσον ἔπρεπε. Δὲν ἐζήτησαν μόνον νὰ διορθώσουν τὰ κακά, ἀλλὰ ἐζήτησαν καὶ νὰ καταργήσουν ὅλως διόλου τὰς εἰκόνας. Εἰς αὐτὸ ὁμως εὗρηκαν μεγάλην ἀντίδρασιν ἀπὸ τὸν λαὸν καὶ τοὺς μοναχοὺς. Ἄρχισε λοιπὸν ἕνας μέγας ἀγὼν μεταξὺ τῶν φίλων τῶν εἰκόνων καὶ ἐκείνων, οἱ ὁποῖοι ἤθελαν νὰ τὰς καταργήσουν. Οἱ πρῶτοι ὀνομάσθησαν εἰκονολάτραι, οἱ ἄλλοι εἰκονοκλάσται.

Ὁ ἀγὼν διήρκεσεν 120 ἔτη. Ἐπὶ τέλους ὁμως ἐνίκησαν οἱ φίλοι τῶν εἰκόνων. Ὄταν ἐγίνε βασίλισσα ἡ Θεοδώρα, τὸ 842 συνεκλήθη εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν οἰκουμενικὴ σύνοδος διὰ τὰς εἰκόνας. Ἡ σύνοδος αὐτὴ ἐπανέφερε τὰς εἰκόνας εἰς τὰς ἐκκλησίας, ὥρισεν ὁμως ὅτι ἡ προσκύνησις τῶν εἰκόνων δὲν πρέπει νὰ θεωρῆται ὡς λατρεία, ἀλλὰ ὡς μία τιμὴ, ἡ ὁποία ἀποδίδεται εἰς τὸ πρωτότυπον διὰ μέσου τῆς εἰκόνας.

Ἡ ὀρθοδοξία λοιπὸν ἐνίκησε. Τὴν πρώτην δὲ Κυριακὴν τῆς μεγάλης Τεσσαρακοστῆς ὠρίσθη νὰ ἐορτάζεται αὐτὴ ἡ νίκη τῆς Ἐκκλησίας, καὶ δι' αὐτὸ ἡ ἡμέρα αὐτὴ ὀνομάζεται Κυριακὴ τῆς Ὁρθοδοξίας.

3. Τὸ σχίσμα τῶν ἐκκλησιῶν καὶ ὁ Φώτιος.

ΟΛΙΓΟΝ χρόνον ἔπειτα ἀπὸ τὴν ἀποτυχίαν τῆς μεταρρυθμίσεως ἔγινε καὶ τὸ σχίσμα μεταξὺ τῆς Ἀνατολικῆς καὶ τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας. Ὁ ἐπίσκοπος τῆς Ρώμης (Πάπας) ἐθεωρεῖτο καὶ αὐτὸς Πατριάρχης, ὅπως καὶ οἱ ἄλλοι 4 Πατριάρχαι τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τῆς Ἀλεξανδρείας, τῶν Ἱεροσολύμων καὶ τῆς Ἀντιοχείας. Εἰς τὸν Πάπαν μάλιστα οἱ ἄλλοι πατριάρχαι ἔδιδαν καὶ τὰ πρωτεῖα, διότι ἡ Ρώμη ἦτο ἡ παλαιὰ πρωτεύουσα τοῦ κράτους. Ὁ Πάπας ὁμως δὲν ἦτο εὐχαριστημένος μὲ αὐτό. Ἦθελε νὰ γίνῃ κυρίαρχος ὅλης τῆς Ἐκκλησίας. Αὐτὸ τὸ πρᾶγμα δὲν παρεδέχοντο οἱ ἐπίσκοποι τῆς Ἀνατολῆς, καὶ ἔνεκα τούτου διαρκῶς ἡ Ἀνατολικὴ Ἐκκλησία εὗρισκετο εἰς ἔριδας μὲ τὴν Δυτικὴν. Τὴν ἐποχὴν ὁμως αὐτὴν οἱ δυτικοὶ ὑπερέβησαν κάθε ὄριον εἰς τὰς ἀξιώσεις των.

Τὸ 857 εἶχεν ἐκλεχθῆ Πατριάρχης εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ὁ περίφημος Φώτιος. Ὁ Φώτιος κατήγετο ἀπὸ μεγάλην οἰκογένειαν, εἶχε πολλὴν μόρφωσιν καὶ εἶχε γράψῃ πολλὰ συγγράμματα. Διὰ τὰ προτερήματά του δὲ αὐτὰ, ἐν ᾧ ἦτο ἀνώτερος ἀξιωματικὸς τῶν ἀνακτόρων, ἐθεωρήθη κατάλληλος νὰ γίνῃ πατριάρχης. Εἰς 4 ἡμέρας ἐπέρασεν ὅλα τὰ ἐκκλησιαστικὰ ἀξιώματα καὶ ἀνέβη εἰς τὸν Πατριαρχικὸν θρόνον. Τὸ πρᾶγμα δὲν ἦτο παράδοξον, διότι πολλάκις μέχρι τότε κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον λαϊκοὶ ἔγιναν πατριάρχαι.

Ἐν τούτοις ἐξ αὐτοῦ ἔλαβεν ἀφορμὴν ὁ Πάπας, διὰ νὰ ἀναμειχθῆ πάλιν εἰς τὰ πράγματα τῆς ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας. Ἐκήρυξεν ὅτι ἡ ἐκλογή τοῦ Φωτίου ἦτο παράνομος, ἐκάλεσε σύνοδον καὶ ἐπισκόπους ἰδικούς σου εἰς τὴν Ρώμην καὶ καθήρεσε τὸν Φώτιον.

Τότε ὁ Φώτιος ἀπεφάσισε νὰ δώσῃ ἓνα τέλος εἰς τὰς παραλόγους ἀξιώσεις τῶν Παπῶν, νὰ θέλουν νὰ διευθύνουν αὐτοὶ ὅλην τὴν Ἐκκλησίαν καὶ νὰ ἀναμειγνύωνται εἰς τὰ πράγματα τῆς Ἀνατολῆς. Ἐκάλεσε λοιπὸν τὸ 867 οἰκουμενικὴν σύνοδον εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν διὰ νὰ κρίνῃ τὸν Πάπαν καὶ τὰς ἀξιώσεις του αὐτὰς καὶ διὰ μερικὰς καινοτομίας ποὺ ἔκαμεν εἰς τὴν Δυτικὴν Ἐκκλησίαν. Ἀπὸ τὰς καινοτομίας αὐτὰς ἡ σπουδαιότερα ἦτο ἡ προσθήκη, τὴν ὁποίαν ἔκαμαν οἱ δυτικοὶ εἰς τὸ σύμβολον τῆς πίστεως, ὅτι τὸ Ἅγιον πνεῦμα ἐκπορεύεται καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ. Ἡ σύνοδος λοιπὸν αὕτη καθήρεσε καὶ ἀναθεμάτισε τὸν Πάπαν, καὶ ἀπέκρουσε κάθε ἐπέμβασίν του εἰς τὴν ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν.

Ἀπὸ τότε ἀρχίζει τὸ σχίσμα τῶν δύο ἐκκλησιῶν. Διὰ τὸ σχίσμα αὐτὸ ἡμεῖς οἱ Ἕλληνες ὀφείλομεν αἰωνίαν εὐγνωμοσύνην εἰς τὸν Φώτιον, διότι ὁ χωρισμὸς αὐτὸς ἦτο μία αἰτία διὰ τὴν ὁποίαν διετηρήσαμεν τὸν ἔθνισμόν μας κατὰ τοὺς μαύρους χρόνους τῆς δουλείας.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ΄.

ΟΙ ΒΟΥΛΓΑΡΙΚΟΙ ΠΟΛΕΜΟΙ

1. Οἱ Σλαῦοι.

Οἱ Ἕλληνες Αὐτοκράτορες δὲν ἦσαν ὑποχρεωμένοι νὰ πολεμοῦν μόνον εἰς τὴν Ἀσίαν, πρῶτον μὲ τοὺς Πέρσας καὶ ἔπειτα μὲ τοὺς Ἄραβας. Ἀπὸ τὰ βόρεια τῆς Ἑλληνικῆς χερσονήσου ἄλλοι βάρβαροι ἀπειλοῦσαν διαρκῶς τὸ κράτος. Οἱ βάρβαροι αὐτοὶ ἦσαν οἱ Σλαῦοι καὶ οἱ Βούλγαροι.

Οἱ Σλαῦοι κατοικοῦσαν εἰς τὰ βόρεια τῆς Ἑλλη-

νικῆς χειρονήσου. Ἀπὸ ἐκεῖ πολλάκις ἔκαμναν ἐπιδρομὰς εἰς τὸ κράτος καὶ ἐληλατοῦσαν ὅλας τὰς εὐρωπαϊκὰς ἐπαρχίας αὐτοῦ, ἰδίως εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Θράκην, καὶ φορτωμένοι ἀπὸ λάφυρα ἐπέστρεφαν εἰς τὰς πατρίδας των. Εἰς μίαν μάλιστα ἀπὸ τὰς ἐπιδρομὰς αὐτάς, ἡ ὁποία ἔγινεν ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ἐπροχώρησαν μέχρι τῆς Πελοποννήσου. Πολλοὶ Σλαῦοι τότε ἔμειναν εἰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας. Ταχέως ὁμως ἐξελληνίσθησαν. Ἀργότερα δὲ ὁ Ἡράκλειος παρεχώρησεν εἰς τὴν σλαυϊκὴν φυλὴν τῶν Σέρβων τὴν σημερινὴν Σερβίαν διὰ νὰ κατοικοῦν.

Οἱ Βούλγαροι.

ΑΚΟΜΗ φοβερώτεροι ἐχθροὶ διὰ τὸ Ἑλληνικὸν κράτος ἦσαν οἱ Βούλγαροι. Οἱ Βούλγαροι ἦσαν λαὸς τουρκικῆς καταγωγῆς, κατὰ τὰ μέσα δὲ τοῦ 5^{ου} αἰῶνος ἐπροχώρησαν ἀπὸ τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Ἀσίας εἰς τὴν σημερινὴν νοτιοδυτικὴν Ρωσίαν. Ἀπὸ ἐκεῖ καὶ αὐτοί, ὅπως καὶ οἱ Σλαῦοι ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Ἰουστινιανοῦ ἤρχισαν συχνὰ νὰ κάμνουν ἐπιδρομὰς εἰς τὰς εὐρωπαϊκὰς ἐπαρχίας τοῦ κράτους. Ἐπὶ τέλους δὲ ὁ βασιλεὺς Κωνσταντῖνος ὁ Πρωγωνᾶτος τὸ 679 ἠναγκάσθη νὰ τοὺς παραχωρήσῃ τὴν χώραν, ἡ ὁποία εἶναι μεταξὺ τοῦ Δουνάβεως καὶ τοῦ Αἴμου. Ἡ χώρα αὕτη ἔκτοτε ὠνομάσθη Βουλγαρία. Ἀλλὰ εἰς τὰ μέρη αὐτὰ ἦσαν ἐγκατεστημένοι πρὶν διάφοροι σλαυϊκαὶ φυλαί, αἱ ὁποῖαι ἦσαν περισσότερον πολιτισμένοι ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους. Οἱ Βούλγαροι τότε ἀνεμείχθησαν μὲ τοὺς Σλαῦους καὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐπῆραν τὴν γλῶσσάν των καὶ ἐξεσλαυίσθησαν.

Ἀλλὰ οἱ Βούλγαροι, καὶ ἀφ' οὗ ἐγκατεστάθησαν, εἰς τὴν Βουλγαρίαν, δὲν ἔπαυσαν τὰς ἐπιδρομὰς. Δι' *Α. Χωραφᾶ, Ἡγεμονία τῆς ἀπὸ τοῦ ἰσπανικοῦ ἔκτισθαι τῆς Βουλγαρίας* 4

αὐτὸ τὸ κράτος πολὺ συχνὰ ἔκαμνε πόλεμον ἐναντίον των καὶ τοὺς ἔταπεινώσεν. Ἰδίως τοὺς ἔταπεινώσαν τὴν ἔποχὴν αὐτὴν δύο μεγάλοι Ἕλληνες βασιλεῖς, ὁ Κωνσταντῖνος Ε΄ καὶ ὁ Λέων Ε΄, οἱ ὁποῖοι καὶ οἱ δύο ἀνῆκαν εἰς τὴν δυναστείαν τῶν Ἰσαύρων.

Ὁ Κωνσταντῖνος ὁ Ε΄ ἀπὸ τὸ 758 ἕως τὸ 785 πολεμεῖ ἐναντίον των. Τοὺς νικᾷ πολλάκις, κυριεύει πολλὰς πόλεις των, συλλαμβάνει πολλοὺς αἰχμαλώτους καὶ ἐν γένει κάμνει εἰς αὐτοὺς μεγάλας καταστροφὰς καὶ τοὺς περιορίζει εἰς τὴν χώραν των.

Ἄλλὰ μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Κωνσταντίνου, οἱ Βούλγαροι πάλιν ἐπῆραν θάρρος ἀπὸ τὰς ἐσωτερικὰς ταραχὰς τοῦ κράτους ἕνεκα τῆς εἰκονομαχίας, καὶ ἤρχισαν τὰς ἐπιδρομὰς των. Ἀρχηγὸς των τότε ἦτο ὁ περίφημος διὰ τὴν σκληρότητά του Κροῦμος. Ἄλλ' ὅταν ἔγινεν αὐτοκράτωρ ὁ Νικηφόρος τὸ 802, ἀναδιοργανώνει τὸν στρατόν, καὶ τὸ 809 ἐκστρατεύει ἐναντίον των καὶ τοὺς νικᾷ. Ἄλλὰ εἰς τὴν δευτέραν ἐκστρατείαν του ἐπροχώρησε πολὺ εἰς τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Βουλγαρίας. Ἐκεῖ εὐρέθη αἰφνιδίως περικυκλωμένος εἰς τὸ στρατόπεδόν του ἀπὸ ἀπειρῶν Βουλγάρων. Ὁ Νικηφόρος μὲ τὸ περισσότερον μέρος τοῦ στρατοῦ του, ἀφ' οὗ ἐπολέμησαν γενναίως, φονεύονται. Ὁ Κροῦμος τότε ἔδειξε τὴν σκληρότητα τῆς ψυχῆς του. Ἐνέδυσσε τὸ κρανίον τοῦ Νικηφόρου μὲ ἄργυρον καὶ τὸ μετεχειρίζετο ὡς ποτήριον κατὰ τὰ συμπόσια. Τὸ κακούργημα ὁμοῦς αὐτὸ τοῦ Κρούμου πολὺ ταχέως ἐξεδικήθη ὁ νέος αὐτοκράτωρ Λέων ὁ Ε΄ ὁ Ἀρμένιος.

Ἐπειτα ἀπὸ τὴν φοβερὰν καταστροφὴν, πὺ ἐπαθεν ὁ ἑλληνικὸς στρατός, οἱ Βούλγαροι ἐπέρασαν τὸν Αἴμον καὶ εἰσῆλθαν εἰς τὴν Θράκην, ἐληλάτησαν ὅλην τὴν χώραν ἕως τὴν Κωνσταντινούπολιν, καὶ ἔπειτα

συνεκεντρώθησαν εἰς τὴν πόλιν Μεσημβριαν. Ἐκεῖ ἔρχεται καὶ ὁ Λέων ὁ Ε΄ μὲ νέον στρατὸν καὶ γίνεται πολὺ φοβερὰ μάχη (814). Οἱ Βούλγαροι ἔπαθαν τοιαύτην καταστροφὴν, ὥστε μόλις πολὺ ὀλίγοι ἐσώθησαν μὲ τὸν Κροῦμον πληγωμένον. Καὶ αὐτὸς ὅμως μετ' ὀλίγον ἀπέθανεν ἐκ τῆς πληγῆς. Ἐκτοτε πλέον οἱ Βούλγαροι περιορίσθησαν εἰς τὴν πέραν τοῦ Αἵμου χώραν των.

3. Ἐκχριστιανισμὸς τῶν Βουλγάρων.

Οἱ Βούλγαροι μετὰ τὴν καταστροφὴν, τὴν ὁποίαν ἔπαθαν εἰς τὴν Μεσημβριαν ἀπὸ τὸν βασιλέα Λέοντα τὸν Ε΄ ἠσύχασαν καὶ ἔπαυσαν τὰς ἐπιδρομάς. Τότε δὲ προσῆλθαν καὶ εἰς τὸν Χριστιανισμόν.

Δύο Ἕλληνες μοναχοὶ ἀπὸ τὴν Θεσσαλονίκη, ὁ Μεθόδιος καὶ ὁ Κύριλλος, ἀπεφάσισαν νὰ κηρύξουν τὸν Χριστιανισμόν εἰς τοὺς σλαυϊκοὺς λαοὺς. Ἐμαθὴν τὴν σλαυϊκὴν γλῶσσαν, τῆς ἔκαμαν ἀλφάβητον μὲ τὰ ἑλληνικὰ γράμματα καὶ μετέφρασαν τὸ Εὐαγγέλιον καὶ τὰ ἄλλα βιβλία τῆς ἐκκλησίας εἰς αὐτήν. Ἐπειτα ἐπῆγαν εἰς τοὺς Σλαύους, οἱ ὁποῖοι κατοικοῦσαν πέραν τοῦ Δουνάβεως, ἐπίσης εἰς τοὺς Σέρβους καὶ εἰς τοὺς Βουλγάρους, καὶ τοὺς ἐδίδαξαν τὴν χριστιανικὴν πίστιν. Οὕτως οἱ Βούγαροι ἤρχισαν νὰ γίνωνται Χριστιανοί.

Ὁ ἐκχριστιανισμὸς ὅμως τῶν Βουλγάρων κυρίως συνεπληρώθη ἀπὸ τὸν Πατριάρχην Φώτιον. Μὲ τὰς ἐνεργείας αὐτοῦ ἐβαπτίσθη ὁ τότε ἡγεμὼν τῶν Βουλγάρων Βόγορις, ὁ ὁποῖος κατόπιν ἐφρόντισε διὰ τὴν διάδοσιν τοῦ Χριστιανισμοῦ εἰς τὸ κράτος του. Ἐκτοτε οἱ Βούλγαροι ἤρχισαν ὁπωσοῦν νὰ πολιτίζονται καὶ ἰδίως οἱ εὐγενεῖς των. Πολλοὶ ἐξ αὐτῶν ἐσπούδαζαν εἰς τὰ σχολεῖα τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὁ δὲ Συμεὼν,

ὁ υἱὸς τοῦ ἡγεμόνος των, ἐθεωρεῖτο ὡς Ἕλληνα, διότι εἶχε μείνει πολὺν χρόνον εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἐσπούδαζεν. Ἄλλὰ καὶ οἱ ἔμποροι Βούλγαροι ἐμάνθαναν τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ συνήθιζαν τὰ ἑλληνικὰ ἔθιμα, διότι ὅλαι αἱ παράλια πόλεις τῆς Βουλγαρίας, Ἀγχιάλος, Μεσημβρία, Πύργος, Σωζόπολις καὶ ἄλλαι κατοικοῦντο ὑπὸ Ἑλλήνων.

Μὲ ὅλα αὐτὰ ὅμως οἱ Βούλγαροι ἦσαν ἀχάριστοι καὶ ἄπιστοι. Κάθε φορὰ πού τὸ Κράτος ἦ εὐρίσκεται εἰς ἐσωτερικὰς ἀνωμαλίας, ἢ ἔχει ἄλλον πόλεμον οἱ Βούλγαροι ἐπιτίθενται κατ' αὐτοῦ. Εὐτυχῶς τότε ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον ἡ ἔνδοξος Μακεδονικὴ δυναστεία, ἡ ὁποία συνέτριψεν ὅλους τοὺς ἐχθροὺς τοῦ Κράτους καὶ ἀνεβίβασεν αὐτὸ εἰς τὴν μεγαλυτέραν του ἀκμὴν.

4. Ἡ Μακεδονικὴ δυναστεία.

ΑΡΧΗΓΟΣ τῆς Μακεδονικῆς δυναστείας ὑπῆρξεν ὁ Βασίλειος ὁ Μακεδῶν (867-886). Οὗτος ἦτο μὲν ταπεινῆς καταγωγῆς καὶ ἀπαίδευτος, ἀλλὰ συνετὸς καὶ πρακτικὸς ἄνθρωπος. Διὰ τοῦτο ἐφρόντισε διὰ τὴν καλὴν διοίκησιν τοῦ κράτους καὶ διὰ τὰ οἰκονομικά. Ὡσαύτως δὲν ἦτο μὲν ὁ ἴδιος στρατηγός, ἀλλ' ἤξευρε νὰ ἐκλέγῃ τοὺς καταλλήλους ἄνδρας διὰ τὴν ἀρχηγίαν τοῦ στρατοῦ καὶ τοῦ στόλου. Μὲ αὐτοὺς δέ, ὅπως εἶδαμεν, κατώρθωσε νὰ καταπολεμήσῃ τοὺς Ἄραβας.

Οἱ διάδοχοί του Λέων Σ' ὁ Σοφός, Κωνσταντῖνος Ζ' ὁ Πορφυρογέννητος καὶ Ρωμανὸς Β' εἶναι ἄνθρωποι σοφοί, ἀλλ' ἀνίκανοι διὰ νὰ κυβερνήσουν τὸ κράτος. Μόλα ταῦτα καὶ αὐτῶν, καὶ ἰδίως τῶν δύο τελευταίων, ἡ βασιλεία εἶναι ἔνδοξος, εἶναι ἡ ἐποχὴ τῶν μεγάλων ἀνδρῶν, πολιτικῶν καὶ στρατιωτικῶν. Ἡ μεταρ-

φύθμισις εἶχε κάμει τὸ θαῦμά της. Ἐσωτερικῶς τὸ κράτος διοικεῖται ἄριστα ἀπὸ ἐξόχους πολιτικούς. Ἐξωτερικῶς ἔνδοξοι στρατηγοὶ θριαμβεύουν ἐναντίον ὄλων τῶν ἐχθρῶν τοῦ Κράτους. Δύο δὲ ἐκ τῶν στρατηγῶν, ὁ Νικηφόρος Φωκᾶς καὶ ὁ Ἰωάννης Τσιμισκῆς, μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Ρωμανοῦ ἀνέρχονται εἰς τὸν θρόνον, ἐν ᾧ οὗτος ὁ νόμιμος διάδοχος Βασίλειος ὁ Β΄ ἦτο ἀνήλικος.

Τέλος ὁ Βασίλειος ὁ Β΄ ἀνελθὼν τὸ 976 εἰς τὸν θρόνον, ἀφ' οὗ ἐνηλικιώθη, ἔφερεν, ὡς θὰ ἴδωμεν, τὸ Κράτος εἰς τὴν μεγαλυτέραν του ἀκμὴν.

5. Πόλεμοι κατὰ τῶν Βουλγάρων ἐπὶ Λέοντος ΣΤ', Κωνσταντίνου Ζ' καὶ Ἰωάννου τοῦ Τσιμισκῆ.

ΜΕΤΑ τὸν θάνατον τοῦ Βασιλείου τοῦ Μακεδόνοιο οἱ Βούλγαροι ἐπωφελήθησαν ἀπὸ τὴν ἀνικανότητα τοῦ Λέοντος ΣΤ'. Ἡγεμὼν αὐτῶν εἶχε γίνοι ὁ υἱὸς τοῦ Βογόριδος Συμεῶν. Αὐτὸς ἐσχεδίασε νὰ ἐκτείνει τὸ κράτος του εἰς ὄλην τὴν Ἑλληνικὴν χερσόνησον. Κατὰ πρῶτον λοιπὸν κυριεύει ὅλας τὰς Ἑλληνικὰς χώρας ἕως τὸ Ἀδριατικὸν πέλαγος. Ἐπειτα ἤρχισεν ἐπιδρομὰς εἰς ὅλας τὰς Εὐρωπαϊκὰς ἐπαρχίας τοῦ κράτους. Τέλος ὀνομάζει τὸν ἑαυτὸν του Τσάρον τῶν Βουλγάρων καὶ αὐτοκράτορα τῶν Ρωμαίων καὶ ἐπὶ Κωνσταντίνου τοῦ Ζ' φθάνει ἕως τὰ πρόθυρα τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἀλλὰ τότε εἶδεν, ὅτι δὲν ἠμπορεῖ νὰ προσβάλλῃ τὴν Πόλιν καὶ ἔκαμε συνθήκην μὲ τοὺς Ἕλληνας (925).

Ἐπειτα ἀπὸ τὴν συνθήκην αὐτὴν ἀπέθανε καὶ ὁ Συμεῶν (927) καὶ οἱ Βούλγαροι ἠσύχασαν. Ἀλλὰ μόνον δι' ὀλίγον χρόνον. Ἐπὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ Συμεῶν Πέτρου ἤρχισαν πάλιν νὰ γίνωνται ἐνοχλητικοὶ εἰς τὸ κράτος. Βασιλεὺς τῶν Ἑλλήνων τότε ἦτο ὁ περίφημος στρατηγὸς Νικηφόρος Φωκᾶς. Ἀλλὰ ἦτο ἀπησχολημένος μὲ

τοὺς Ἄραβας. Διὰ τὴν πολεμῆσιν λοιπὸν τοὺς Βουλγάρους, παρακινεῖ τὸν ἡγεμόνα τῶν Ρώσων Σβετοσλαῦον νὰ ἐπιτεθῆ κατὰ τῶν Βουλγάρων. Πραγματικῶς ὁ Σβετοσλαῦος, ὁρμᾷ ἐναντίον των, τοὺς νικᾷ καὶ κυριεύει ὅλην τὴν Βουλγαρίαν.

Ἄλλὰ τώρα ὁ Σβετοσλαῦος δὲν θέλει νὰ φύγῃ ἀπὸ τὴν Βουλγαρίαν, σύμφωνα μὲ τὴν συμφωνίαν ποὺ εἶχε κάμει μὲ τὸν Νικηφόρον. Ὁ Νικηφόρος τότε ἀρχίζει νὰ ἐτοιμάζεται διὰ τὴν πολεμῆσιν τοὺς Ρώσους. Δὲν ἐπρόφθασεν ὁμως, διότι ἐδολοφονήθη ἔκ τινος συνωμοσίας, καὶ τὸν πόλεμον αὐτὸν μὲ τοὺς Ρώσους καὶ Βουλγάρους τελειώνει ὁ διάδοχός του Ἰωάννης Τσιμισκῆς. Ὅντως ὁ Ἰωάννης μὲ ἀρκετὸν στρατὸν ὁρμᾷ εἰς τὴν Βουλγαρίαν, νικᾷ πολλάκις καὶ τοὺς Ρώσους καὶ τοὺς Βουλγάρους μαζί, καὶ ἀναγκάζει τὸν Σβετοσλαῦον νὰ φύγῃ μὲ τὰ λείψανα τοῦ στρατοῦ του εἰς τὴν Ρωσίαν. Τότε ὁ Ἰωάννης ὑπέταξεν ὅλην τὴν Βουλγαρίαν καὶ τὴν ἔκαμεν ἐπαρχίαν τοῦ κράτους σου.

6. Πόλεμοι κατὰ τῶν Βουλγάρων ἐπὶ Βασιλείου τοῦ Βουλγαροκτόνου.

ΚΑΙ ἔπειτα ἀπὸ τὴν ὑποταγὴν αὐτὴν τῶν Βουλγάρων ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου Τσιμισκῆ, οἱ Ἕλληνες δὲν ἠσύχασαν ἀπ' αὐτούς. Ἀπ' οὗ ἀπέθανεν ὁ Τσιμισκῆς, οἱ Βούλγαροι ἐπαναστατοῦν πάλιν καὶ κάμνουν βασιλείαν ἓνα εὐγενῆ Βούλγαρον, τὸν Σαμουήλ. Ἦτο κατάλληλος εὐκαιρία δι' αὐτούς τότε, διότι τὸ ἑλληνικὸν κράτος εὗρισκετο εἰς μεγάλην ἀνωμαλίαν.

Μετὰ τὸν θάνατον τοῦ Τσιμισκῆ ἀνέλαβε (976) τὴν κυβέρνησιν τοῦ κράτους ὁ ἴδιος νόμιμος διάδοχος τοῦ θρόνου Βασίλειος ὁ Β', νέος εἴκοσιν ἐτῶν. Αὐτὸ μερικὸι στρατηγοὶ ἐθεώρησαν ὡς εὐκαιρίαν διὰ νὰ κατα-

λάβουν τὸν θρόνον, καὶ ἐσήκωσαν ἐπανάστασιν. Ἐξ αὐτῶν λοιπὸν ἐπωφελήθη ὁ Σαμουὴλ καὶ ἀρχίζει νὰ κάμνη εἰς τὸ κράτος φοβερὰς ἐπιδρομὰς. Κυριεῦει ὅλην τὴν Μακεδονίαν ἐκτὸς τῆς Θεσσαλονίκης, τὴν Ἀλβανίαν, τὴν Ἡπειρον, τὴν Θεσσαλίαν, εἰσβάλλει εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα καὶ ἀπειλεῖ καὶ αὐτὴν τὴν Πελοπόννησον.

Ὁ Σαμουὴλ τώρα σχεδιάζει νὰ ἰδρῦσῃ ἓνα μέγα Βουλγαρικὸν κράτος, τὸ ὁποῖον νὰ ἐκτείνεται εἰς ὅλην τὴν Ἑλληνικὴν χερσόνησον. Ἀλλὰ οἱ Ἕλληνες δὲν ἤμποροῦσαν νὰ ἀφήσουν τὸν Σαμουὴλ νὰ φέρῃ εἰς πέρας τὰ σχέδιά του, καὶ ὁ βασιλεὺς των Βασιλείως ἀπεδείχθη ἀνώτερος τοῦ Σαμουὴλ. Ἀφ' οὗ ἠσύχασεν ἀπὸ τὰς στάσεις, ἤρχισε τὸν πόλεμον μὲ τοὺς Βουλγάρους.

Ὁ πόλεμος αὐτὸς διήρκεσε 42 ἔτη καὶ ἐξητλώθη ἀπὸ τοῦ Δουνάβεως μέχρι τῶν Θερμοπυλῶν. Ὁ Βασίλειος, ἀλλοῦ ὁ ἴδιος καὶ ἀλλοῦ μὲ τοὺς στρατηγούς του, πολεμεῖ τοὺς Βουλγάρους καὶ εἰς τὴν Βουλγαρίαν καὶ εἰς τὴν Μακεδονίαν καὶ τὴν Ἡπειρον καὶ εἰς τὴν Θεσσαλίαν. Πλησίον δὲ εἰς τὸν Σπερχειὸν ποταμὸν τὸ 996 ὁ στρατηγὸς τοῦ Βασιλείου Νικηφόρος Οὐρανὸς νικᾷ τὸν Σαμουὴλ καὶ καταστρέφει ὅλον τὸν στρατὸν του. Ὁ ἴδιος ὁ Σαμουὴλ πληγώνεται κατὰ τὴν μάχην καὶ μόλις σφύζεται διὰ τῆς φυγῆς.

Ἀπὸ τότε ὁ πόλεμος περιορίζεται εἰς τὴν Μακεδονίαν, τὴν Ἀλβανίαν καὶ τὴν Βουλγαρίαν. Ὁ Βασίλειος κατ' ἔτος ἐκστρατεύει ἐναντίον τῶν Βουλγάρων, συνάπτει πολλὰς μάχας καὶ κυριεῦει πολλὰ φρούρια. Ἀλλὰ καὶ οἱ Βούλγαροι ἔχουν μέγα πείσμα. Ἐπὶ τοὺς τὸ 1014 ἡ ἀντίστασις των θραύεται.

Ὁ Βασίλειος συνήθιζε νὰ εἰσβάλλῃ πάντοτε ἀπὸ

τὴν κλεισοῦραν Κλειδίον (τὸ σημερινὸν Σιδηρόκαστρον τῶν Σερρῶν). Ἐκεῖ ὁ Σαμουήλ τὸ 1014 κατεσκεύασεν ἓνα ὀχύρωμα καὶ ἐπερίμενε τὸν Βασίλειον. Ὁ Βασίλειος προσπαθεῖ, ἀλλὰ δὲν ἠμπορεῖ νὰ κυριεύτῃ τὸ ὀχύρωμα. Ἀναγκάζεται νὰ τὸ πολιορκήσῃ. Ἀλλὰ ὑφίσταται πολ-
λὰς ζημίας, διότι οἱ ἐχθροὶ τὸν ἐκτυποῦσαν ἀπὸ ὑψη-

Βασίλειος ὁ Βουλγαροκτόνος

λά. Τότε ὁ στρατηγὸς Νικηφόρος Ξιφίας μὲ ἓνα μέρος τοῦ στρατοῦ πηγαίνει γύρω ἀπὸ ἓνα ὑψηλὸν καὶ ἀπότομον βουνόν, ποῦ ἦτο πρὸς Ν. τοῦ Κλειδίου, καὶ ἔρχεται ὀπίσθεν τῶν Βουλγάρων. Οἱ Βούλγαροι τὰ ἔχασαν, διότι δὲν ἐπερίμεναν ποτὲ ὅτι οἱ Ἕλληνες θὰ ἠμποροῦσαν νὰ ἔλθουν ἀπὸ ἓνα τόσον δύσκολον μέρος. Ἀφήνουν τὰ ὀχυρώματα καὶ τρέπονται εἰς φυγὴν. Ὁ Βασίλειος καὶ ὁ Νικηφόρος τοὺς καταδιώκουν καὶ πολλοὺς ἐξ αὐτῶν φονεύουν, τοὺς περισσοτέρους δὲ συλλαμβάνουν αἰχμαλώτους. Ὁ ἴδιος ὁ Σαμουήλ μὲ δυσκολίαν κατώρθωσε νὰ μὴ συλληφθῇ. Ἀλλ' ἐκ τῆς στενοχωρίας ἀπέθανε μετὰ 4 ἡμέρας.

Ὁ υἱὸς καὶ διάδοχος τοῦ Σαμουήλ, Γαβριήλ, ἐζήτησε νὰ ὑποταχθῇ εἰς τὸν βασιλέα. Ἀλλὰ ὁ Βασίλειος δὲν δέχεται συνθηκολόγησιν. Θέλει νὰ καταλύσῃ τελείως τὸ βουλγαρικὸν κράτος. Ἐξηκολούθησε λοιπὸν τὸν πόλεμον, ἕως ὅτου κατέλαβεν ὅλας τὰς χώρας, τὰς ὁποίας εἶχαν πάρει οἱ Βούλγαροι. Οἱ Βούλγαροι ἀρχηγοί, ὅσοι δὲν ἐφονεύθησαν, παρεδόθησαν. Τὸ βουλγα-

ρικὸν κράτος κατελύθη (1019). Ἡ Βουλγαρία ἔγινεν ἑπαρχία ἑλληνικὴ μὲ διοικητὴν ἕλληνα.

Ὁ Βασίλειος, ἀφ' οὗ ἔτελείωσε τὸν πόλεμον, περιοδεύει εἰς ὅλην τὴν Μακεδονίαν. Παντοῦ τὸν ὑποδέχονται ὡς σωτῆρα. Ἐπειτα κατεβαίνει εἰς τὴν Θεσσαλίαν, τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα, καὶ φθάνει εἰς τὰς Ἀθήνας. Ἐδῶ ἀνέβη εἰς τὴν Ἀκρόπολιν καὶ εὐχαρίστησε τὸν Θεὸν εἰς τὸν Παρθενῶνα, ὁ ὁποῖος εἶχε μεταβληθῆ εἰς ναὸν τῆς Παναγίας. Ἐπειτα ἀπὸ τὸν Πειραιᾶ ἔρχεται διὰ θαλάσσης εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν.

Ἡ εἴσοδός του εἰς τὴν Πόλιν γίνεται μὲ μεγάλην πομπήν. Τὸν θρίαμβόν του στολίζουν τὰ ἄπειρα λάφυρα, τὰ ὁποῖα ἔλαβεν ἐκ τῆς Βουλγαρίας, καὶ ὅλη ἡ οἰκογένεια τῶν βασιλέων αὐτῆς καὶ οἱ μεγαλύτεροι εὐγενεῖς Βούλγαροι. Τότε ὁ λαὸς ἔδωκεν εἰς τὸν Βασίλειον τὸ ὄνομα Βουλγαροκτόνος, καὶ τὸ ὄνομα αὐτοῦ ἔμεινεν εἰς τὴν Ἱστορίαν. Καὶ πολὺ δικαίως, διότι αὐτὸς ἔθραυσε ὀριστικῶς τὴν δύναμιν τῶν Βουλγάρων.

7. Ἐπέκτασις τῆς Αὐτοκρατορίας πρὸς ἀνατολὰς καὶ δυσμᾶς.

ΜΕ τὴν ὑποταγὴν τῆς Βουλγαρίας τὰ ὄρια τῆς Αὐτοκρατορίας ἐπεκτείνονται πρὸς Β. μέχρι τοῦ Δουναβέως. Ἀλλὰ καὶ πρὸς Α. καὶ πρὸς Δ. ἐπεκτείνονται τὰ ὄρια αὐτῆς. Ὁ Βασίλειος, ἐν ᾧ διεξάγει τὸν φοβερὸν καὶ μακρὸν ἐναντίον τῶν Βουλγάρων πόλεμον, κάμνει καὶ εἰς τὴν Ἀσίαν καὶ εἰς τὴν κάτω Ἰταλίαν ἔργα μεγάλα. Εἰς τὴν Ἀσίαν ἐκστρατεύει αὐτοπροσώπως καὶ ἐκτείνει τὰ ὄρια τοῦ Κράτους μέχρι τοῦ Καυκάσου, τῆς Κασπίας θαλάσσης καὶ τοῦ Εὐφράτου ποταμοῦ. Εἰς

βου, ὁ ὁποῖος διωρίζετο ὑπὸ τοῦ Πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ΄.

ΑΙ ΣΤΑΥΡΟΦΟΡΙΑΙ

1. Ἡ Εὐρώπη κατὰ τὸν μεσαίωνα.

ΔΕΝ παρήλθε πολὺς χρόνος, ἀφ' οἴτου ἐπὶ τέλους ἀπηλλάχθη τὸ Ἑλληνικὸν κράτος ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους καὶ νέος παρουσιάζεται κίνδυνος, αἱ σταυροφορίαι. Πρὸ τοῦ ὅμως νὰ πραγματευθῶμεν αὐτάς, εἶναι ἀνάγκη νὰ ἴδωμεν, ὁποῖα ἦτο κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἡ κατάστασις τῆς Εὐρώπης, ἡ ὁποῖα ἔκαμε τὰς ἐκστρατείας αὐτάς εἰς τὴν Ἀνατολήν.

Μετὰ τὸν χωρισμὸν τοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους ἐπὶ τῶν υἱῶν Θεοδοσίου τοῦ Μεγάλου εἰς Ἀνατολικὸν καὶ Δυτικόν, διάφοροι γερμανικοὶ λαοὶ εἰσώρμησαν εἰς τὰς χώρας τοῦ Δυτικοῦ. Οὗτοι κατέλυσαν αὐτό, ἐπὶ τῶν ἐρειπίων του δὲ ἴδρυσαν διάφορα βαρβαρικὰ κράτη, τὰ ὁποῖα ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐξεχριστιανίσθησαν καὶ ἐξελατινίσθησαν.

Ἐκ τῶν βαρβάρων τούτων οἱ Φράγκοι, ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἔγιναν κύριοι ὅλης τῆς Γαλατίας, οἱ Ἄγγλοι τῆς Βρετανίας, οἱ Βησιγότθοι τῆς Ἰσπανίας καὶ Πορτογαλίας, οἱ Βανδῆλοι τῆς Ἀφρικῆς καὶ οἱ Ὀστρογότθοι τῆς Ἰταλίας. Ἐξ αὐτῶν πάλιν τὰ κράτη τῶν Βανδῆλων τῆς Ἀφρικῆς καὶ τῶν Ὀστρογόθων τῆς Ἰταλίας κατελύθησαν ὑπὸ τοῦ Ἰουστινιανοῦ. Κατόπιν τὴν μὲν βόρειον Ἰταλίαν κατέλαβον οἱ Λογγοβάρδοι καὶ ἴδρυσαν ἐδῶ νέον γερμανικὸν κράτος, εἰς τὴν μέσην

Ἰταλίαν μὲ τὴν βοήθειαν τῶν Φράγκων οἱ Πάπαι ἴδρυσαν τὸ παπικὸν κράτος, τὴν δὲ Ἀφρικὴν καὶ τὴν Ἰσπανίαν κατέλαβον οἱ Ἀραβες.

Ἐκ τῶν κρατῶν τούτων εἰς πολλὴν ἀκμὴν ἔφθασε

Ἡ Εὐρώπη κατὰ τὸν 11' αἰῶνα

τὸ Φραγκικόν, ἰδίως ὅταν ἔγινε βασιλεὺς αὐτοῦ ὁ Κάρολος ὁ Μέγας. Αὐτὸς κατώρθωσε: α) νὰ καταλύσῃ τὸ κράτος τῶν Λογγοβάρδων εἰς τὴν ἄνω Ἰταλίαν καὶ νὰ προσθέσῃ εἰς τὸ κράτος του, β') νὰ ἀφαιρέσῃ ἀπὸ τοὺς Ἀραβας μέρος τῆς Ἰσπανίας καὶ γ') νὰ ὑποτάξῃ ὅλους τοὺς πέραν τοῦ Ρήνου γερμανικοὺς λαοὺς καὶ νὰ τοὺς ἀναγκάσῃ νὰ δεχθοῦν τὸν Χριστιανισμόν.

Κατόπιν τούτων ὁ Κάρολος ἐστέφθη ὑπὸ τοῦ Πάπα αὐτοκράτωρ τοῦ δυτικοῦ Ρωμαϊκοῦ κράτους. Τὸν τίτλον ὁμῶς αὐτὸν οὐδέποτε ἀνεγνώρισαν οἱ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν νόμιμοι Ἑλληνες αὐτοκράτορες.

Ἡ Φραγκικὴ αὐτοκρατορία ὀλίγον χρόνον διετηρήθη. Ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Καρόλου διεσπάσθη.

Ἐξ αὐτῆς ἀπετελέσθησαν τρία κράτη, τὸ Γερμανικόν, τὸ Γαλλικὸν καὶ τὸ Ἰταλικόν, τὸ ὁποῖον εἶχε καὶ τὸ αὐτοκρατορικὸν ἀξίωμα. Εἰς τὸ Ἰταλικὸν κράτος ἔκτοτε συνέβησαν πολλαὶ μεταβολαί. Τὸ Μεδιόλανον, ἡ Βονωνία, ἡ Φλωρεντία καὶ ἄλλαι πόλεις ἔγιναν αὐτόνομοι πολιτεῖαι. Ἰδίως δὲ προώδευσαν πολὺ ἡ Γένουα καὶ μάλιστα ἡ Ἐνετία, ἡ ὁποία ἔγινε μεγάλη ναυτικὴ δύναμις καὶ προσέλαβεν, ἔνεκα τῶν σχέσεών της μὲ τὸ Ἑλληνικὸν Κράτος, τὸν πολιτισμὸν του. Ἡ μέση Ἰταλία ἀποτελοῦσε τὸ παπικὸν κράτος. Τὴν δὲ κάτω Ἰταλίαν καὶ Σικελίαν κατέλαβον, ἐπὶ τῶν ἀσθενῶν διαδόχων Βασιλείου τοῦ Βουλγαροκτόνου, Νορμανδοί, οἱ ὁποῖοι ἦλθαν ἀπὸ τὴν βόρειον Γαλλίαν (Νορμανδία). Οὗτοι ἴδρυσαν εἰς τὴν Ἰταλίαν Κράτος Νορμανδικόν, τὸ ὁποῖον ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἐξιταλίσθη.

Τὰς βορειοδυτικὰς χώρας τῆς Εὐρώπης κατεῖχαν λαοὶ γερμανικοί, οἱ ὁποῖοι ἀποτελοῦσαν τρία κράτη, τῆς Δανίας, τῆς Σουηδίας καὶ τῆς Νορβηγίας. Τὰ κράτη αὐτὰ μόλις τὸν 11^{ον} αἰῶνα ἐδέχθησαν τὸν χριστιανισμὸν καὶ ἤρχισαν νὰ πολιτίζωνται.

Τὴν Βρεττανίαν εἶχαν καταλάβει οἱ Ἄγγλοι, οἱ ὁποῖοι ἐδέχθησαν τὸν χριστιανισμὸν τὸν 8^{ον} αἰῶνα. Ἐναντίον τῶν Ἄγγλων πολλὰς ἐπιδρομὰς εἶχαν κάμει οἱ Δανοί. Τὸ 1066 δὲ κατέλαβε τὴν Ἀγγλίαν ὁ ἡγεμὼν τῶν Νορμανδῶν τῆς Γαλλίας Γουλιέλμος ὁ κατακτητής.

Ἐξ αὐτοῦ κατάγονται οἱ μέχρι σήμερον βασιλεῖς τῆς Ἀγγλίας.

Εἰς τὴν Ἰσπανίαν τέλος οἱ Ἰσπανοὶ ἐπανεστάτησαν κατὰ τῶν Ἀράβων καὶ ἐσχημάτισαν διάφορα μικρὰ χριστιανικὰ βασίλεια. Τὰ βασίλεια αὐτὰ κατόπιν συνελκυνεύθησαν εἰς δύο, τῆς Ἀραγωνίας καὶ τῆς Καστίλιας, καὶ ἐξεδίωξαν τοὺς Ἀραβας. Ἀργότερα δὲ καὶ αὐτὰ πάλιν συνενώθησαν καὶ ἀπετέλεσαν τὸ βασίλειον τῆς Ἰσπανίας. Ἡ Πορτογαλλία ἀπετέλεσεν ἰδιαίτερον κράτος.

2. Ἡ κοινωνία τῆς Εὐρώπης κατὰ τὸν μεσαίωνα.

Η ΚΟΙΝΩΝΙΑ τῆς Εὐρώπης κατὰ τὸν μεσαίωνα εὐρίσκεται εἰς ἀθλίαν κατάστασιν. Ὅλα τὰ κτήματα τὰ ἔχουν ἰδιοκτησίαν των, φέουδά των, ὅπως ἔλεγαν, οἱ εὐγενεῖς, οἱ ὅποιοι εἶναι ὑποτελεῖς οἱ μὲν εἰς τοὺς δέ, μέχρι τοῦ βασιλέως. Ὁ λαὸς εἶναι δοῦλος, ὑποχρεωμένος νὰ καλλιεργῇ τοὺς ἀγροὺς τῶν κυρίων των, τῶν φεουδαρχῶν. Δι' αὐτὸ καὶ τὸ σύστημα αὐτὸ λέγεται φεουδαλισμός.

Ἄλλὰ καὶ ὁ λαὸς καὶ οἱ εὐγενεῖς εἶναι ἄγριοι καὶ ἀμόρφωτοι. Οἱ εὐγενεῖς μόνον τὴν ἀνδρείαν τιμοῦν, διότι ὁ πόλεμος εἶναι ἡ μόνη ἀπασχόλησις, ἡ ὁποία κατὰ τὴν ἰδέαν των, ἀρμόζει εἰς ἐλεύθερον ἄνθρωπον.

Ἐνεκα τούτου ἔχουν πολὺ ἀνεπτυγμένον καὶ τὸ αἶσθημα τῆς τιμῆς. Ἐπειδὴ δὲ οἱ εὐγενεῖς ἐμάχοντο πάντοτε ἔφιπποι, ὠνομάζοντο ἰππῶται καὶ τὸ νὰ ἔχη τις τὰς ἀρετὰς τοῦ ἰππότητος ἐλέγετο ἰπποτισμός.

Τὸ μόνον μορφωμένον στοιχεῖον τῆς κοινωνίας εἶναι ὁ κληρὸς. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἐκκλησία εἶχε μεγάλην ἐπιρροὴν εἰς τὰς ψυχὰς τῶν ἀπολιτίστων ἀνθρώπων

τοῦ μεσαίωonos, ὁ κλῆρος εἶχε μεγάλην δύναμιν, καὶ μάλιστα ὁ ἀρχηγὸς τῆς Ἐκκλησίας των ὁ Πάπας.

3. Αἰτία τῶν Σταυροφοριῶν.

ΣΤΑΥΡΟΦΟΡΙΑΙ ὀνομάζονται εἰς τὴν Ἱστορίαν αἱ ἐκστρατεῖαι, τὰς ὁποίας ἔκαμαν οἱ λαοὶ τῆς Εὐρώπης διὰ νὰ ἐλευθερώσουν τοὺς Ἁγίους Τόπους ἀπὸ τοὺς Μωαμεθανούς, οἱ ὁποῖοι κατεῖχαν αὐτούς.

Ἐξ ἀρχῆς οἱ Χριστιανοὶ τῆς Δύσεως ἐθεωροῦσαν ὡς σωτηρίαν τῆς ψυχῆς των νὰ ὑπάγουν εἰς τὴν Παλαιστίνην καὶ νὰ προσκυνήσουν τοὺς Ἁγίους Τόπους, τοὺς ὁποίους ἐπάτησαν οἱ πόδες τοῦ Κυρίου. Καὶ ἐν ὄσῳ μὲν τὰ μέρη αὐτὰ κατεῖχον οἱ Ἄραβες, οἱ προσκυνηταὶ δὲν εὗρισκαν πολλὰ ἐμπέδια. Τώρα ὅμως τὰ πράγματα εἶχαν ἀλλάξει.

Ὅταν οἱ Ἄραβες ἤρχισαν νὰ παρακμάζουν, ἐφανερώθη νέος λαὸς πολεμικώτερος, ὁ ὁποῖος ἐκληρονόμησε τὴν κατακτητικὴν ὁρμὴν τοῦ Μωαμεθανισμοῦ. Ὁ λαὸς αὐτὸς ἦσαν οἱ Σελδζοῦκοι Τοῦρκοι. Αὐτοὶ κατάρθωσαν νὰ ὑποτάξουν ὅλα τὰ Μωαμεθανικὰ κράτη τῆς Ἀσίας καὶ μαζὶ μὲ αὐτὰ ἐκυρίευσαν καὶ τὴν Συρίαν καὶ τὴν Παλαιστίνην. Ἐπειτα ὤρμησαν καὶ ἐναντίον τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους, καὶ ἐκυρίευσαν ὅλην τὴν Μ. Ἀσίαν μέχρι τῆς Νικαίας.

Αὐτοὶ λοιπὸν οἱ Σελδζοῦκοι Τοῦρκοι τώρα κατεδίδωκαν καὶ ἐβασάνιζαν τοὺς προσκυνητάς. Οἱ προσκυνηταί, ὅταν ἐπέστρεφαν εἰς τὴν Εὐρώπην, διηγοῦντο φυσικὰ τὰ παθήματά των. Ἐνεκα τούτου ἐπεκράτει εἰς τὴν Εὐρώπην μεγάλη ἀγανάκτησις ἐναντίον τῶν Μωαμεθανῶν, καὶ ἐσχηματίσθη ἡ ἰδέα, ὅτι ἔπρεπεν οἱ Χριστιανοὶ τῆς Εὐρώπης νὰ ἐκστρατεύσουν διὰ νὰ ἐλευθερώσουν τοὺς Ἁγίους Τόπους.

4. Πρώτη Σταυροφορία — Ἀλέξιος Κομνηνός.

ΤΗΝ ἐποχὴν ἐκείνην ἕνας μοναχός, ὁ Πέτρος ὁ ἐρημίτης, εἶχεν ἐπιχειρήσει νὰ ὑπάγῃ εἰς τοὺς Ἀγίους Τόπους, ἀλλὰ δὲν τὸ κατώρθωσεν. Ὅταν ἐπέστρεψεν ὀπίσω, διηγεῖτο τὰ βάσανα, ποὺ ὑπέφερεν ἀπὸ τοὺς Τούρκους. Αὐτὰ τὰ ἔμαθε καὶ ὁ Πάπας καὶ παρήγγειλε καὶ εἰς τὸν Πέτρον καὶ εἰς τοὺς ἄλλους μοναχοὺς νὰ περιέλθουν ὅλην τὴν Εὐρώπην καὶ νὰ κηρύξουν ἐξ ὀνόματός του τὸν ἱερὸν πόλεμον ἐναντίον τῶν ἀπίστων.

Τὸ κήρυγμα ἐπέτυχε λαμπρά. Χιλιάδες ἄνθρωποι ἀπὸ ὅλας τὰς εὐρωπαϊκὰς χώρας εὐρέθησαν πρόθυμοι νὰ ἐκστρατεύσουν διὰ νὰ ἐλευθερώσουν τὸν Ἅγιον Τάφον καὶ μεταξὺ αὐτῶν καὶ πολλοὶ ἐπίσημοι ἡγεμόνες. Ὅλοι ἔρραψαν εἰς τὸν ὄμον των ἕνα κόκκινον σταυρόν, διὰ νὰ δηλώσουν τὸν σκοπὸν τῆς ἐκστρατείας. Ἐξ αὐτοῦ δὲ ὠνομάσθησαν σταυροφόροι καὶ αἱ ἐκστρατεῖαι αὐταὶ σταυροφορίαι.

Οἱ σταυροφόροι δὲν ἐξεκίνησαν ὅλοι μαζὶ ἐξ ἑνὸς τόπου, ἀλλ' ἕκαστος ἐκ τῆς πατρίδος του, συνεκεντρώθησαν δὲ ὅλοι ἔμπροσθεν τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Καθ' ὁδὸν ὁμῶς ἔφεραν μεγάλας καταστροφὰς εἰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας, ἀπὸ τὰς ὁποίας διῆλθαν. Αὐτὸ τὸ πρᾶγμα ἔγινεν αἰτία νὰ μεγαλώσῃ ἀκόμη περισσότερο τὸ μῖσος, τὸ ὁποῖον εἶχαν οἱ Ἕλληνες εἰς τοὺς δυτικούς ἀπὸ τὸν χωρισμὸν τῶν Ἐκκλησιῶν.

Αὐτοκράτωρ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν ἦτο τότε ὁ Ἀλέξιος Κομνηνός, ἀνὴρ μὲ μεγάλην στρατηγικὴν καὶ πολιτικὴν ἰκανότητα. Ὅταν οἱ σταυροφόροι ἔφθασαν ἔμπροσθεν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐζήτησαν ἀπὸ τὸν Ἀλέξιον νὰ δώσῃ εἰς αὐτοὺς πλοῖα διὰ νὰ περάσουν εἰς τὴν Ἀσίαν, προσέτι δὲ νὰ τοὺς βοηθήσῃ εἰς

τὴν ἐπιχειρήσιν των. Ὁ Ἀλέξιος τὰ ὑπεσχέθη ὅλα αὐτά. Τοὺς ὑπεχρέωσεν ὅμως νὰ ὀρκισθοῦν, ὅτι ὅλα τὰ μέρη ὅσα θὰ κυριεύσουν, θὰ τὰ ἐπιστρέψουν εἰς τὸ ἑλληνικὸν κράτος, διότι εἰς αὐτὸ ἀνήκαν ἐξ ἀρχῆς. Ὁ Ἀλέξιος τότε ἔδωσεν εἰς αὐτοὺς πλοῖα καὶ ἐπέρασαν εἰς τὴν Ἀσίαν, καὶ ἔστειλε μαζί των ἓνα σῶμα ἑλληνικοῦ στρατοῦ ἀπὸ 40 χιλ. ἀνδρας (1096).

Κατὰ πρῶτον οἱ σταυροφόροι ἐπολιόρκησαν τὴν Νίκαιαν τὴν ὁποίαν κατεῖχαν οἱ Σελτζοῦκοι Τοῦρκοι. Ἡ πολιτορξία δὲν διήρκεσε πολὺ. Οἱ Τοῦρκοι ἔστενοχωρήθησαν καὶ ἠναγκάσθησαν νὰ παραδοθοῦν. Ἐπροτίμησαν ὅμως νὰ παραδώσουν τὴν Νίκαιαν εἰς τὸν ἑλληνικὸν στρατόν, διότι δὲν εἶχαν ἐμπιστοσύνην εἰς τοὺς σταυροφόρους.

Ἀπὸ τὴν Νίκαιαν διέσχισαν ὅλην τὴν Μ. Ἀσίαν καί, ἀφοῦ ἔκαμαν πολλὰς μάχας μὲ τοὺς Τούρκους, ἦλθαν εἰς τὴν Συρίαν. Ἐδῶ ὅμως ἔδειξαν τὴν διάθεσίν των. Ὅταν ἐκυρίευσαν τὴν Ἀντιόχειαν, δὲν ἠθέλησαν, ὅπως εἶχαν συμφωνήσει μὲ τὸν Ἀλέξιον, νὰ τὴν δώσουν εἰς τὸ ἑλληνικὸν κράτος. Τὸ ἴδιον ἔκαμαν καὶ ὅταν κατόπιν ἐκυρίευσαν τὴν Ἱερουσαλήμ.

Ἐσχημάτισαν λοιπὸν ἐδῶ φραγκικὸν βασιλείον. Ὁ ἀρχηγὸς τῆς σταυροφορίας Γοδοφρέδος Βουίλλωνος ἔγινε βασιλεὺς τῆς Ἱερουσαλήμ, ὅλοι δὲ οἱ ἄλλοι ἀρχηγοὶ ἐμοιράσθησαν τὰς πόλεις ὡς ὑποτελεῖς τοῦ βασιλέως.

Δὲν ἀρκεῖ ὅμως ὅτι οἱ σταυροφόροι δὲν ἐτήρησαν τὴν συνθήκην, τὴν ὁποίαν εἶχαν κάμει μὲ τὸν Ἀλέ-

Ἀλέξιος Κομνηνός

ξιον, ἀλλὰ καὶ ἐφέρθησαν πολὺ σκληρῶς εἰς τὴν ἑλληνικὴν ἐκκλησίαν. Ἐξεδίωκαν ὄλους τοὺς Ἑλληνας ἱερεῖς καὶ ἐπισκόπους καὶ ἐγκατέστησαν Λατίνους. Τότε πλέον τὸ μῖσος τῶν Ἑλλήνων ἐναντίον των ἐγιγαντώθη, διότι ἀπεδείχθη ὅτι οἱ Λατῖνοι ἐζήτουν νὰ προσελκύσουν αὐτοὺς εἰς τὴν ἐκκλησίαν των.

5. Δευτέρα, τρίτη καὶ τετάρτη σταυροφορίαί.

Η ΑΛΩΣΙΣ τῆς Ἱερουσαλήμ ὑπὸ τῶν σταυροφόρων καὶ ἡ ἴδρυσις ἐκεῖ φραγκικοῦ βασιλείου ἠϋξήσε τὸν ζῆλον τῶν Εὐρωπαίων διὰ τὰς σταυροφορίας. Τοῦτο ἦτο πολὺ ἀναγκαῖον, διότι τὸ βασίλειον τῆς Ἱερουσαλήμ ἦτο περικυκλωμένον ἀπὸ ἐχθροὺς καὶ εἶχεν ἀνάγκην νὰ ἐνισχύεται ἀπὸ τὴν Εὐρώπην, διὰ νὰ διατηρηθῇ. Τὸ 1147 λοιπὸν ἔγινε δευτέρα σταυροφορία, ἀλλὰ χωρὶς ἀποτέλεσμα. Τὸ 1187 ὁμοῦς ὁ σουλτᾶνος τῆς Αἰγύπτου Σαλαδῖνος ἐνίκησε τοὺς Φράγκους καὶ ἔγινε κύριος τῆς Ἱερουσαλήμ. Εἰς τοὺς Φράγκους δὲν ἔμεινε πλέον παρὰ μόνον ἡ βόρειος Παλαιστίνη. Τοῦτο ἐπροκάλεσε τρίτην σταυροφορίαν ἀπὸ τὴν Εὐρώπην, ἀλλὰ καὶ αὐτὴν χωρὶς ἀποτέλεσμα. Οἱ Φράγκοι δὲν κατώρθωσαν νὰ πάρουν ὀπίσω τὴν Ἱερουσαλήμ.

Ἡ ἀποτυχία τῆς τρίτης σταυροφορίας ἐπροκάλεσε ἔπειτα ἀπὸ ὀλίγα ἔτη καὶ τετάρτην. Ἐπὶ κεφαλῆς αὐτῆς ἦσαν ὁ Βονιφάτιος ὁ Μομφερρατικὸς καὶ ὁ κόμης τῆς Φλανδρίας Βαλδουῖνος. Διὰ νὰ ἀποφύγουν τὰς κακουχίας ἀπεφάσισαν νὰ ὑπάγουν εἰς τοὺς Ἁγίους Τόπους διὰ θαλάσσης. Ὅλοι οἱ σταυροφόροι λοιπὸν συνήχθησαν εἰς τὴν Ἐνετίαν, ἵνα ἀπὸ ἐκεῖ πλεύσουν εἰς τὴν Ἀσίαν μὲ πλοῖα ἐνετικά. Αὐτὸ ὁμοῦς δὲν ἐσύμφερεν εἰς τοὺς Ἐνετούς. Οἱ Ἐνετοὶ εἶχαν μεγάλα συμφέροντα μὲ τοὺς Αἰγυπτίους καὶ πρὸ ὀλίγου εἶχαν

λάβει ἀπ' αὐτοὺς μεγάλα προνόμια. Ἔνεκα τούτου ὁ τότε δόγης (ἀρχηγός) τῶν Ἐνετῶν, ὁ γέρον καὶ πανούργος Δάνδολος, ἐζήτησεν ἀπὸ τοὺς σταυροφόρους τόσῃν ἀμοιβήν, ὅσῃν ἤξευρεν ὅτι δὲν θὰ ἠμποροῦσαν νὰ πληρώσουν. Μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον τοὺς ἔφερεν εἰς μεγάλην στενοχωρίαν.

Τὴν ἐποχὴν ἐκείνην εἰς τὴν Κων)πολιν αὐτοκράτωρ ἦτο ὁ Ἀλέξιος Γ' Ἄγγελος. Εἶχε καταλάβει τὸν θρόνον, ἀφοῦ ἐτύφλωσε καὶ ἐφυλάκισε τὸν αὐτοκράτορα ἀδελφόν του Ἰσαάκιον. Ὁ υἱὸς τοῦ Ἰσαακίου ὅμως Ἀλέξιος κατορθώνει νὰ δραπετεύσῃ ἀπὸ τὴν Κων)πολιν καὶ πηγαίνει εἰς τὴν Δύσιν. Ἐκεῖ ἔρχεται εἰς τὸν Πάπαν καὶ τοῦ ὑπόσχεται νὰ ὑποτάξῃ εἰς αὐτὸν τὴν Ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν, ἂν τὸν βοηθήσῃ νὰ πάρῃ τὸν θρόνον τοῦ πατρὸς του. Ὁ Πάπας ἐννοεῖται ὅτι ἤκουσε τὸ πρᾶγμα μὲ μεγάλην του εὐχαρίστησιν, καὶ τὸν ἔστειλε νὰ συνεννοηθῇ μὲ τοὺς σταυροφόρους.

Καὶ εἰς τοὺς σταυροφόρους ὁ Ἀλέξιος ὑπόσχεται τὰ ἴδια καὶ προσέτι ὅτι θὰ τοὺς συνδράμῃ μὲ χρήματα καὶ μὲ στρατόν, διὰ νὰ κυριεύσουν τοὺς Ἁγίους Τόπους. Αἱ προτάσεις τοῦ Ἀλεξίου ἐσυμβιβάζοντο θαυμάσια μὲ τοὺς σκοποὺς τοῦ γέρω-Δανδόλου. Ἐξ ἄλλου οἱ σταυροφόροι ἦσαν στενοχωρημένοι, διότι δὲν ἠμποροῦσαν νὰ οἰκονομήσουν τὰ ἀπαιτούμενα χρήματα, διὰ νὰ μεταφερθοῦν ὑπὸ τῶν Ἐνετῶν εἰς τὴν Συρίαν. Ἀποφασίζεται λοιπὸν νὰ ἐκστρατεύσουν πρῶτον εἰς τὴν Κων)πολιν, καὶ τὸν Ἰούνιον τοῦ 1203 ὁ στόλος τῶν σταυροφόρων μὲ 40 χιλιάδας ἄνδρας παρουσιάζεται ἔμπροσθεν τῆς βασιλευούσης.

6. Ἐπιβολὴ τῆς Κων)πόλεως ὑπὸ τῶν Φράγκων.

Ο ΑΛΕΞΙΟΣ Γ', ὅταν ἔμαθε τοὺς σκοποὺς τῶν σταυροφόρων, ἤρχισε νὰ ἐτοιμάζεται. Ἄλλ' ὁ στρατός, τὸν ὁποῖον εἶχε συνάξει, δὲν ἦτο ἱκανὸς νὰ παραταχθῆ ἔναντιον τῶν σταυροφόρων. Οἱ σταυροφόροι λοιπὸν ἀποβιβάζονται χωρὶς ἐμπόδιον, γίνονται κύριοι τοῦ Γαλατᾶ καὶ τοῦ Κερατίου κόλπου καὶ πολιορκοῦν τὴν Κων)πολιν καὶ κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν. Ὁ Ἀλέξιος Γ' κάμνει μερικὰς μικρὰς ἐπιθέσεις ἔναντιον τῶν, ἀλλὰ δὲν κατορθώνει τίποτε. Ἀπελπίζεται καὶ φεύγει ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν.

Τότε οἱ κάτοικοι ἐλευθερώνουν τὸν κρατούμενον εἰς τὴν φυλακὴν γέροντα Ἰσαάκιον καὶ τὸν ἐπαναφέρουν εἰς τὸν θρόνον. Ὁ Ἰσαάκιος ἐπικυρώνει τὴν συνθήκην τὴν ὁποίαν εἶχαν κάμει μὲ τὸν υἱὸν του οἱ σταυροφόροι, καὶ ὁ Ἀλέξιος μὲ τοὺς ἀρχηγοὺς τῶν σταυροφόρων εἰσέρχεται εἰς τὴν Κων)πολιν καὶ ἀνακηρύσσεται συμβασιλεὺς τοῦ πατρὸς του ὡς Ἀλέξιος Δ'.

Ἄλλὰ ἡ ἐκτέλεσις τῆς συνθήκης, τὴν ὁποίαν εἶχε κάμει ὁ Ἀλέξιος, δὲν ἦτο εὐκόλος. Τὸ ἐκκλησιαστικὸν ζήτημα ὅπως δῆποτε τὸ ἐτακτοποίησεν. Ἠνάγκασε τὸν τότε Πατριάρχην νὰ ἀνακηρύξῃ εἰς τὴν Ἀγίαν Σοφίαν τὸν πάπαν ὡς πρῶτον ἐπίτροπον τοῦ Χριστοῦ ἐπὶ τῆς γῆς. Ἄλλὰ δι' αὐτὸ οἱ σταυροφόροι καὶ πρὸ πάντων οὗ Ἐνετοὶ δὲν ἐνδιεφέροντο καὶ πολὺ. Αὐτοὶ ἤθελαν τὰ χρήματα, τὰ ὁποῖα ὑπεσχέθη εἰς αὐτοὺς ὁ Ἀλέξιος. Ἄλλὰ μὲ ὄλας του τὰς προσπαθείας καὶ μὲ ὄλας τὰς καταπιέσεις, πού ἔκαμεν εἰς τὸν λαὸν ὁ Ἀλέξιος, δὲν ἔμπορεῖ νὰ συνάξῃ ὅσα ὑπεσχέθη.

Οἱ σταυροφόροι τώρα ἀρχίζουν νὰ γίνωνται ἀπειλητικοί. Ἄλλὰ καὶ ὁ λαὸς εἰς τὴν Κων)πολιν ἐξεγείρεται. Ἐνας ἱκανὸς στρατηγὸς ἀπὸ τὴν οἰκογένειαν τῶν Κων

μηνων, ὁ Ἀλέξιος Μούρτζουφλος, φονεύει τὸν Ἀλέξιον Δ' καὶ καταλαμβάνει αὐτὸς τὸν θρόνον. Ὁ γέρον Ἰσαάκιος ἀπὸ τὴν λύπην του ἀπέθανεν. Οἱ σταυροφόροι τότε πολιορκοῦν πάλιν τὴν Κων)πολιν καὶ ἀρχίζουν πᾶς ἐπιθέσεις ἐναντίον της.

Ὁ Αὐτοκράτωρ μάχεται μὲ γενναιότητα, ἀλλὰ δὲν κατορθώνει τίποτε. Ἐπὶ τέλους οἱ σταυροφόροι τὴν 12 Ἀπριλίου 1204 κάμνουν μεγάλην ἔφοδον καὶ κατορθώνουν νὰ εἰσέλθουν εἰς τὴν Πόλιν. Ὁ Ἀλέξιος φεύγει. Μερικοὶ ἄρχοντες, οἱ ὁποῖοι δὲν εἶχαν ἀπελπισθῆ τελείως ἀκόμη, συνέρχονται εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀγίας Σοφίας καὶ ἀνακηρύσσουν ἄλλον αὐτοκράτορα, τὸν γενναῖον στρατηγὸν Θεόδωρον Λάσκαριν. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς δὲν κατορθώνει νὰ ἐμψυχώσῃ τὸν λαὸν καὶ φεύγει ἀπηλπισμένος μὲ τοὺς ὀπαδοὺς του. Οἱ σταυροφόροι πλέον γίνονται κύριοι ὅλης τῆς πόλεως.

Αἱ σφαγαί, αἱ ἀρπαγαί, αἱ ἱεροσυλίας καὶ αἱ καταστροφαί, τὰς ὁποίας ἔκαμαν οἱ σταυροφόροι εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, δὲν περιγράφονται. Ἐληλάτησαν καὶ τὰ μεγαλοπρεπῆ μέγαρα καὶ τὰς πτωχὰς οἰκίας καὶ ὅλα τὰ ἐμπορικὰ καταστήματα. Αὐτὰς τὰς ἐκκλησίας γυμνώνουν ἀπὸ τὰ κοσμήματά των. Αὐτὴν τὴν Ἀγίαν Τράπεζαν τῆς Ἀγίας Σοφίας, ἣ ὁποία ἦτο κατασκευασμένη ἀπὸ χρυσοῦν καὶ πολυτίμους λίθους, τὴν κατακομματιάζουν καὶ τὴν μοιράζονται ἀναμεταξύ των. Οἱ δυστυχεῖς κάτοικοι, καὶ ἰδίως τῆς ἀνωτέρας τάξεως, ὅσοι ἀπέφυγαν τὴν σφαγὴν, φεύγουν εὐχαριστημένοι, πὺ ἠμπόρεσαν νὰ σώσουν τὴν ζωὴν των.

Ἀλλὰ οὔτε τῶν καλλιτεχνημάτων ἐφείσθησαν, ὅσα ἐπὶ 900 ἔτη εἶχαν συγκεντρώσει οἱ αὐτοκράτορες, διὰ νὰ στολίζουν τὰ ἀνάκτορα καὶ τὴν πόλιν. Πολλὰ ἔργα τοῦ Φειδίου, τοῦ Πραξιτέλους καὶ ἄλλων μεγάλων καλ-

λιτεχνῶν κατεστράφησαν. Ἐπίσης κατεστράφησαν τότε ἀπὸ τὰς πυρκαϊάς, πού ἔθεσαν εἰς τὴν πόλιν οἱ σταυροφόροι πολλὰ χειρόγραφα ἀρχαίων συγγραφέων.

Μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον οἱ Χριστιανοὶ τῆς Εὐρώπης κατέστρεψαν τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἡ ὁποία ἐχρησίμευεν ὡς προπύργιον τῆς Εὐρώπης καὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ. Ἡ Κωνσταντινούπολις 9 αἰῶνας ἀπέκρουσε τὰς ἐπιδρομὰς τῶν βαρβάρων καὶ τοῦ Ἰσλαμισμού καὶ ἠμπόδισεν αὐτοὺς νὰ ἐξαπλωθοῦν εἰς τὴν Εὐρώπην.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η΄.

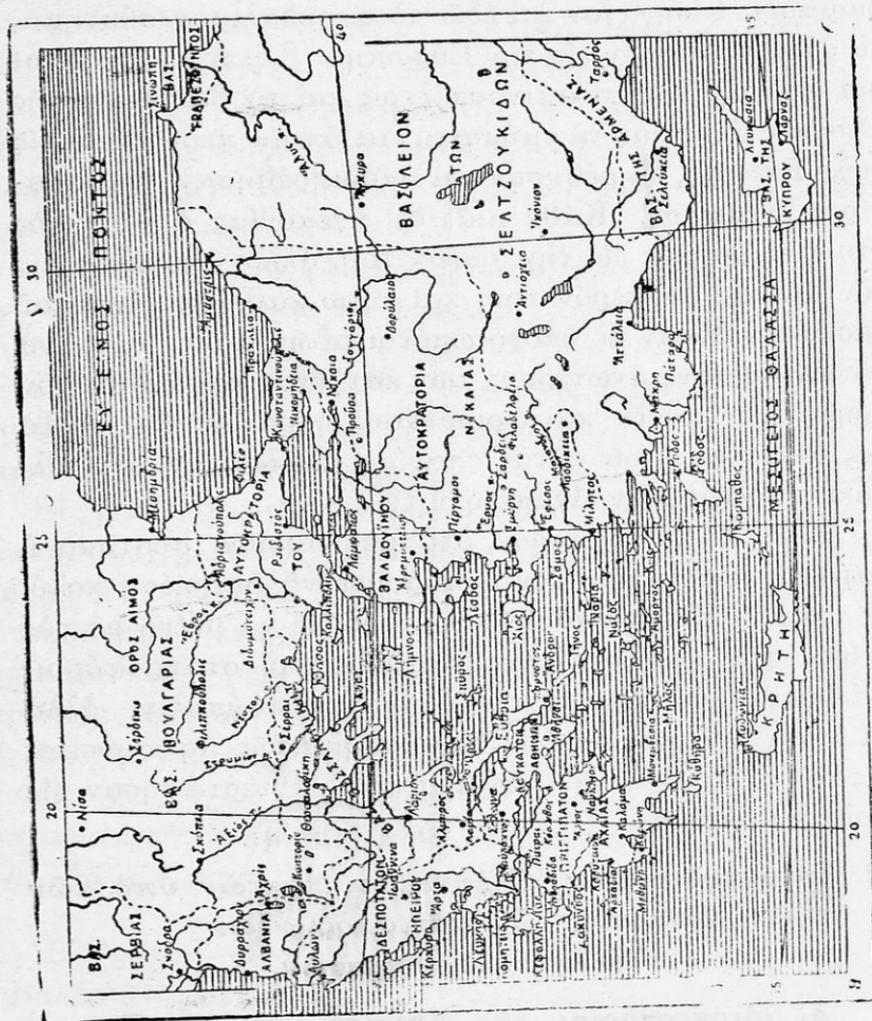
Ἡ ΦΡΑΓΚΟΚΡΑΤΙΑ ΕΝ ΕΛΛΑΔΙ

1. Ἡ διανομή τῆς Ἑλληνικῆς Αὐτοκρατορίας.

Οἱ σταυροφόροι, ἀπ’ οὗ ἐκυρίευσαν τὸ 1204 τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἐνόμισαν, ὅτι κατὰ τὸν ἴδιον τρόπον θὰ κυριεύσουν εὐκόλως καὶ ὅλην τὴν Ἑλληνικὴν Αὐτοκρατορίαν. Ἐμοιράσθησαν λοιπὸν αὐτὴν ἀναμεταξύ των. Αὐτοκράτορα ἐξέλεξαν τὸν κόμητα τῆς Φλανδρίας Βαλδουῖνον καὶ εἰς αὐτὸν ἔδωκαν τὴν Κωνσταντινούπολιν μὲ τὴν Θράκην καὶ ὅλας τὰς χώρας, τὰς ὁποίας εἶχεν ἡ αὐτοκρατορία εἰς τὴν Ἀσίαν. Ὁ Βονιφάτιος ὁ Μομφερρατικὸς ἔλαβε τὴν Μακεδονίαν, τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα μὲ τὸν τίτλον τοῦ βασιλέως τῆς Θεσσαλονίκης, ἀλλὰ ὡς ὑποτελῆς τοῦ αὐτοκράτορος. Οἱ δὲ Ἑνετοί, οἱ ὁποῖοι ἀπέβλεπαν περισσότερον εἰς τὰ ἐμπορικὰ των συμφέροντα, ἐπροτίμησαν νὰ λάβουν ὅλας τὰς νήσους, τὴν Πελοπόννησον, τὴν Ἠπειρον καὶ ἀπ’ αὐτὴν τὴν Κωνσταντινούπολιν τὸ ἡμισυ μέρος. Ἐλαβαν δὲ ἀκόμη καὶ τὸ

προνόμιον ὁ Πατριάρχης τῆς Κωνσταντινουπόλεως νὰ εἶναι πάντοτε Ἑνετός.

Ἡ Ἑλληνικὴ λοιπὸν Αὐτοκρατορία διηρέθη εἰς

Αἱ Ἑλληνικαὶ χώραι ἐπὶ Φραγκοκρατίας.

τρία μέρη, τὴν Αὐτοκρατορίαν τῆς Κωνσταντινουπόλεως μὲ αὐτοκράτορα τὸν Βαλδουῖνον, τὸ βασίλειον τῆς Θεσσαλονίκης μὲ βασιλέα τὸν Βονιφάτιον, καὶ τὸ

μερίδιον τῶν Ἑνετῶν. Καὶ ἐθεωροῦσαν μὲν ὅλοι ἀνώτερόν των τὸν αὐτοκράτορα, ἀλλὰ πολὺ ὀλίγον ὑπῆκουαν εἰς αὐτόν. Δὲν περιορίσθησαν ὅμως εἰς αὐτὴν τὴν διαίρεσιν. Εἰσήγαγον καὶ ἐδῶ τὸ φεουδαλικὸν σύστημα, τὸ ὁποῖον ὑπῆρχεν εἰς τὴν Εὐρώπην. Καὶ ἡ αὐτοκρατορία δηλ. τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τὸ βασιλεῖον τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τὰ τμήματα, τὰ ὁποῖα περιῆλθαν εἰς τοὺς Ἑνετούς, διηρέθησαν καὶ ὑποδιηρέθησαν εἰς μικροτέρας ἡγεμονίας. Κάθε μιᾶς δὲ ἡγεμονίας ὁ ἀρχηγὸς ἦτο ἀνεξάρτητος εἰς τὴν χώραν του, ἀλλὰ ὑποτελεῖς εἰς τὸν ἀμέσως ἀνώτερόν του, καὶ οὕτω καθεξῆς μέχρι τοῦ βασιλέως. Ἦσαν δὲ ὑποχρεωμένοι οἱ ἡγεμόνες αὐτοὶ νὰ δίδουν εἰς τοὺς ἀνωτέρους των κατ' ἔτος καὶ ὠρισμένον χρηματικὸν ποσὸν καὶ ὠρισμένους στρατιώτας. Ἄλλὰ τὰς ὑποσχέσεις των αὐτὰς σπανίως ἐκτελοῦσαν καὶ πολλάκις ἐπολεμοῦσαν ἀναμεταξύ των.

Εἶναι λοιπὸν φανερόν, ὅτι μὲ τοιοῦτο σύστημα ἡ λατινικὴ κατάκτησις δὲν ἤμποροῦσε νὰ διαρκέσῃ πολὺ. Ἐπειτα ὁ Ἑλληνισμὸς δὲν ἤμποροῦσε νὰ μείνῃ μὲ τὰς χεῖρας σταυρωμένας, ὅπως ἐπερίμεναν οἱ σταυροφόροι. Οἱ Φράγκοι ἐκυρίευσαν τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἀλλὰ αἱ ἐπαρχίαι εἶχαν ἰσχυρὸν τὸ αἶσθημα τῆς ἀφοσιώσεως εἰς τὴν πίστιν καὶ τὴν πατρίδα, καὶ ἀντεστάθησαν εἰς τοὺς κατακτητάς.

2. Κατάκτησις τῶν Ἑλληνικῶν κρατῶν ὑπὸ τῶν Φράγκων. Σχηματισμὸς νέων Ἑλληνικῶν κρατῶν.

Αἱ αὐτοκρατορίαι τῆς Νικαίας καὶ τῆς Τραπεζοῦντος.— Ὅταν ὁ Βαλδουῖνος, ἔπειτα ἀπὸ τὴν ἐκλογὴν του, ἠθέλησε νὰ κατακτήσῃ τὰς ἀσιατικὰς ἐπαρχίας, εὐρῆκεν ἀντίστασιν, τὴν ὁποίαν δὲν ἐπερίμενε. Εἰ-

΄αμεν ὅτι ὁ Θεόδωρος Λάσκαρις ἔγινεν αὐτοκράτωρ, ὅταν πλέον οἱ Φράγχοι ἦσαν ἐντὸς τῆς Πόλεως, καὶ ὅτι ἐπειδὴ δὲν ἠμπόρεσε νὰ ἐμψυχώσῃ τὸν λαόν, ἔφυγεν εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν. Ἐκεῖ τὸν ἐπερικύκλωσαν πολυάριθμοι πρόσφυγες καὶ πολιτικοὶ καὶ στρατιωτικοί, ὅλαι δὲ αἱ δυτικαὶ ἐπαρχίαι τῆς Μ. Ἀσίας τὸν ἀνεγνώρισαν ὡς αὐτοκράτορα. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἰδρύθη εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν νέον ἑλληνικὸν κράτος με πρωτεύουσαν τὴν Νίκαιαν.

Ὁ Λάσκαρις ὠργάνωσε στρατὸν ἀπὸ ἐντοπίους καὶ με αὐτὸν δὲν ἄφησε τὸν Βαλδουῖνον νὰ προχωρήσῃ πολὺ πέραν ἀπὸ τὸν Βόσπορον. Ἄν τότε οἱ Ἕλληνες εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν ἦσαν συνενωμένοι, ἀμέσως θὰ ἐξεδίωκαν τοὺς Φράγκους ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν. Κατὰ δυστυχίαν διηρέθησαν.

Εἰς τὰ βορειοανατολικά παράλια τῆς Μαύρης θαλάσσης ἐσχηματίσθη ἄλλο ἑλληνικὸν κράτος με πρωτεύουσαν τὴν Τραπεζοῦντα. Καὶ ἐκεῖ ἔκαμαν ἄλλον αὐτοκράτορα, ἓνα Κομνηνόν. Ἡ αὐτοκρατορία τῆς Τραπεζοῦντος κατέστη κράτος πλούσιον καὶ ἰσχυρὸν καὶ ἔγινεν ἀφορμὴ νὰ διατηρηθῇ ὁ Ἕλληνισμὸς μέχρι τῆς ἐποχῆς μας εἰς τὰ παράλια ἐκεῖνα τῆς Μαύρης θαλάσσης. Δυστυχῶς ὅμως τότε δὲν ἠνώθη με τὴν αὐτοκρατορίαν τῆς Νικαίας διὰ νὰ πολεμήσουν τοὺς Φράγκους, ἀλλὰ ἔζησαν βίον ὅλως διόλου χωριστόν.

Ἡ Θράκη.—Καὶ εἰς τὴν κατάκτησιν τῆς Θράκης ὁ Βαλδουῖνος δὲν εὗρηκεν ὀλίγας δυσκολίας. Οἱ Ἕλληνες τόσον πολὺ ἐμισοῦσαν τοὺς Φράγκους, ὥστε δὲν ἐδίστασαν νὰ συνεννοηθοῦν καὶ με τοὺς ἀσπονδοτέρους των ἐχθρούς, τοὺς Βουλγάρους, οἱ ὅποιοι τελευταίως εἶχαν σχηματίσει πάλιν ἰδιαιτέρον κράτος. Ἐλ-

ληνες καὶ Βούλγαροι τώρα μαζί νικοῦν τοὺς Φράγκους. Ἄλλὰ οἱ Βούλγαροι, καὶ σύμμαχοι ὅταν εἶναι, εἶναι ἐπικίνδυνοι. Οἱ Ἕλληνες ὑφίστανται καὶ ἀπὸ αὐτοῦ χειροτέρας καταστροφάς. Ἀποφασίζουν λοιπὸν νὰ ἔλθουν εἰς συνεννόησιν μὲ τοὺς Φράγκους. Οἱ Φράγκοι τώρα ὑπόσχονται νὰ σεβασθοῦν τὴν θρησκείαν των καὶ τὰς περιουσίας των, νὰ κάμουν ἡγεμόνα εἰς τὴν Ἀδριανούπουλιν τὸν στρατηγὸν των Θεόδωρον Βρανᾶν Κομνηνόν, ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ πληρώνη κατ' ἔτος ὠρισμένον φόρον καὶ νὰ παρέχη ἐν ἀνάγκῃ εἰς τὸν αὐτοκράτορα 500 στρατιώτας.

Μακεδονία, Θεσσαλία, Στερεὰ Ἑλλάς.— Ὁ Βονιφάτιος εὐκολώτερα κατέκτησε τὰς χώρας, τὰς ὁποίας ἔλαβεν εἰς τὸ μερίδιόν του. Εἰς αὐτὸ πολὺ τὸν εὐκόλυνε τὸ ὅτι ἔλαβε σύζυγον τὴν χήραν τοῦ Ἰσαακίου Μαργαρίταν, καὶ ὅτι εἶχε μαζί του κατὰ τὴν ἐκστρατείαν τὸν Μανουὴλ Ἀγγελον, τὸν υἱὸν τοῦ Ἰσαακίου. Ἐκυρίευσεν λοιπὸν χωρὶς ἀντίστασιν ὅλην τὴν Μακεδονίαν, τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα. Ὅλας τὰς χώρας αὐτὰς ἐμοίρασεν εἰς τοὺς συναγωνιστάς του ὡς ὑποτελεῖς. Ἐσηματίσθησαν λοιπὸν διάφοροι μικραὶ ἡγεμονίαι ὑποτελεῖς εἰς τὸ βασίλειον τῆς Θεσσαλονίκης. Ἀπ' αὐτὰς ἐπισημοτέρα ἔγινε τὸ δουκάτον τῶν Ἀθηνῶν, τὸ ὁποῖον ἐδόθη εἰς τὸν Γάλλον Ὀθωνα Δελαρός.

Τὸ δεσποτᾶτον τῆς Ἠπείρου.— Ἐνῶ ὁ Βονιφάτιος ἐπροχωροῦσε χωρὶς ἐμπόδιον ἀπὸ τὴν Θεσσαλονικὴν ἕως τὸν Ἰσθμόν, δυτικὰ τῆς Θεσσαλίας ὁ Ἕλληνισμὸς δὲν ἐννοοῦσε νὰ ὑποταχθῆ. Ὁ Μιχαὴλ Ἀγγελος Κομνηνὸς ἐσηματίσεν ἐκεῖ ἀξιόλογον στρατὸν

ἀπὸ τοὺς ὄρεινους κατοίκους τῆς χώρας αὐτῆς καὶ ἴδρυσεν εἰς τὴν Ἑπειρον, Ἀκαρνανίαν καὶ Αἰτωλίαν ἰδιαίτερον Ἑλληνικὸν κράτος, μὲ πρωτεύουσαν τὴν Ἄρταν. Τὸ κράτος αὐτὸ ἐξηπλώθη πρὸς Α. μέχρι τοῦ Δυρραχίου, πρὸς Ν. μέχρι τῆς Ναυπάκτου, κατέλαβε δὲ καὶ τὴν δυτικὴν Θεσσαλίαν καὶ αὐτὴν τὴν Κέρκυραν. Τὸ νέον αὐτὸ ἑλληνικὸν κράτος ὀνομάζεται δεσποτάτον τῆς Ἑπείρου καὶ ὁ ἡγεμὼν αὐτοῦ Δεσπότης τῆς Ἑπείρου.

Αἱ χῶραι αὐταί, σύμφωνα μὲ τὴν συνθήκην διανομῆς ποὺ εἶχαν κάμει οἱ σταυροφόροι, ἀνῆκαν εἰς τοὺς Ἑνετούς. Αὐτοὶ ὅμως, ἐπειδὴ δὲν εἶχαν ἀρκετὸν στρατὸν διὰ νὰ τὰς καταλάβουν, ἐσυμβιβάσθησαν μὲ τὸν Μιχαῆλ. Περιωρίσθησαν μόνον εἰς τὸ Δυρράχιον, καὶ ὑπεχρέωσαν τὸν Μιχαῆλ νὰ πληρώνη εἰς αὐτοὺς κατ' ἔτος μικρὸν φόρον καὶ νὰ παρέχη προστασίαν καὶ ἀσυδοσίαν φόρων εἰς ὅλους τοὺς Ἑνετούς ἐμπόρους.

Ἡ Πελοπόννησος.— Καὶ ἡ Πελοπόννησος ἀνῆκεν εἰς τοὺς Ἑνετούς, ἀλλὰ διὰ τὸν λόγον ποὺ ἀναφέραμεν, δὲν ἠμπόρεσαν νὰ καταλάβουν παρὰ μόνον τὴν Μεθώνην καὶ τὴν Κορώνην. Ὅταν λοιπὸν ὁ Βονιφάτιος ἔφθασε μέχρι τοῦ Ἰσθμοῦ, μερικοὶ Φράγκοι, οἱ ὁποῖοι ἀνῆκαν εἰς τὴν ὑπηρεσίαν αὐτοῦ, ἀπεφάσισαν νὰ τὴν καταλάβουν. Οἱ ἐντόπιοι ἄρχοντες ἀντέταξαν μεγάλην ἀντίστασιν, ἀλλὰ ματαίως. Οἱ Φράγκοι ἔπειτα ἀπὸ μακροῦς ἀγῶνας ἔγιναν κύριοι ὅλης τῆς Πελοποννήσου. Εἰς αὐτὸ ὅμως ἐβοήθησε τοὺς Φράγκους ἡ καλὴ των συμπεριφορὰ πρὸς τοὺς ἐντοπίους. Αἱ ἑλληνικαὶ κοινότητες καὶ οἱ ἄρχοντες των διετήρησαν ὅλα τὰ προνόμια των. Ἡ γλῶσσα των, ἡ θρησκεία των καὶ ὅλαι των αἰσθητικαὶ ἦσαν σεβασταί.

Ἡ ὅλη ἡ Πελοπόννησος τότε διηρέθη εἰς βαρωνίας καὶ διωργανώθη ἀπὸ τοὺς Φράγκους κατὰ τὸ φεουδαλικὸν σύστημα. Ὁ ἀνώτερος ὄλων τῶν βαρῶνων ὀνομάζεται πρίγκιψ τῆς Ἀχαΐας ἢ τοῦ Μωρέως, καὶ εἰς αὐτὸν ὄλοι οἱ βαρῶνοι ὀφείλουν ὑπακοήν. Πρίγκιψ δὲ τοῦ Μωρέως, κατ' ἀρχὰς γίνεται ὁ Γουλιέλμος Σαμπλίττης. Ἀργότερα, ὅταν ὁ Γουλιέλμος ἔφυγε καὶ μετέβη εἰς τὴν Γαλλίαν, ἔγινε πρίγκιψ ὁ Γοδαφρέδος Βιλλεαρδουῖνος, καὶ εἰς τὴν οἰκογένειαν αὐτοῦ ἔμεινε τὸ πριγκιπᾶτον τῆς Ἀχαΐας.

Αἱ νῆσοι.—Καὶ ἐκ τῶν νήσων ἡ Ἐνετία μόνον τὴν Κρήτην ἐκυρίευσεν μὲ ἰδικόν της στρατόν, ἔπειτα ἀπὸ μεγάλους ἀγῶνας μὲ τοὺς Γενουαίους, οἱ ὅποιοι εἶχαν καταλάβει αὐτὴν πρωτύτερα.

Τὴν Εὐβοίαν ἐκυρίευσαν οἱ Φράγκοι τοῦ Βονιφατίου. Οἱ Ἐνετοὶ ἠρκέσθησαν εἰς ἐμπορικὰ μόνον προνόμια.

Τὰς Κυκλάδας τέλος ἐκυρίευσαν μὲ τὰ ἰδικὰ των μέσα εὐγενεῖς Ἐνετοί. Ἡ Ἐνετικὴ πολιτεία, ἐπειδὴ δὲν εἶχε στρατόν, ἠναγκάσθη νὰ ἐπιτρέψῃ εἰς αὐτοὺς τοῦτο, ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ εἶναι ὑποτελεῖς της. Τῶν εὐγενῶν αὐτῶν ἀρχηγὸς ἦτο ὁ Μάρκος Σανοῖδος. Αὐτὸς ἐκράτησε διὰ τὸν ἑαυτὸν του τὴν Νάξον καὶ ἐμοίρασεν ὅλας τὰς ἄλλας νήσους εἰς τοὺς ἄλλους ὡς ὑποτελεῖς του.

3. Τὰ ἑλληνικὰ κράτη μέχρι τῆς ἀνακτῆσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Ὁ ΠΩΣ εἶδαμεν, εἶχαν σχηματισθῆ τρία ἑλληνικὰ κέντρα, τὰ ὅποια ἠμποροῦσαν νὰ ἐπιχειρήσουν τὴν ἀνάκτησιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἢ αὐτοκρατορία τῆς Νικαίας, ἢ αὐτοκρατορία τῆς Τραπεζοῦντος καὶ

τὸ δεσποτιᾶτον τῆς Ἡπείρου. Ἄλλὰ ἡ αὐτοκρατορία τῆς Τραπεζοῦντος, ὅπως εἶπαμεν, περιορίσθη εἰς τὰς ἀπομακρυσμένας χώρας τοῦ Πόντου. Τὴν ἀνασύστασιν λοιπὸν τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας ἐπεχείρησαν τὰ δύο ἄλλα κράτη.

Τὸ δεσποτιᾶτον τῆς Ἡπείρου κατ' ἀρχὰς προώδευσε πολὺ, ἰδίως ἐπὶ τοῦ δεσπότη Θεοδώρου, τοῦ υἱοῦ τοῦ Μιχαήλ. Ἐπειτα ἀπὸ μεγάλους πολέμους ὁ Θεόδωρος κατώρθωσε νὰ καταλάβῃ ὅλην τὴν Ἰλλυρίαν καὶ τὴν Μακεδονίαν καὶ νὰ κυριεύσῃ καὶ αὐτὴν τὴν Θεσσαλονίκην καὶ τὴν Θράκην μέχρι τῆς Ἀδριανουπόλεως. Ὁ Θεόδωρος τότε ἀνεκήρυξε τὸν ἑαυτὸν τοῦ αὐτοκράτορα τῆς Θεσσαλονίκης. Ἐπειτα ὁμοῦς τὸ κράτος του ἀρχίζει νὰ παρακμάξῃ. Τὴν Θράκην καὶ ἀρκετὰ μέρη τῆς Μακεδονίας κυριεύουν οἱ Βούλγαροι. Τὸ ὑπόλοιπον κράτος διαιρεῖται εἰς δύο, τὴν αὐτοκρατορίαν τῆς Θεσσαλονίκης, καὶ τὸ παλαιὸν δεσποτιᾶτον τῆς Ἡπείρου. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἡ ἐλπίς, ὅτι ἡ ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία τῆς Θεσσαλονίκης θὰ ἤμποροῦσε νὰ ἀνακτήσῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἐσβέσθη. Ἡ τιμὴ αὐτὴ ἐπεφυλάσσειτο εἰς τὴν αὐτοκρατορίαν τῆς Νικαίας.

Εἶδαμεν πῶς ὁ ἰδρυτὴς αὐτῆς Θεόδωρος Λάσκαρις κατώρθωσε νὰ τὴν ἐπεκτείνῃ εἰς ὅλην τὴν δυτικὴν παραλίαν τῆς Μ. Ἀσίας καὶ νὰ περιορίσῃ τοὺς Φράγκους εἰς τὸν Βόσπορον. Ἡ δύναμις τῆς αὐτοκρατορίας ἤυξεν ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Θεοδώρου. Ὁ διάδοχος τοῦ Θεοδώρου καὶ γαμβρός του Ἰωάννης Βατάτζης πρῶτον καταλύει τὴν αὐτοκρατορίαν τῆς Θεσσαλονίκης καὶ τὴν προσαρτᾷ εἰς τὸ κράτος του. Ἐπειτα ἐπέρχεται ἐναντίον τῶν Βουλγάρων καὶ ἀφαιρεῖ ἀπ' αὐτῶν ὅσα.

μέρη τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θράκης εἶχαν ἀρπάσει ἀπὸ τὴν αὐτοκρατορίαν τῆς Θεσσαλονίκης.

Ἡ Κωνσταντινούπολις τώρα εἶναι γύρω γύρω περιζωσμένη ἀπὸ τὴν αὐτοκρατορίαν τῆς Νικαίας. Ἄλλὰ οὔτε ὁ Βατάτζης κατώρθωσε νὰ τὴν κυριεύσῃ, διότι δὲν ἐπρόφθασεν, οὔτε ὁ υἱὸς τοῦ Θεόδωρος Δούκας Λάσκαρις, διότι ἀπησχολήθη μὲ πολέμους ἐναντίον τῶν Βουλγάρων καὶ τοῦ Δεσπότη τῆς Ἡπείρου. Τὴν ἀνάκτησιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἐπέτυχεν ὁ Μιχαὴλ Παλαιολόγος, ὁ ὁποῖος ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον ὡς ἐπίτροπος τοῦ ἀνηλίκου υἱοῦ Θεοδώρου.

4. Ἀνάκτησις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων (1261).

Ο ΜΙΧΑΗΛ Παλαιολόγος ἀμέσως μόλις ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον ἐσχεδίασε νὰ ἀνακτήσῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν ἀπὸ τῶν Φράγκων. Ἠσχίσε λοιπὸν νὰ ἐτοιμάζεται. Διὰ νὰ προλάβῃ κάθε ἀντιπερισπασμὸν ἀπὸ τοὺς Βουλγάρους καὶ ἀπὸ τὸν Δεσπότην τῆς Ἡπείρου, ἔστειλε τὸν στρατηγὸν Ἀλέξιον Στρατηγόπουλον εἰς τὴν Θράκην μὲ ὀλίγον στρατόν.

Ὁ Στρατηγόπουλος μὲ τὸν στρατόν του φθάνει εἰς τὴν Σηλυβρίαν. Ἐκεῖ τὸν περικυκλώνουν πολὺ Ἕλληγες ἀπὸ τὰ περὶχωρα τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τοῦ ὑποδεικνύουν ὅτι ἦτο κατάλληλος ἡ περίστασις νὰ καταλάβῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν, διότι ὁ ἐνετικὸς στόλος μὲ ὅλον τὸν φραγκικὸν στρατὸν λείπουν διὰ μίαν ἐκεῖ πλησίον ἐκστρατείαν. Ὁ Στρατηγόπουλος τότε διὰ μιᾶς ὑπογείου εἰσόδου εἰσάγει ἐντὸς τῆς Πόλεως 50 ἄνδρας. Αὐτοὶ ἀνοίγουν τὰς πύλας καὶ ὁ Στρατηγόπουλος εἰσορμᾷ μὲ ὅλον τὸν στρατόν του εἰς τὴν πόλιν καὶ ἀνακηρύσσει αὐτοκράτορα τὸν Μιχαήλ.

Οἱ Ἕλληνες κάτοικοι σπεύδουν πρὸς τὸν εἰσελθόντα στρατόν. Οἱ ὀλίγοι Λατῖνοι, οἱ ὁποῖοι ἐπιχείρησαν ἀντίστασιν, φονεύονται. Ὁ δὲ Φράγκος αὐτοκράτωρ φεύγει μὲ τὴν ἀκολουθίαν του μὲ ἓνα μικρὸν πλοῖον. Μετ' ὀλίγον φθάνει ὁ ἐνετικὸς στόλος. Ἀλλὰ οἱ Ἕλληνες θέτουν πῦρ εἰς τὰς παραλιακὰς οἰκίας διὰ νὰ τοὺς φοβίσουν. Πραγματικῶς Ἐνετοὶ καὶ Φράγκοι παραλαμβάνουν τὰς οἰκογενείας των καὶ ἀποπλέουν εἰς τὴν Εὐρώπην.

Ὁ Στρατηγόπουλος ἀμέσως ἔστειλε ταχυδρόμον καὶ ἀνήγγειλε τὰ συμβάντα εἰς τὸν Μιχαήλ. Ὁ Μιχαήλ, μὲ μόλις ἔλαβε τὴν χαρμόσυνον εἶδησιν, ἔσπευσε εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν. Εἰσέρχεται εἰς αὐτὴν θριαμβευτικῶς, καὶ μετ' ὀλίγον στέφεται μόνος αὐτοκράτωρ εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἁγίας Σοφίας (1261).

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ'.

ΟΙ ΠΑΛΑΙΟΛΟΓΟΙ ΚΑΙ Η ΑΛΩΣΙΣ
ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ ΥΠΟ ΤΩΝ ΤΟΥΡΚΩΝ

1. Ἡ κατάκτησις τῆς Ἑλληνικῆς Αὐτοκρατορίας.

Οἱ Ἕλληνες ἀνέκτησαν τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἀλλὰ δὲν ἠμπόρεσαν νὰ ἀνασυστήσουν τὴν Ἑλληνικὴν Αὐτοκρατορίαν ὅπως ἦτο πρῖν. Ἡ Ἑλληνικὴ Αὐτοκρατορία τώρα περιορίζετο εἰς τὴν Θράκην καὶ τὴν Μακεδονίαν, εἰς ὀλίγας νήσους, καὶ εἰς τὰς ἀσιανὰς ἐπαρχίας περὶ τὴν Νίκαιαν. Τὸ περισσότερον μέρος τῆς Μ. Ἀσίας κατεῖχαν, ὅπως εἶδαμεν, οἱ Σελδζοῦκοι Τούρκοι. Ἡ αὐτοκρατορία τῆς Τραπεζοῦντος ἐξοῦσε βίον ὅλως διόλου χωριστόν. Πολλὰς ἀπὸ τὰς ἑλληνι-

κὰς χώρας τῆς Ἑλληνικῆς χερσονήσου καὶ τὰς νήσους κατεῖχαν οἱ Φράγκοι καὶ οἱ Ἐνετοί. Ἄλλας κατεῖχεν ὁ Δεσπότης τῆς Ἡπείρου, ὁ ὁποῖος ἦτο ἐχθρὸς τῆς Αὐτοκρατορίας. Ἐπὶ τέλους οἱ Βούλγαροι καὶ οἱ Σέρβοι ἀπὸ τὴν ἐποχὴν, πὺ ἐκυρίευσαν οἱ Φράγκοι τὴν Κωνσταντινούπολιν, εἶχαν ἀποκτήσει τὴν ἀνεξαρτησίαν των. Οἱ Σέρβοι μάλιστα τελευταίως εἶχαν ἐπεκτείνει τὴν κυριαρχίαν των καὶ εἰς τὴν βόρειον Μακεδονίαν. Ἀργότερα δὲ ἐπὶ τῶν διαδόχων τοῦ Μιχαὴλ μὲ τὸν βασιλέα των Στέφανον Δουσάν ἐκυρίευσαν τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς Μακεδονίας μέχρι τοῦ Νέστου, τὴν Ἡπειρον καὶ τὴν Θεσσαλίαν. Ὁ Δουσάν ἠτοιμάζετο νὰ ἐπεκτείνῃ τὸ κράτος του καὶ εἰς τὴν μεσημβρινὴν Ἑλλάδα, ἀλλὰ δὲν ἐπρόφθασε. Μετὰ τὸν θάνατόν του τὸ κράτος διηρέθη εἰς πολλὰς μικρὰς ἡγεμονίας.

Μόνον εἰς τὴν Πελοπόννησον τὰ πράγματα ἦσαν καλύτερα διὰ τὸ ἑλληνικὸν κράτος. Ἐκεῖ οἱ Παλαιολόγοι κατῶρθωσαν κατ' ἀρχὰς νὰ καταλάβουν τὴν Μονημβασίαν, τὴν Μάνην καὶ τὸν Μιστράν. Ἐπειτα ὠργάνωσαν στρατὸν ἀπὸ ἐντοπίους καὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον κατῶρθωσαν νὰ ἐκδιώξουν τοὺς Φράγκους καὶ νὰ κάμουν τὴν Πελοπόννησον ἰδιαιτέρον ἑλληνικὸν κράτος. Τὸ κράτος αὐτὸ ὠνομάζετο δεσποτᾶτον τῆς Πελοποννήσου, καὶ δεσπόται εἰς αὐτὸ ἦσαν ἀδελφοὶ ἢ υἱοὶ τῶν αὐτοκρατόρων.

Αὕτῃ ἦτο ἡ κατάστασις τῆς Ἑλληνικῆς Αὐτοκρατορίας, ὅταν παρουσιάσθη νέος ἐχθρὸς εἰς τὴν Ἀσίαν, οἱ Ὀθωμανοὶ Τοῦρκοι. Εἰς αὐτοὺς πλέον μὲ τὴν ἕξασθένησιν, πὺ εἶχε τὸ κράτος, δὲν ἠμπόρεσε νὰ ἀντισταθῇ καὶ ἔπεσεν.

2. Ὀθωμανοὶ Τοῦρκοι.

ΚΑΤΑ τὰ τέλη τοῦ 12^{ου} αἰῶνος εἶχεν ἀρχίσει ἡ φοβερὰ μογγολικὴ ἐπιδρομὴ. Οἱ Μογγόλοι, λαὸς βάρβαρος τῆς Ἀνατολικῆς Ἀσίας, κατέκτησαν εἰς διάστημα ὀλιγώτερον τοῦ ἑνὸς αἰῶνος ὅλην σχεδὸν τὴν Ἀσίαν καὶ τὴν σημερινὴν Ρωσίαν καὶ Πολωνίαν. Τὸ μέγαλον Σελδζουκικὸν κράτος τότε ἦτο διηρημένον εἰς πολλὰ μικρὰ κράτη καὶ οἱ ἡγεμόνες αὐτῶν ἠναγκάσθησαν ὅλοι νὰ ἀναγνωρίσουν τὴν ἀρχὴν τῶν Μογγόλων.

Τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἕνας τοῦρκος ἀρχηγός, ὁ Ἐρτογρούλ, διὰ νὰ ἀποφύγῃ τοὺς Μογγόλους, ἦλθε μὲ τὴν φυλὴν του ἀπὸ τὴν μέσην Ἀσίαν εἰς τὸν Σελδζουκικὸν Σουλτᾶνον τοῦ Ἰκονίου καὶ ἐπρόσφερεν εἰς αὐτὸν τὰς ὑπηρεσίας του. Ὁ Σουλτᾶνος τὸν ἐδέχθη μὲ εὐχαρίστησιν καὶ τοῦ παρεχώρησε μικρὰν χώραν εἰς τὰ σύνορα τοῦ Τουρκικοῦ καὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους πλησίον εἰς τὴν Προῦσαν.

Ὁ υἱὸς καὶ κληρονόμος τοῦ Ἐρτογρούλ Ὀσμὰν ἢ Ὀθωμὰν τὴν μικρὰν αὐτὴν χώραν κατώρθωσε νὰ αὐξήσῃ. Μὲ διαφόρους ληστρικὰς ἐπιδρομὰς ἤρπασε μερικὰ φρούρια καὶ μερικὰς πόλεις τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους εἰς τὴν Βιθυνίαν. Ἀλλὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην οἱ Μογγόλοι κατέλυσαν τὸ κράτος τοῦ Ἰκονίου. Τὸ ἀνατολικὸν μέρος του κατέλαβον οἱ ἴδιοι. Εἰς τὸ δυτικὸν ἀνεγνώρισαν τοὺς διαφόρους διοικητὰς τῶν ἐπαρχιῶν κληρονομικοὺς ἡγεμόνας. Τότε καὶ ὁ Ὀσμὰν ἔγινε κληρονομικὸς Σουλτᾶνος εἰς τὸ κράτος του. Τὸ κράτος αὐτὸ τοῦ Ὀσμὰν ὠνομάσθη Ὀσμανικὸν ἢ Ὀθωμανικόν. Ὁ Ὀσμὰν ἐπεξέτεινε κατόπιν τὸ κράτος του εἰς τὴν Βιθυνίαν καὶ ἐκυρίευσεν τὴν Προῦσαν (1326), τὴν ὁποίαν ἔκαμε πρωτεύουσαν. Ἐκτοτε ἀρχίζει ἡ ἀκμὴ τοῦ Ὀθωμανικοῦ κράτους.

Τὸ Ὄθωμανικὸν κράτος λοιπὸν ἰδρύθη εἰς τὸ μέσον χωρῶν ἑλληνικῶν. Κατ' ἀρχὰς ἀπετελεῖτο ἀπὸ 400 οἰκογενεῖας. Ἐπειτα ηὔξήθη μὲ χώρας καὶ μὲ πληθυσμὸν ἑλληνικόν. Ὀλῶν τῶν χωρῶν οἱ κάτοικοι κατ' ἀρχὰς μὲ τὴν βίαν ἐγίνοντο Μωαμεθανοί. Χριστιανοὶ δὲ ἔξισλαμισμένοι ἀποτελοῦσαν καὶ τὸ περισσότερον μέρος τοῦ στρατοῦ. Περιφημον κατέστη προπάντων τὸ τάγμα τῶν Γενιτσαρῶν, τὸ ὁποῖον διωργανώθη ἐπὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ Ὄσμάν, Οὐρχάν. Τὸ τάγμα αὐτὸ ἀπετελέσθη ἀπὸ Χριστιανοῦς ἔξισλαμισμένους ἀπὸ μικρᾶς ἡλικίας.

Ἀπὸ κάθε χώραν, τὴν ὁποῖαν ἐκατακτοῦσαν, ἤρπαζαν τὰ εὐρωστότερα παιδιὰ τῶν Χριστιανῶν, 7—15 ἐτῶν, τὰ ἔξισλάμιζαν, τὰ ἀνέτρεφαν εἰς τοὺς στρατῶνας καὶ ἔπειτα τὰ κατέτασσαν εἰς τὸ τάγμα τῶν Γενιτσαρῶν. Ἡ στρατολογία αὕτη ὠνομάζετο παιδομάζωμα καὶ ἐγίνετο κατ' ἔτος. Οἱ Γενίτσαροι ἐγίνοντο φανατικοὶ στρατιῶται μωαμεθανοί. Δὲν εἶχαν οὔτε γονεῖς, οὔτε οἰκογένειαν, διότι δὲν ἐπετρέπετο εἰς αὐτοὺς ὁ γάμος. Ἐπομένως κατοικίαν τῶν εἶχαν τὸν στρατῶνα, οἰκογένειαν τὸ τάγμα, καὶ πατέρα τὸν Σουλτᾶνον. Μὲ αὐτοὺς οἱ Τοῦρκοι κατώρθωσαν νὰ ἐπωφεληθοῦν ἀπὸ τὴν ἀδυναμίαν τοῦ Ἑλληνικοῦ κράτους καὶ νὰ κυριεύσουν ὅλας τὰς ἑλληνικὰς χώρας.

3. *Πρῶτοι ἀγῶνες τῶν Τούρκων εἰς τὴν Ἑλληνικὴν χερσόνησον.*

ΕΠΙ τοῦ Οὐρχάν οἱ Τοῦρκοι ἐπεξέτειναν τὸ κράτος τῶν μέχρι τοῦ Βοσπόρου καὶ κατέκτησαν καὶ ἐπὶ τῆς Ἑλληνικῆς χερσονήσου τὴν Καλλίπολιν.

Ἐπὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ Μουράτ Α' (1351) ὄρμουν ἀπὸ τὴν Καλλίπολιν, κυριεύουν ὅλην τὴν Θράκην καὶ κάμνουν

Ψηφιοποιήθηκε ἀπὸ τὸ Ἰνστιτούτο Εκπαιδευτικῆς Πολιτικῆς

πρωτεύουσαν τὸν κράτους των εἰς τὴν Εὐρώπην τὴν Ἀδριανούπολιν. Τὰ ἑλληνικὰ στρατεύματα δὲν ἤμπο-
ροῦν νὰ ἀντισταθοῦν εἰς τὴν ὁρμὴν τῶν Γενιτσάρων.
Ὁ τότε αὐτοκράτωρ Ἰωάννης Ε΄ Παλαιολόγος ἀναγ-
κάζεται νὰ κάμῃ εἰρήνην μὲ τὴν ὑποχρέωσιν νὰ πλη-
ρῶνῃ κατ' ἔτος φόρον εἰς τὸν Σουλτᾶνον.

Μετὰ ταῦτα ὁ Μουράτ στρέφεται εἰς τὴν Μακεδο-
νίαν καὶ τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὰς ἀφαιρεῖ ἀπὸ τοὺς δια-
φόρους ἡγεμόνας, οἱ ὅποιοι τὰς κατεῖχαν μετὰ τὸν θά-
νατον τοῦ Στεφάνου Δουσάν. Κατόπιν κυριεύει τὴν
Ἀλβανίαν, καὶ ἔπειτα τὴν Θεσσαλονίκην. Κατόπιν εἰς-
βάλλει εἰς τὴν Βουλγαρίαν, τὴν κυριεύει καὶ τὴν κάμνει
ἐπαρχίαν τοῦ κράτους του. Ἡ βασιλικὴ οἰκογένεια τῆς
Βουλγαρίας παρεδόθη, καὶ θεληματικῶς ἠσπάσθη τὴν
μωαμεθανικὴν θρησκείαν.

Τότε οἱ Σέρβοι, οἱ Βόσνιοι καὶ οἱ Κροᾶται ἀπεφάσι-
σαν νὰ συνενωθοῦν διὰ νὰ ἀντισταθοῦν εἰς τὸν Μουράτ,
ἀλλ' ὁ Μουράτ τοὺς νικᾷ εἰς τὸ Κοσσυφοπέδιον (1389).
Εἰς τὴν μάχην ὅμως αὐτὴν φονεύεται καὶ ὁ Μουράτ ἀπὸ
κάποιον Σέρβον τραυματίαν. Ὁ υἱὸς τοῦ Βαγιαζήτ, ὑπο-
χρεώνει τοὺς Σέρβους νὰ πληρῶνουν φόρον εἰς τοὺς
Τούρκους, καὶ ἔπειτα διαβαίνει εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν. Ἐκεῖ
ὑποτάσσει ὅλους τοὺς Τούρκους ἡγεμόνας, καὶ κατόπιν
διαβαίνει πάλιν εἰς τὴν Εὐρώπην. Εἰσβάλλει εἰς τὴν
Βλαχίαν καὶ κάμνει τὸν ἡγεμόνα τῆς ὑποτελῆ, καὶ ἔπειτα
ἀρχίζει ἐπιδρομὰς εἰς τὴν Οὐγγαρίαν. Τότε τέλος ἡ Εὐ-
ρώπη συνεκινήθη, καὶ ἔγινε σταυροφορία ἐναντίον τῶν
Τούρκων ἀπὸ Οὐγγυροῦς, Γερμανοῦς καὶ Γάλλους. Ὁ
Βαγιαζήτ ὅμως τοὺς νικᾷ εἰς τὴν Νικόπολιν τῆς Βουλ-
γαρίας καὶ τοὺς διασκορπίζει.

Μετὰ ταῦτα ὁ Βαγιαζήτ ἀπεφάσισε νὰ κυριεύσῃ
τὴν Κωνσταντινούπολιν καὶ ἤρχισε νὰ τὴν πολιορκῇ.

4. Ὁ Ταμερλᾶνος.

Τὸ μογγολικὸν κράτος μὲ τὴν τεραστίαν αὔξησιν, τὴν ὁποίαν εἶδομεν ὅτι ἔλαβε, δὲν ἦτο δυνατόν νὰ διατηρηθῆ. Πρὸ τοῦ νὰ τελειώσῃ ὁ 12^{ος} αἰὼν διηρέθη εἰς πολλὰ μικρὰ κράτη μὲ ἡγεμόνας ἀνεξαρτήτους. Εἰς ἕξ αὐτῶν ὅμως, ὁ Ταμερλᾶνος, κατώρθωσε νὰ ὑποτάξῃ τοὺς γείτονάς του καὶ ὀλίγον κατ' ὀλίγον νὰ γίνῃ κύριος ὅλης τῆς Μέσης Ἀσίας. Εἰς αὐτὸν δὲ κατέφυγαν οἱ Τούρκοι ἡγεμόνες, ὅταν τοὺς ἐξεδίωξεν ἀπὸ τὰς χώρας τῶν ὀ Βαγιαζήτ, καὶ ἐζήτησαν τὴν προστασίαν του. Ἴσως μάλιστα καὶ οἱ Ἕλληνες αὐτοκράτορες εἶχαν ζητήσῃ τὸ ἴδιον πρᾶγμα. Ὁ Ταμερλᾶνος τότε ἀπήτησεν ἀπὸ τὸν Βαγιαζήτ νὰ περιορισθῆ εἰς τὴν χώραν του καὶ νὰ ἐπιστρέψῃ εἰς τοὺς παλαιούς των κυρίους ὅλας τὰς κατακτήσεις τῶν Τούρκων. Ὁ Βαγιαζήτ δὲν ὑπήκουσε, καὶ ὁ Ταμερλᾶνος εἰσβάλλει μὲ 800 χιλ. βαρβάρους εἰς τὴν Μ. Ἀσίαν.

Ὁ Βαγιαζήτ ἐπῆλθεν ἐναντίον τοῦ μὲ 350 χιλ. Ἡμεγάλῃ μάχῃ τῶν δύο βαρβάρων ἔγινε πλησίον τῆς Ἀγκύρας (1402). Εἰς τὴν μάχην αὐτὴν οἱ Ὀθωμανοὶ ἐνικήθησαν, ὁ δὲ Βαγιαζήτ συνελήφθη αἰχμάλωτος καὶ μετ' ὀλίγον ἀπέθανεν εἰς τὴν αἰχμαλωσίαν. Ὁ Ταμερλᾶνος μετὰ τὴν νίκην του αὐτὴν ἐλεηλάτησεν ὅλην τὴν Μ. Ἀσίαν, ἐπανάφερεν εἰς τὰ κράτη των τοὺς Τούρκους ἡγεμόνας καὶ ἐπέστρεψεν εἰς τὴν χώραν του, ὅπου μετ' ὀλίγον ἀπέθανεν.

Ἐκ τῆς ἐπιδρομῆς αὐτῆς τοῦ Ταμερλᾶνου τὸ Ἕλληρικὸν κράτος ὠφελήθη. Πρῶτον ἐσώθη ἡ Κων)πολις ἀπὸ τὴν πολιορκίαν τοῦ Βαγιαζήτ. Ἐπειτα, ἀφ' οὗ ἔφυγεν ὁ Ταμερλᾶνος, οἱ υἱοὶ τοῦ Βαγιαζήτ περιέπεσαν εἰς ἐμφυλίους πολέμους. Ἐξ αὐτῶν ἐποφελήθησαν οἱ Ἕλληνες καὶ ἀνέκτησαν τὴν Θεσσαλονίκην καὶ τὰ πα-

ράλια τῆς Θράκης πρὸς τὸ μέρος τῆς Μαύρης Θαλάσσης. Ἀλλὰ καὶ ὅταν ἐπὶ τέλους ἕνας ἀπὸ τοὺς υἱοὺς τοῦ Βαγιαζήτ, ὁ Μωάμεθ ὁ Α΄, ἔμεινε μόνος κύριος τοῦ τουρκικοῦ κράτους, ὁ αὐτοκράτωρ εὕρισκετο εἰς φιλικὰς σχέσεις μὲ αὐτόν.

5. Νέοι ἀγῶνες τῶν Τούρκων εἰς τὴν Ἑλληνικὴν χερσόνησον.

Ἡ σύνοδος τῆς Φλωρεντίας.—Αἱ φιλικαὶ σχέσεις μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Τούρκων δὲν διετηρήθησαν, ἀφ' οὗ ἀπέθανεν ὁ Μωάμεθ Α΄. Ὁ υἱὸς καὶ διάδοχός του Μουράτ ὁ Β΄ εὐθύς, ἀφ' οὗ ἀνέβη εἰς τὸν θρόνον (1441), ἐπολιόρησεν ὀλίγον χρόνον τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἐπειτα ἔστειλε στρατὸν εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ ἔκαμε μεγάλας καταστροφάς, καὶ κατόπιν ἐκυρίευσε τὴν Θεσσαλονίκην. Τότε ὁ αὐτοκράτωρ Ἰωάννης Η΄ ἀπεφάσισε νὰ ὑποτάξῃ τὴν ἀνατολικὴν Ἐκκλησίαν εἰς τὸν Πάπαν, διὰ νὰ ἐπιτύχῃ βοήθειαν ἐκ τῆς Εὐρώπης. Μὲ τὸν Πατριάρχην λοιπὸν καὶ πολλοὺς ἄλλους ἀρχιερεῖς καὶ λογίους μετέβη εἰς τὴν Φλωρεντίαν, ὅπου εἶχε καλέσει ὁ Πάπας σύνοδον διὰ τὴν ἔνωσιν. Ἐκεῖ, ἔπειτα ἀπὸ πολλὰς συζητήσεις, οἱ Ἕλληνες παρεδέχθησαν ὅλους τοὺς ὅρους τῶν Δυτικῶν.

Ἀλλὰ μὲ ὅλας τὰς ὑποχωρήσεις τὰς ὁποίας ἔκαμαν οἱ Ἕλληνες εἰς τὸν Πάπαν, ἡ βοήθεια, τὴν ὁποίαν ἔλαβεν ὁ αὐτοκράτωρ, ἦτο ἀσήμαντος. Ἀλλὰ καὶ ἡ ἔνωσις, ὅπως ἐγένετο, ἦτο μόνον τυπικὴ. Ὅταν ἐπέστρεψεν ὁ αὐτοκράτωρ εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν μὲ τὴν συνοδείαν του, ὅλοι οἱ μορφωμένοι κληρικοὶ καὶ λαϊκοὶ καὶ ὅλος ὁ λαὸς διεμαρτυρήθησαν διὰ τὴν ἔνωσιν. Ὅστε ἡ ἔνωσις ἀπέτυχεν. Ἡ ἀπόπειρα αὕτη ἄλλο ἀποτέλεσμα δὲν εἶχε παρὰ νὰ ἐξάψῃ τὸ μῖσος τῶν Ἀνα-

τολικῶν μὲ τοὺς Δυτικούς τόσοι, ὥστε οἱ Ἕλληνες νὰ προτιμοῦν νὰ κυριευθῆ ἡ Κωνσταντινούπολις ἀπὸ τοὺς Τούρκους παρὰ νὰ ὑποταχθῆ ἡ Ἐκκλησία τῶν εἰς τὸν Πάπαν.

Ἰωάννης Οὐνιάδης.—Ὁ Μουράτ πραγματικῶς τότε θὰ ἐκυρίευε καὶ αὐτὴν τὴν Κωνσταντινούπολιν, ἂν δὲν τοῦ παρουσιάζοντο νέα ἐμπόδια. Τὴν ἐποχὴν αὐτὴν τρεῖς ἥρωες ἀνέλαβον νὰ σταματήσουν τὴν πρόοδον τῶν Τούρκων, ὁ ἀδελφὸς τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωάννου, Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος, ὁ Ἑλληνοαλβανὸς Γεώργιος Καστριώτης ἢ Σκεντέρμπεης, καὶ ὁ Οὐγγρος Ἰωάννης Οὐνιάδης. Δυστυχῶς αὐτοὶ οἱ τρεῖς ἥρωες δὲν ἠμπόρεσαν νὰ ἐνωθοῦν. Ἔνεκα τούτου δι' ὀλίγον χρόνον μόνον ἐσταμάτησαν τὴν ὁρμὴν τῶν Τούρκων.

Ὁ Οὐγγρος ἀρχηγὸς Ἰωάννης Οὐνιάδης, διὰ νὰ παύσῃ τὰς ἐπιδρομὰς τῶν Τούρκων εἰς τὴν Οὐγγαρίαν, ἐπολέμησε πολλάκις μὲ τοὺς Τούρκους καὶ ἔπειτα ἀπὸ πολλὰς νίκας τὸ 1443 ἠνάγκασε τοὺς Τούρκους νὰ περιορισθοῦν πέραν τοῦ Αἴμου. Τὸ ἄλλο ἔτος ὅμως οἱ Οὐγγροὶ ἐνικήθησαν ἀπὸ τὸν Μουράτ πλησίον τῆς Βάρνης.

Γεώργιος Καστριώτης.—Ἐν ᾧ ὁ Μουράτ ἐπολεμοῦσε μὲ τὸν Οὐνιάδην, παρουσιάσθη ὁ Γεώργιος Καστριώτης. Αὐτὸς ἦτο υἱὸς τοῦ Ἰωάννου Καστριώτου, ἡγεμόνος τῆς Ἀλβανίας. Παῖς 9 ἐτῶν εἶχε δοθῆ ὑπὸ τοῦ πατρὸς του εἰς τὸν Μουράτ, πρὸς ἐγγύησιν ὅτι θὰ μείνῃ εἰς αὐτὸν πιστός. Πλησίον τοῦ Μουράτ ὁ Γεώργιος Καστριώτης ἔγινε μωαμεθανὸς καὶ ὠνομάσθη Σκεντέρμπεης (Ἀλέξανδρος μπέης). Ἄφ' οὗ ἠλικιώθη, ἔδειξε μεγάλην ἀνδρείαν εἰς τοὺς πολέμους καὶ ὁ Μουράτ τὸν ἐκτιμοῦσε πολὺ.

Ἄλλὰ ὁ Γεώργιος Καστριώτης δὲν ἠμποροῦσε νὰ λησμονήσῃ μήτε τὴν πατρίδα του, μήτε τὴν καταγωγὴν του. Τὸ 1443 εἰς μίαν ἐκστρατείαν ἐναντίον τῶν Οὐγγρων ἀφαιρεῖ διὰ τῆς βίας ἀπὸ τὸν γραμματέα τοῦ Μουράτ διαταγὴν εἰς τὸν διοικητὴν τοῦ φρουρίου τῆς Ἀλβανίας Κροΐας, νὰ τοῦ παραδώσῃ τὸ φρούριον. Ἐπειτα φονεῦει τὸν γραμματέα, διὰ νὰ μὴ μάθῃ τὸ πρᾶγμα ἀμέσως ὁ Μουράτ, καὶ ἔρχεται μὲ τοὺς ὀπαδοὺς του εἰς τὴν Κροΐαν καὶ γίνεται κύριος αὐτῆς.

Ἀπὸ τὴν Κροΐαν ὁ Σκεντέρμπεης ἐκάλεσε τοὺς Ἀλβανοὺς εἰς ἐθνικὸν καὶ θρησκευτικὸν πόλεμον ἐναντίον τῶν Τούρκων. Τρεῖς φορὰς ἐκστρατεύει ὁ Μουράτ μὲ μεγάλον στρατὸν ἐναντίον τοῦ Ἀλβανοῦ ἥρωος. Ὅλαι ὁμως αἱ ἐκστρατεῖαι του ἀπέτυχαν, ὅλαι δὲ αἱ δελεαστικαὶ προτάσεις του πρὸς συνθηκολόγησιν ἀπερρίφθησαν.

Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος.—Ἐν ᾧ ὁ Οὐνυάδης πρὸς Β. καὶ ὁ Σκεντέρμπεης εἰς τὰ βουνὰ τῆς Ἀλβανίας ἐπολεμοῦσαν μὲ τὸν Μουράτ, ὁ δεσπότης τῆς Πελοποννήσου Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος, ἀδελφὸς τοῦ αὐτοκράτορος Ἰωάννου, ἐπεκτείνει τὸ κράτος του εἰς τὴν Ἀττικὴν καὶ προχωρεῖ εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα. Σχεδιάζει νὰ προχωρήσῃ καὶ νὰ συνενωθῇ μὲ τὸν Σκεντέρμπεην καὶ μὲ τὸν Οὐνυάδην, διὰ νὰ κτυπήσουν ἀποτελεσματικῶς τοὺς Τούρκους.

Ἄλλὰ ὁ Μουράτ, ἀφ' οὗ ἐνίκησε τοὺς Οὐγγρους εἰς τὴν Βάρνην, δὲν ἄφησε τὸν Κωνσταντῖνον νὰ προχωρήσῃ. Ἐπέρχεται ἐναντίον του. Ὁ Κωνσταντῖνος ἐννοεῖ ὅτι δὲν ἔχει ἀρκετὴν δύναμιν, διὰ νὰ ἀγωνισθῇ μὲ τοὺς Τούρκους καὶ ὑποχωρεῖ εἰς τὸν Ἴσθμόν. Τὸ τεῖχος ὁμως τοῦ Ἴσθοῦ δὲν ἐμποδίζει τὸν Μουράτ. Ὁ

Κωνσταντῖνος δὲν εἶχε προφθάσει νὰ γυμνάσῃ εἰς τὴν πειθαρχίαν τὸν στρατόν, τὸν ὁποῖον εἶχε σχηματίσει ἐξ ἔντοπίων. Μὲ τὰς πρώτας ἐπιθέσεις λοιπὸν τῶν Τούρκων ὀπισθοχωρεῖ. Οἱ Τοῦρκοι γίνονται κύριοι τῆς Κορινθοῦ καὶ ἀπὸ ἐκεῖ προχωροῦν μέχρι τῶν Πατρῶν. Ὁ Κωνσταντῖνος τότε ἀναγκάζεται νὰ κάμῃ συνθήκην μὲ τὸν Μουράτ καὶ ὑποχρεώνεται νὰ πληρώσῃ φόρον εἰς αὐτόν.

Ἄλλὰ μετ' ὀλίγον ὁ Κωνσταντῖνος προσκαλεῖται εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν διὰ νὰ ἐκπληρώσῃ ἄλλο καθήκον, νὰ δώσῃ μὲ τὸν ἥρωϊκόν του θάνατον ἄσβεστον λάμπιν εἰς τὰς τελευταίας στιγμὰς τοῦ μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ὄταν δηλ. τὸ 1448 ἀπέθανεν ὁ Αὐτοκράτωρ Ἰωάννης, ὅλοι ὁμοφώνως ἀνεκέρυξαν τὸν Κωνσταντῖνον Αὐτοκράτορα. Τὸ ἐπόμενον ἔτος λοιπὸν ὁ Κωνσταντῖνος ἀφήνει εἰς τὴν Πελοπόννησον τοὺς ἀδελφούς του Θωμᾶν καὶ Δημήτριον καὶ ἔρχεται εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὅπου ἀναλαμβάνει τὴν ἀρχήν.

Μετὰ δύο ἔτη ἀπέθανε καὶ ὁ Μουράτ, τὸν διεδέχθη δὲ ὁ υἱός του Μωάμεθ Β'.

6. Ἡ ἄλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων.

Προετοιμασίαι τῶν ἀντιπάλων.— Ὁ Μωάμεθ, ὅταν ἀνῆλθεν εἰς τὸν θρόνον (1451), ἦτο 21 ἐτῶν. Ἀμέσως ἔβαλεν εἰς τὸν νοῦν του νὰ κυριεύσῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν. Ἦξευρε τὴν ἀδυναμίαν της. Ἦξευρεν ὅτι τὸ κράτος του δὲν θὰ στερεωθῇ εἰς τὴν Εὐρώπην χωρὶς νὰ κυριεύσῃ τὴν Πόλιν, ἣ ὁποία κατέχει τὰς κλεῖδας

δύο θαλασσῶν καὶ ἀποτελεῖ τὴν γέφυραν μεταξὺ Εὐρώ-
πης καὶ Ἀσίας.

Ἄλλὰ καὶ ὁ Κωνσταντῖνος, ὅταν ἤρχετο εἰς τὴν
Κωνσταντινούπολιν διὰ τὴν ἀναβῆ ἐπὶ τοῦ θρόνου ἤξευ-
ρεν ὅτι ἀντὶ στέμματος θέτει ἐπὶ τῆς κεφαλῆς του τὸν

Κωνσταντῖνος ὁ Παλαιολόγος

ἀκάνθινον στέφανον τοῦ μάρτυρος. Ἦξευρε καλῶς τὴν
θέσιν τοῦ κράτους, καὶ ὡς ἤρωσ ἔλαβε τὴν ἀπόφασιν
ἢ τὴν βασιλεύσῃ ἀξιοπρεπῶς, ἢ, ἂν δὲν ἠμποροῦσε, τὴν
πέσῃ μὲ τιμὴν καὶ μὲ δόξαν.

Ἦτο λοιπὸν φανερόν, ὅτι μεταξὺ τῶν δύο αὐτῶν
ἀνδρῶν ἡ εἰρήνη δὲν ἠμποροῦσε νὰ διαρκέσῃ πολὺ. Δι-
αὐτὸ καὶ οἱ δύο ἤρχισαν νὰ ἐτοιμάζωνται. Ὁ Κων-
σταντῖνος ἐφρόντισε διὰ τὴν ἐπισκευὴν τῶν τειχῶν καὶ
τῶν φρουρίων, διὰ προμήθειαν σίτου καὶ διὰ τὴν προσ-
ελκύσῃ ξένους ἐθελοντὰς ἐκ τῆς Εὐρώπης. Ὁ Μωάμεθ
πάλιν παρεσκεύασε μέγαν στρατὸν καὶ στόλον καὶ ἔκτι-
σεν εἰς τὸ στενώτερον μέρος τοῦ Βοσπόρου ἐπὶ τῆς εὐ-

ρωπαϊκῆς ὄχθης ἓνα φρούριον. Ἀπέναντι αὐτοῦ ἐπὶ τῆς ἄσιατικῆς ὄχθης εἶχε κτισμένον ἄλλο ἓνα ὁμοιον καὶ ὁ Βαγιαζήτ. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον τώρα ἡ Κωνσταντινούπολις ἦτο ἀποκλεισμένη ἀπὸ κάθε συγκοινωνίαν μὲ τὴν Μαύρην θάλασσαν, καὶ δὲν ἠμποροῦσε νὰ προμηθευθῇ ἀπὸ ἐκεῖ σιτηρά.

Ὁ Κωνσταντῖνος διεμαρτυρήθη διὰ τὸ νέον φρούριον καὶ διέταξε νὰ κλείσουν τὰς πύλας τῆς πόλεως. Τότε ὁ Σουλτᾶνος ἔρχεται ἐναντίον του μὲ 250 χιλ. στρατὸν καὶ μὲ 400 πλοῖα καὶ ἀρχίζει νὰ πολιορκῇ τὴν Πόλιν (Ἀπρίλιος 1453) καὶ κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν. Ἀπέναντι αὐτοῦ τοῦ πλήθους ὁ Κωνσταντῖνος δὲν εἶχε παρὰ μόνον 5 χιλ. ἐντοπίους καὶ δύο χιλιάδας ξένους Εὐρωπαίους μὲ ἀρχηγὸν τὸν γενναῖον Ἰουστινιάνην. Τὰ τεῖχη ἦσαν ἰσχυρά, ἀλλὰ ἦσαν πολὺ μεγάλα καὶ δὲν ἠμποροῦσε τόσον ὀλίγος στρατὸς νὰ τὰ φρουρήσῃ. Τὸ ναυτικὸν τοῦ Κωνσταντίνου περιορίζετο εἰς 26 πλοῖα κλεισμένα εἰς τὸν Κεράτιον κόλπον. Βαρεῖα δὲ ἄλυσος ἔφρασε τὴν εἴσοδον τοῦ κόλπου.

Ἡ πολιορκία.— Ἡ πολιορκία ἤρχισε τὴν 7 Ἀπριλίου 1453 καὶ διήρκεσε 52 ἡμέρας. Αἱ πρῶται ἐπιθέσεις τῶν Τούρκων ἔμειναν χωρὶς ἀποτέλεσμα. Ἐνα πελώριον κανόνιον, τὸ ὁποῖον εἶχεν ὁ Σουλτᾶνος κατ' ἀρχὰς κάμνει ἀρκετὰς ζημίας εἰς τὰ τεῖχη, ἀλλὰ μετ' ὀλίγας ἡμέρας ἔσπασε.

Τὴν 15 Ἀπριλίου, γίνεται μία ναυμαχία, ἡ ὁποία ἐντρόπιασε τὸν ὀθωμανικὸν στόλον. Τέσσαρα ἑλληνικὰ πλοῖα, τὰ ὁποῖα ἦσαν εἰς τὸ Αἰγαῖον διὰ τροφάς, ἔρχονται καὶ ἐπιχειροῦν νὰ εἰσέλθουν εἰς τὸν Κεράτιον. Ὁ τουρκικὸς στόλος, ὁ ὁποῖος ἦτο πρὸ τῆς εἰσόδου αὐτοῦ, προσπαθεῖ νὰ τὰ ἐμποδίσῃ καὶ γίνεται ναυμα-

γία πεισματώδης. Ὁ Σουλτᾶνος καὶ ὄλος ὁ τουρκικὸς στρατὸς ἐκ τοῦ τουρκικοῦ στρατοπέδου καὶ ὄλοι οἱ Ἕλληνες ἐκ τῶν τειχῶν γίνονται θεαταὶ αὐτῆς. Οἱ Ἕλληνες ναῦται ἀποκρούουν τὸν ἐχθρικὸν στόλον. Μὲ τὸ ὑγρὸν πῦρ κατακαίουν πολλὰ πλοῖα καὶ φονεύουν πολλοὺς Τούρκους. Ἐπὶ τέλους εἰσέρχονται εἰς τὸν λιμένα.

Γεμᾶτος ὄργην τὴν ὄρα ὁ Σουλτᾶνος ἀπὸ τὴν ἀποτυχίαν συλλαμβάνει μεγάλον σχέδιον. Κατασκευάζει εἰς τὰ ὑψώματα τοῦ Γαλατᾶ καὶ τοῦ Πέραν ξύλινον δρόμον ἀλειμμένον μὲ πάχος καὶ δι' αὐτοῦ μεταφέρει ἐντὸς μιᾶς νυκτὸς 70 πλοῖα ἀπὸ τὸν Βόσπορον εἰς τὸν Κεράτιον. Οἱ πολιορκούμενοι κατεπλάγησαν. Ἐπροσπάθησαν νὰ καύσουν τὰ πλοῖα αὐτά, ἀλλὰ δὲν τὸ κατόρθωσαν. Ἀπὸ τὴν ὄρα πλέον ἡ πολιορκία γίνεται στενὴ καὶ κατὰ θάλασσαν.

Ἡ πολιορκία ἐξακολουθοῦσεν 7 ἑβδομάδας. Εἶναι ἀληθὲς ὅτι οἱ Ἕλληνες ἀπέκρουαν ὄλας τὰς ἐπιθέσεις τῶν Τούρκων. Ἀλλὰ τὰ ρήγματα τῶν τειχῶν τὴν ὄρα πλέον εἶναι πολλὰ ἀπὸ τὸ ἀκατάπαυστον πῦρ τῶν τουρκικῶν κανονιῶν. Ὁ Μωάμεθ τότε ἐνόησεν ὅτι εἶναι καιρὸς διὰ τὴν μεγάλην ἔφοδον. Προηγουμένως ἔκαμε πρότασιν εἰς τὸν Κωνσταντῖνον νὰ τοῦ παραδώσῃ τὴν πόλιν μὲ τὴν ὑπόσχεσιν νὰ σεβασθῇ τὴν περιουσίαν τῶν κατοίκων καὶ νὰ ἀφήσῃ αὐτὸν μὲ τὴν ἀκολουθίαν του νὰ μεταβῇ εἰς τὴν Πελοπόννησον, καὶ ἐκεῖ νὰ τὸν ἀναγνωρίσῃ ἀνεξάρτητον ἡγεμόνα. Ὁ Κωνσταντῖνος ἀπὸ κανένα μέρος πλέον δὲν ἐπερίμενε βοήθειαν. Ὅμως ἀπεφάσισε νὰ ἀντισταθῇ μέχρι τέλους καὶ νὰ πῆσῃ ἐντίμως καὶ ἐνδόξως. Ἀπαντᾷ λοιπὸν εἰς τὸν Μωάμεθ ὅτι δὲν τοῦ παραδίδει τὴν πόλιν, διότι ὄλοι

οἱ Ἕλληνες μὲ μίαν γνώμην εἶναι ἀποφασισμένοι νὰ ἀποθάνουν χάριν αὐτῆς.

Ὁ Σουλτάνος τότε ὤρισε διὰ τὴν μεγάλην ἔφοδον τὴν 29 Μαΐου. Τὴν παραμονὴν ἐκήρυξεν εἰς ὅλον τὸν στρατόν, ὅτι, ἂν κυριεύσουν τὴν πόλιν, ἀφήνει εἰς τοὺς στρατιώτας ὅλας τὰς κινητὰς περιουσίας καὶ τοὺς ἀνθρώπους της. Διὰ τὸν ἑαυτὸν του δὲν κρατεῖ παρά μόνον τὰ τείχη καὶ τὰς οἰκοδομάς. Ὑπόσχεται ἐπίσης μεγάλας ἀμοιβὰς εἰς ἐκείνους, οἱ ὅποιοι θὰ ἀναβοῦν πρῶτοι τὰ τείχη καὶ μὲ τοὺς ἱερεῖς ἐρεθίζει τὸν θρησκευτικὸν φανατισμὸν τοῦ στρατοῦ. Τὸ κήρυγμα ἔγινε δεκτὸν μὲ μεγάλον θόρυβον καὶ ἀλαλαγμὸν. Τὰ τύμπανα κροτοῦν, καὶ ὅλον τὸ στρατόπεδον καίεται ἀπὸ φωταψίας.

Τὸ ἀντίθετον ἐγένετο εἰς τὴν πόλιν. Οἱ κάτοικοι ἀπὸ τὸν θόρυβον καὶ τὰς φωταψίας ἐνόησαν τί συμβαίνει καὶ εἰς ὅλην τὴν Πόλιν ἐπικρατεῖ σκότος καὶ λύπη. Ὁ Κωνσταντῖνος καλεῖ εἰς τὰ ἀνάκτορα ὅλους τοὺς στρατιωτικοὺς καὶ πολιτικοὺς ἄρχοντας, τοὺς ἐνθαρρύνει καὶ τοὺς προτρέπει νὰ ἀγωνισθοῦν γενναίως διὰ τὴν Πόλιν, ἢ ὅποια εἶναι καταφύγιον τῶν Χριστιανῶν, ἢ ἐλπίς καὶ ἡ χαρὰ ὅλων τῶν Ἑλλήνων. Ἐπειτα πηγαίνει μὲ τὴν ἀκολουθίαν του εἰς τὸν μεγάλον ναὸν τῆς Ἁγίας Σοφίας, ὅπου διὰ τελευταίαν φορὰν ἔμελλε νὰ γίνῃ ἑλληνικὴ χριστιανικὴ λειτουργία. Ἐκεῖ ἠκροάσθη μὲ κατάνυξιν τὴν ἱερὰν ἀκολουθίαν καὶ ἐκοινώνησε τῶν ἀχράντων μυστηρίων. Ἐπειτα πηγαίνει διὰ τελευταίαν φορὰν εἰς τὰ ἀνάκτορά του καὶ ἀποχαιρετᾷ ὅλους τοὺς ὑπηρέτας του. Κατὰ τὸ μεσονύκτιον ἐπιθεωρεῖ πάλιν τὰ τείχη, καὶ καταλήγει εἰς τὴν θέσιν του, εἰς τὴν πύλην τοῦ Ρωμανοῦ, ὅπου θὰ ἐγένετο ἡ μεγαλυτέρα ἐπίθεσις.

Ἡ ἄλωσις.— Ἡ μεγάλη ἔφοδος ἤρχισε τὴν δευτέραν ὥραν μετὰ τὸ μεσονύκτιον. Οἱ Τοῦρκοι ὁρμοῦν μὲ μανίαν ἀπὸ ὄλα τὰ μέρη τῶν τειχῶν, μὲ περισσοτέραν ὁμως ὁρμὴν ἀπὸ τὸ μέρος τῆς πύλης τοῦ Ρωμανοῦ. Ἄλλὰ ἐδῶ καὶ ὁ Κωνσταντῖνος μάχεται μὲ μεγάλην γενναιότητα. Δύο ἐπιθέσεις τῶν Τούρκων γίνονται χωρὶς ἀποτέλεσμα. Ὁ Σουλτᾶνος διατάσσει καὶ τοὺς γενιτσάρους νὰ ἐπιτεθοῦν, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ ἀποκρούονται, ἀφοῦ ἔπαθαν μεγάλας ζημίας.

Ἐξημέρωσε πλέον ἢ 29 Μαΐου καὶ εἰς τὴν πύλην τοῦ Ρωμανοῦ ἐκυμάτιζεν ἀκόμη ἡ ἑλληνικὴ σημαία μὲ τὸν δικέφαλον ἀετὸν. Οἱ γενίτσαροι τότε κάμνουν νέαν ἐπίθεσιν μὲ μεγαλυτέραν ὁρμὴν. Ἄλλὰ καὶ αὕτῃ ἀποκρούεται ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων ἡρωϊκῶς. Ἡ χαρὰ τοῦ Κωνσταντῖνου εἶναι ἀπερίγραπτος διὰ τὴν νίκην.

Αἴφνης ἕνα ἀπροσδόκητον γεγονός ἐκάμε τοὺς Τούρκους κυρίους τῆς πόλεως. Μία μικρὰ πύλη ὑπόγειος τοῦ τείχους εἶχε λησμονηθῆ ἀνοικτῆ. Αὐτὴν ἀνεκάλυψαν μερικοὶ Τοῦρκοι καὶ εἰσέρχονται εἰς τὴν πόλιν. Αὐτοὶ ἔπειτα βοηθοῦν καὶ ἄλλους νὰ εἰσέλθουν καὶ ὄλοι μαζί διευθύνονται εἰς τὴν Πύλην τοῦ Ρωμανοῦ εἰς τὰ ὀπίσθια τοῦ αὐτοκράτορος. Ὁ Σουλτᾶνος ἔμαθε τὰ συμβάντα καὶ διατάσσει νὰ ἐπιτεθοῦν κατὰ μέτωπον μὲ μεγαλυτέραν ὁρμὴν. Μέρος τότε τῶν γενιτσάρων ἀναβαίνει εἰς τὰ τεῖχη. Στιγμὴ φοβερὰ διὰ τὸν Κωνσταντῖνον. Ὅταν εἶδε ὅτι εἶναι περικυκλωμένος ἀπὸ ὄλα τὰ μέρη, ἀπελπίσθη, ἀλλὰ ἀγωνίζεται ὡς ὁ τελευταῖος στρατιώτης. Ὅλοι, ὅσοι ἦσαν πέριξ του, φονεύονται. Τότε φωνάζει : « Δὲν ὑπάρχει Χριστιανὸς νὰ πάρῃ τὴν κεφαλὴν μου ; » καὶ ἀμέσως Τοῦρκος στρατιώτης τὸν κτυπᾷ ἐκ τῶν ὀπισθεν καὶ πίπτει νεκρὸς.

Ὁ αὐτοκράτωρ ἔπεσεν ὡς ἦρωα καὶ ἔπεσεν, ὅπως

ἡ Πόλις, ὄχι ὅταν τὸν ἐκτυποῦσαν κατὰ μέτωπον, ἀλλὰ ὅταν τὸν ἐκτύπησαν ἐκ τῶν ὀπισθεν.

Οἱ νικηταὶ ἀφοῦ ἔσφαξαν ὄλην τὴν φρουράν, ὤρμησαν εἰς τὴν διαρπαγὴν. 60 χιλιάδες ἐκ τῶν κατοίκων συνελήφθησαν αἰχμάλωτοι. Πολλοὶ ἐξ αὐτῶν εἶχον καταφύγει εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀγίας Σοφίας. Ἐπίστευαν, σύμφωνα μὲ ἀρχαῖον χρησμόν, ὅτι ἄγγελος θὰ κατέβαινεν ἐξ οὐρανοῦ πρὸ τοῦ ναοῦ τῆς Ἀγίας Σοφίας καὶ θὰ ἀπεδίωκε τοὺς Τούρκους ἐκ τῆς Πόλεως. Μάταιαι ἐλπίδες. Οἱ Τοῦρκοι ἔσπασαν τὰς πύλας τοῦ μεγάλου ναοῦ μὲ ἀξίνας. Ὅλοι ὅσοι ἦσαν ἐντὸς αὐτοῦ συλλαμβάνονται καὶ δένονται, ὁ δὲ ναὸς γυμνώνεται ἀπὸ τοὺς θησαυροὺς του καὶ τὰ κοσμήματά του καὶ μολύνεται.

Ἄλλὰ καὶ εἰς ὄλην τὴν πόλιν ἡ λεηλασία γίνεται ἀγρία καὶ διήρκεσε τρεῖς ἡμέρας. Σύμφωνα μὲ τὴν προκήρυξιν τοῦ Σουλτάνου, οἱ βάρβαροι δὲν ἀφῆκαν παρὰ μόνον τὰ τείχη καὶ τὰς οἰκοδομάς.

Τὴν μεσημβρίαν τῆς ἰδίας ἡμέρας εἰσῆλθεν ἔφιππος καὶ ὁ Μωάμεθ εἰς τὴν Πόλιν. Ἐπορεύθη κατ' εὐθειαν εἰς τὸν ναὸν τῆς Ἀγίας Σοφίας, ἀνέβη ἐπὶ τῆς ἀγίας Τραπέζης καὶ προσηυχήθη. Ἐκτοτε ὁ μέγας ναὸς ἔγινε τζαμί, ὅπως καὶ πολλαὶ ἄλλαι ἐκκλησίαι τῆς Κων)πόλεως. Μετὰ ταῦτα ὁ Σουλτάνος διέταξε νὰ ἐρευνησοῦν τὰ πτώματα καὶ νὰ εὔρουν τὸν νεκρὸν τοῦ αὐτοκράτορος. Ὁ μέγας νεκρὸς ἀνεγνωρίσθη ἀπὸ τὰ κόκκινα πέδιλα μὲ τοὺς χρυσοὺς ἀετούς, τὰ ὁποῖα ἐφοροῦσεν. Ὁ Μωάμεθ τότε διέταξε νὰ στήσουν τὴν κεφαλὴν του ἐπὶ στήλης, διὰ νὰ τὴν ἰδοῦν ὅλοι, τὸ δὲ σῶμα νὰ τὸ θάψουν μὲ τὰς συνηθισμένας Βασιλικὰς τιμάς.

Ποῦ ἐτάφη ὁ τελευταῖος αὐτοκράτωρ εἶναι ἄγνωστον. Τὸ πιθανώτερον εἶναι ὅτι ἐτάφη εἰς τὸν ναὸν

τῆς Ἀγίας Θεοδοσίας. Ὅπου δῆποτε ὁμως καὶ ἂν εἶναι ὁ τάφος του, τὸ ὄνομά του εἶναι βαθιὰ χαραγμένον εἰς τὰς καρδίας τῶν Ἑλλήνων. Οἱ Ἕλληνες θὰ τὸν εὐγνωμονοῦμεν αἰωνίως, διότι ἔπεσεν ἡρωϊκᾶ ὡς γνήσιος ἀντιπρόσωπος τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

7. Τὸ ἐθνικὸν φρόνημα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ.

ΜΕ τὴν ἄλωσιν τῆς Κων)πόλεως ἡ Ἑλληνικὴ Αὐτοκρατορία κατελύθη. Μετ' ὀλίγα ἔτη ὁ Μωάμεθ κατέλυσε καὶ τὸ κράτος τῶν Παλαιολόγων εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ τὸ φραγκικὸν δουκάτον τῶν Ἀθηνῶν καὶ τὴν ἑλληνικὴν αὐτοκρατορίαν τῆς Τραπεζοῦντος.

Ἀργότερα οἱ Τούρκοι ἐκυρίευσαν καὶ ὅλας τὰς χώρας καὶ τὰς νήσους, τὰς ὁποίας κατεῖχαν ἀκόμη οἱ Ἕνετοί. Ὅστε ὅλαι αἱ ἑλληνικαὶ χῶραι, ἐκτὸς τῆς Ἑπτανήσου, ἔπεσαν ὀριστικῶς εἰς τὰς χεῖρας τῶν Τούρκων.

Ἄλλ' ἂν μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κων)πόλεως κατελύθη ἡ Ἑλληνικὴ Αὐτοκρατορία, ὁμως ὁ Ἑλληνισμὸς δὲν ἐξωλοθρεύθη. Ὁ ἑλληνικὸς λαὸς, ἀμέσως μόλις ἐκυριεύθη ἡ Κων)πολις, εἶχε τὴν πεποίθησιν ὅτι θὰ ἔλθῃ ἡμέρα, ὅτε θὰ ἐλευθερωθῇ πάλιν τὸ Ἔθνος. Αὐτὸ φανερόνουν τὰ δημοτικὰ τραγούδια, οἱ θρηνοὶ λεγόμενοι, τὰ ὁποῖα θρηνοῦν τὴν ἄλωσιν. Αὐτὸ δεικνύουν αἱ διάφοροι παραδόσεις του διὰ τὴν τελευταίαν λειτουργίαν καὶ διὰ τὸν Μαρμαρωμένον Βασιλιᾶν.

Ἡ πεποίθησις αὕτη, ὅσον παρήρχοντο οἱ αἰῶνες, ἀντὶ νὰ ὀλιγοστεύῃ ἐμεγάλωνε. Τὰ μαῦρα χρόνια τῆς δουλείας ἐγινάντωςαν τὸ ἐθνικὸν αἴσθημα. Δι' αὐτὸ τὸ ἔθνος, ἀφοῦ ἐπὶ 400 ἔτη ἑταλαιπωρήθη, ἐβασανίσθη, ἀλλὰ καὶ εἰργάσθη καὶ ἠγωνίσθη, κατώρθωσεν ἐπὶ τέλους νὰ ὑποσκάψῃ τὰ θεμέλια τῆς φυλακῆς του καὶ νὰ ῥίψῃ τοὺς τοίχους της.

Ἴδου ἓνα ἀπὸ τὰ δημοτικὰ τραγούδια καὶ αἱ παραδόσεις πὺν φανερόνουν τὴν πίστιν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ὅτι θὰ ἔλθῃ ἡμέρα πὺν θὰ πάρουν οἱ Ἑλληνες ὀπίσω τὴν Πόλιν.

Ὁ θρῆνος τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Σημαίνει ὁ Θεός, σημαίνει ἡ γῆ, σημαίνουν τὰ ἐπουράνια, σημαίνει κι' ἡ Ἁγιά Σοφία, τὸ μέγα μοναστήρι, μὲ τὰ τρακόσια σήμαντρα κι' ἐξῆντα δύο καμπάνες, κάθε καμπάνα καὶ παπᾶς, κάθε παπᾶς καὶ διάκος.

Ψάλλει ζερβὰ ὁ βασιλιάς, δεξιὰ ὁ πατριάρχης κι' ἀπ' τὴν πολλὴ τὴν ψαλμουδιὰ ἐσειόνταν οἱ κολόνες.

Νὰ μποῦνε στὸ Χερουβικὸ καὶ νάβγῃ ὁ βασιλέας, φωνὴ τοῦς ἤρθε ἐξ οὐρανοῦ κι' ἀπ' ἀρχαγγέλου στόμα: — «Πάρτε τὸ χερουβικὸ κι' ἄς χαμηλώσουν τ' ἅγια.

Παπάδες, πάρτε τὰ ἱερὰ καὶ σεῖς κεριὰ σβησιτῆτε, γιατί εἶναι θέλημα Θεοῦ ἡ Πόλη νὰ τουρκέψῃ.

Μὸν' στεῖλτε λόγο στὴ Φραγκιὰ νάρθουνε τρία καράβια, τὸ ἓνα νὰ πάρῃ τὸ σταυρὸ καὶ τ' ἄλλο τὸ βαγγέλιο, τὸ τρίτο τὸ καλύτερο τὴν ἅγια Τράπεζά μας, μὴ μᾶς τὴν πάρουν τὰ σκυλιὰ καὶ μᾶς τὴ μαγαρίσουν».

Ἡ Δέσποινα ταράχτηκε καὶ δάκρυσαν οἱ εἰκόνες.

— «Σώπασε, κυρὰ Δέσποινα, καὶ μὴν πολυδακρῶζης, πάλι μὲ χρόνια μὲ καιροὺς πάλι δικὰ μας εἶναι».

Ἡ τελευταία λειτουργία.

Τὴν ὥρα πὺν μπῆκαν οἱ Τοῦρκοι στὴν Ἁγιά Σοφία δὲν εἶχε τελειώσει ἀκόμη ἡ λειτουργία. Ὁ παπᾶς πὺν ἔκανε τὴ λειτουργία πῆρε ἀμέσως τὸ ἅγιο δισκοπότηρο, ἀνέβῃ στὰ κατηχούμενα, ἐμπῆκε σὲ μιὰ θύρα

καὶ ἡ θύρα ἔκλεισεν ἀμέσως. Οἱ Τοῦρκοι πού τὸν ἐκυνήγησαν εἶδαν νὰ γίνῃ ἄφαντος καὶ ἠῦραν ἐμπρός των τοῖχο· πολέμησαν νὰ τὸν χαλάσουν μὲ τὰ ὄπλα τους καὶ δὲν μπόρεσαν. Ἐφεραν ὕστερα κτίστες, κι' ἐκεῖνοι δὲν ἔκαμαν τίποτε. Προσκάλεσαν κατόπι ὄλους τοὺς κτίστες τῆς Πόλης, ἔβαλαν τὰ πάντα σ' ἐνέργεια νὰ γκρεμίσουν ἐκεῖνο τὸν τοῖχο, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν οἱ κόποι πῆγαν χαμένοι. Οὔτε μὲ λοστοὺς οὔτε μὲ ὄλα τὰ σύνεργα δὲ μπόρεσαν νὰ χαλάσουν τὸν τοῖχο. Γιατὶ εἶναι θέλημα Θεοῦ ν' ἀνοίξῃ ἡ θύρα μόνη της, ὅταν ἔρθῃ ἡ ὥρα, καὶ νὰ βγῇ ἀπὸ κεῖ ὁ παπὰς νὰ τελειώσῃ τὴ λειτουργία στὴν Ἁγία Σοφία, ὅταν θὰ πάρωμε πίσω τὴν Πόλη.

Ὁ Μαρμαρωμένος Βασιλιάς.

ΟΤΑΝ ἦρθε ἡ ὥρα νὰ τουρκέψῃ ἡ Πόλη, καὶ μπῆκαν μέσα οἱ Τοῦρκοι, ἔτρεξε ὁ βασιλιάς μας καβάλα στ' ἄλογό του νὰ τοὺς ἐμποδίσῃ. Ἦταν πλῆθος ἀρίθμητο ἡ Τουρκιά, χιλιάδες τὸν ἔβαλαν στὴ μέση, κι' ἐκεῖνος χτυποῦσε κι' ἔκοβε ἀδιάκοπα μὲ τὸ σπαθὶ του. Τότε σκοτώθη τ' ἄλογό του, κι' ἔπεσε κι' αὐτός. Κι' ἐκεῖ πού ἕνας ἀράπης σήκωσε τὸ σπαθὶ του νὰ χτυπήσῃ τὸ βασιλιά, ἦρθε ἄγγελος κυρίου καὶ τὸν ἄρπαξε καὶ τὸν πῆγε σὲ μιὰ σπηλιὰ βαθιὰ στὴ γῆ κάτω, κοντὰ στὴ Χρυσόπορτα.

Ἐκεῖ μένει μαρμαρωμένος ὁ βασιλιάς, καὶ καρτερεῖ τὴν ὥρα νάρθῃ πάλι ὁ ἄγγελος νὰ τὸν σηκώσῃ. Οἱ Τοῦρκοι τὸ ξέρουν αὐτό, μὰ δὲ μποροῦν νὰ βροῦν τὴ σπηλιὰ πού εἶναι ὁ βασιλιάς. Γι' αὐτὸ ἔχτισαν τὴν πόρτα, πού ξέρουν πὼς ἀπ' αὐτὴ θὰ ἔμπῃ ὁ βασιλιάς γιὰ νὰ τοὺς πάρῃ πίσω τὴν Πόλη. Μὰ ὅταν εἶναι τὸ

θέλημα τοῦ Θεοῦ, θὰ κατεβῆ ὁ ἄγγελος στή σπηλιὰ καὶ θὰ τὸν ξεμαρμάρωσῃ, καὶ θὰ τοῦ δώσῃ στὸ χέρι πάλι τὸ σπαθὶ ποῦ εἶχε στή μάχη. Καὶ θὰ σηκωθῆ ὁ βασιλιάς καὶ θὰ μπῆ στήν Πόλη ἀπὸ τὴν Χρυσόπορτα, καὶ κυνηγώντας μὲ τὰ φουσατά του τοὺς Τούρκους θὰ τοὺς διώξῃ ὡς τὴν κόκκινη μελιά. Καὶ θὰ γίνῃ μεγάλος σκοτωμός, ποῦ θὰ κολυμπήσῃ τὸ μουσκάρι στὸ αἷμα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ι΄.

Η ΕΥΡΩΠΗ ΜΕΤΑ ΤΗΝ ΑΛΩΣΙΝ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

1. Ἡ Ἀναγέννησις.

Η ΑΛΩΣΙΣ τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων δὲν ὑπῆρξε συμφορὰ μεγάλη μόνον διὰ τὸν Ἑλληνισμόν, ἀλλὰ δι' ὅλην τὴν ἀνθρωπότητα. Πόσα καλλιτεχνήματα ἀρχαῖα, καὶ πόσα χειρόγραφα ἀρχαίων συγγραφέων, τὰ ὅποια ἦσαν σωρευμένα εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν, δὲν ἐχάθησαν ἔνεκα τῆς τουρκικῆς κατακτήσεως! Ἀλλὰ καὶ πόσον δὲν ἐξημιώθη ἡ Εὐρώπη ἀπὸ τὴν ἐγκατάστασιν τῶν Τούρκων εἰς τὰς ἑλληνικὰς χώρας! Αἱ πλούσιαι αὐταὶ χῶραι ἐρημώθησαν καὶ ἐξηντλήθησαν, διότι δὲν εἶχαν οὔτε διοίκησιν, οὔτε ἀσφάλειαν. Κάθε σχέσις ἐμπορικὴ καὶ βιομηχανικὴ τῆς Εὐρώπης μὲ αὐτὰς ἐπὶ 400 ἔτη εἶχε διακοπῆ.

Μὲ ὅλα αὐτὰ ὅμως ἡ κατάκτησις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ἔγινεν αἰτία καὶ ἐνὸς μεγάλου καλοῦ διὰ τὴν Δύσιν, τῆς λεγομένης Ἀναγεννήσεως.

Μέχρι τῶν σταυροφοριῶν, ὅπως ἐμάθαμεν, ἡ Εὐρώπη εὐρίσκετο εἰς βάρβαρον κατάστασιν. Ἀπὸ τὰς σταυροφορίας ἡ κατάστασις αὐτὴ ἄρχισε νὰ μεταβάλλεται ἔνεκα τῆς ἐπικοινωνίας, εἰς τὴν ὁποίαν ἦλθεν ἡ Εὐρώπη μὲ τὴν πολιτισμένην Ἀνατολήν.

Ὁ Δαβὶδ τοῦ Μιχαήλ Ἀγγέλου

Τότε εἰς τὴν Εὐρώπην ἤρχισε νὰ προοδεύῃ τὸ ἐμπόριον καὶ ἡ βιομηχανία. Ἐπίσης κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν ἤρχισαν νὰ ἀναπτύσσωνται αἱ τέχναι (ἡ ἀρχιτεκτονικὴ, ἡ γλυπτικὴ, ἡ ζωγραφικὴ) καὶ τὰ γράμματα. Τότε ἰδρῦ-

Ὁ Μωυσεῖς τοῦ Μιχαὴλ Ἀγγέλου

θησαν τὰ πρῶτα Πανεπιστήμια καὶ ἤκμασαν οἱ περιφημοὶ ποιηταὶ Δάντης καὶ Πετράρχης. Ἡ τέχνη ὅμως καὶ ἡ ἐπιστήμη ὑπηρετοῦσαν τὴν θρησκείαν καὶ τὴν ἐκκλησίαν.

Εἰς αὐτὴν τὴν κατάστασιν εὐρίσκετο ἡ Εὐρώπη κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων.

Καὶ ὀλίγον χρόνον ὅμως πρὸ τῆς ἀλώσεως, ἰδίως δὲ μετ' αὐτὴν, πολλοὶ Ἕλληνες λόγιοι, ἐπειδὴ ἐφοβοῦντο τὸν τουρκικὸν ζυγόν, ἔφυγαν ἀπὸ τὴν χώραν των καὶ ἐσκορπίσθησαν εἰς διαφόρους χώρας τῆς Ἰταλίας. Οἱ περιφημότεροι ἀπὸ τοὺς λογίους αὐτοὺς ἦσαν

ὁ Λεόντιος Πιλάτος, ὁ Μανουὴλ καὶ Ἰωάννης Χρυστο-
λωρᾶς, ὁ Θεόδωρος Γαζῆς, ὁ Γεώργιος Τραπεζούντιος,
ὁ Βησσαρίων, ὁ Ἰωάννης Ἀργυρόπουλος, ὁ Δημή-

Ἡ Τζοκόντα τοῦ Λεονάρδου Νταβίντσι

τριος Χαλκοκονδύλης, ὁ Κωνσταντῖνος Λάσκαρης, ὁ
ἀδελφός του Ἰωάννης, ὁ Μάρκος Μουσοῦρος καὶ
πολλοὶ ἄλλοι. Οἱ λόγιοι αὐτοὶ ἔφεραν μαζί των καὶ
πολλὰ βιβλία ἀρχαίων συγγραφέων καὶ οἱ ἴδιοι εἰς

πολλὰ μέρη ἠνοιξαν σχολεῖα καὶ ἐδίδασκαν αὐτούς.
Ἡ πλουσία φαντασία, ἡ λαμπρὰ γλῶσσα καὶ τὸ καλ-

Ἡ Παναγία τοῦ Ἁγίου Σίξτου τοῦ Ραφαήλ

λιτεχνικὸν ὕφος τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων ἔκαμαν
ἐκπληξιν εἰς τοὺς μορφωμένους Εὐρωπαίους, καὶ τοὺς
ἔκαμαν νὰ ἐπιδιοθοῦν εἰς τὴν μελέτην αὐτῶν. Ἡ ἀρ-
χαία Ἑλλὰς ἄλλην μίαν φορὰν κατέκτησε τὸν κόσμον.

Τότε παρουσιάσθησαν εἰς τὴν Εὐρώπην πολλοὶ ποιηταὶ καὶ καλλιτέχναι μὲ ἔξοχον μεγαλοφυΐαν, οἱ ἅποιοι ἤρχισαν νὰ ἐφαρμόζουσιν εἰς τὰ ἔργα τῶν τοῦς

Ἡ Παναγία τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Τιτσιανοῦ

ἀρχαίους τύπους καὶ τὰς ἀρχαίας μορφὰς τῆς τέχνης καὶ παρήγαγον ἔργα ἀξιοθαύμαστα. Τότε ἐπίσης ἡ Ἐπιστήμη ἐλευθερώνεται ἀπὸ τὰ δεσμὰ τῆς θεολογίας καὶ ἀρχίζει νὰ μιμῆται τοῦς ἀρχαίους Ἕλληνας. Τότε

ἐν γένει ὁ ἄνθρωπος ἀπαλλάσσεται ἀπὸ τὰς προλήψεις καὶ δεισιδαιμονίας, ἀναπτύσσεται καὶ προοδεύει. Αὐτὴν τὴν κίνησιν, ἣ ὁποία πραγματικῶς ἀνεγέννησε τὴν ἐπιστήμην καὶ τὴν τέχνην τῶν Ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ Ρωμαίων, ὀνομάζομεν Ἀναγέννησιν. Ἡ Ἀναγέννησις ἤρχισεν ἀπὸ τὴν Ἰταλίαν καὶ κατόπιν ἐξηπλώθη εἰς ὅλην τὴν Εὐρώπην. Ἀκμάζουσιν δὲ περίφημοι ποιηταὶ καὶ συγγραφεῖς, ὅπως ὁ Ἀριόστος, ὁ Τάσσος, ὁ Σαίκσπηρ, ὁ Θερβάντες, καὶ περίφημοι καλλιτέχναι, ὅπως ὁ Λεονάρδος Νταβίντσι, ὁ Ραφαήλ, ὁ Μιχαὴλ Ἀγγελος, ὁ Τιτσιανὸς καὶ ἄλλοι.

2. Ἐφευρέσεις καὶ ἀνακαλύψεις.

ΕΚΤΟΣ τῆς Ἀναγεννήσεως, εἰς τὴν μεταβολὴν τοῦ βίου τῶν ἀνθρώπων κατὰ τὴν ἐποχὴν αὐτὴν συνέτελεσαν αἱ ἐφευρέσεις καὶ αἱ ἀνακαλύψεις.

Ἐφευρέσεις εἶναι τῆς τυπογραφίας, τῆς ναυτικῆς πυξίδος καὶ τῆς πυρίτιδος. Ἀνακαλύψεις δὲ εἶναι τοῦ δρόμου πρὸς τὰς Ἀνατολικὰς Ἰνδίας, τῆς Ἀμερικῆς καὶ τοῦ Εἰρηνικοῦ ὠκεανοῦ.

Ἡ ἐφευρέσις τῆς τυπογραφίας εἶναι ἡ σπουδαιότερα ἀπὸ ὅλας τὰς ἐφευρέσεις. Τὰ βιβλία ἕως τότε ἦσαν χειρόγραφα καὶ ἐκόστιζαν πολὺ. Ἐπομένως μόνον οἱ πλούσιοι ἠμποροῦσαν νὰ σπουδάζουν. Τώρα μὲ τὴν ἐφεύρεσιν αὐτὴν τὰ βιβλία γίνονται κτῆμα τοῦ λαοῦ, ἡ παιδεία ἐξαπλώνεται εἰς ὅλας τὰς τάξεις τῶν ἀνθρώπων, καὶ αἱ ἐπιστῆμαι προοδεύουν. Ἐφευρέτης τῆς τυπογραφίας εἶναι ὁ Ἰωάννης Γουτεμβέργιος, ὁ ὁποῖος πρῶτος ἐσκέφθη νὰ κατασκευάσῃ στοιχεῖα τοῦ ἀλφαβήτου χωριστά, ξύλινα.

Σπουδαία ἐπίσης εἶναι ἡ *ἐφεύρεσις τῆς ναυτικῆς πυξίδος* (μούσουλα), διότι μὲ αὐτὴν τότε τὰ πλοῖα

ἤμποροῦν νὰ ταξιδεύουν ἐλευθέρως εἰς τὸν ὠκεανὸν καὶ εἰς αὐτὴν ὀφείλονται αἱ διάφοροι ἀνακαλύψεις. Ἡ ἐφεύρεσις αὐτὴ στηρίζεται εἰς τὴν ιδιότητα, τὴν ὁποίαν ἔχει ἡ μαγνητικὴ βελόνη νὰ στρέφῃ τὸ ἓνα τῆς ἄκρον πρὸς Β. καὶ τὸ ἄλλο πρὸς Ν. Αὐτὴν τὴν ιδιότητα τῆς μαγνητικῆς βελόνης ἤξευραν ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους χρόνους οἱ Κινέζοι καὶ οἱ Ἄραβες, ἀλλὰ δὲν τὴν ἐχρησιμοποίησαν. Εἰς τὴν Εὐρώπην ὅμως πρῶτος τὴν ἐχρησιμοποίησεν ὁ Ἰταλὸς Φλάβιος Τζόγιας.

Καὶ ἡ ἐφεύρεσις τῆς πυρίτιδος, εἶναι σπουδαία, διότι ἠλλαξε τὴν μέθοδον τοῦ πολέμου. Ἔως τὴν ὥρα ὁ πόλεμος ἐστηρίζετο εἰς τὴν προσωπικὴν ἀνδρείαν τῶν στρατιωτῶν, καὶ δι' αὐτὸ ἀνεπτύχθη εἰς τὴν Εὐρώπην ὁ ἱπποτισμὸς. Μὲ τὴν ἐφεύρεσιν ὅμως αὐτὴν ὁ ἱπποτισμὸς ἔπεσε, καὶ ἔλαβαν σημασίαν αἱ λαϊκαὶ τάξεις. Καὶ ἡ ἐφεύρεσις αὐτὴ δὲν ἦτο νέα. Τὴν πυρίτιδα τὴν ἐχρησιμοποιοῦσαν καὶ πρὶν οἱ Κινέζοι, οἱ Ἰνδοὶ καὶ οἱ Ἄραβες, ἀλλὰ μόνον διὰ νὰ σπάζουν βράχους. Πρῶτος ἐχρησιμοποίησεν αὐτὴν εἰς τὰ τουφέκια ὁ μοναχὸς Βαρθολομαῖος Σβάρτζος.

Ἡ τιμὴ τῶν γεωγραφικῶν ἀνακαλύψεων ὀφείλεται εἰς τοὺς Ἰσπανοὺς καὶ Πορτογάλους θαλασσοπόρους. Αἰτία δὲ ὑπῆρξεν ἡ ἐπιθυμία νὰ εὔρουν ὁδὸν πρὸς τὰς Ἰνδίας, ἵνα ἐμπορεύονται ἀπ' εὐθείας μὲ τὰς χώρας ταύτας. Μέχρι τοῦδε δηλ. τὰ ἐμπορεύματα τοῦ ἐσωτερικοῦ τῆς Ἀσίας (μέταξα, πολύτιμοι λίθοι, ἀρώματα) ἐκομίζοντο ὑπὸ Ἀράβων ἐμπόρων διὰ ξηρᾶς εἰς λιμένας τῆς Μεσογείου θαλάσσης καὶ ἰδίως εἰς τὴν Ἀλεξάνδρειαν, καὶ ἀπὸ ἐκεῖ διὰ πλοίων μετεφέροντο εἰς τὴν Εὐρώπην. Ἀλλὰ μὲ αὐτὸν τὸν τρόπον ἐκόστιζαν πολὺ ἀκριβᾶ. Ἦθελαν λοιπὸν νὰ εὔρουν δρόμον νὰ πηγαίνουν τὰ πλοῖα μέχρι τῶν Ἰνδιῶν.

Οἱ Πορτογάλοι ἀνεξήτησαν τὸν δρόμον αὐτὸν πρὸς Ἀνατολάς. Κατώρθωσαν νὰ περιπλεύσουν τὴν Ἀφρικὴν καὶ ἀπὸ ἐκεῖ ἦλθαν εἰς τὰς Ἰνδίας καὶ ἴδρυσαν μέγα ἀποικιακὸν κράτος.

Οἱ Ἴσπανοὶ ἐξήτησαν τὸν ἴδιον δρόμον πρὸς Δυσμάς. Ὁ ἐκ Γενούης Χριστόφορος Κολόμβος βασιζόμενος εἰς τὴν ιδέαν, ὅτι ἡ γῆ ἔχει σχῆμα σφαιράς, συνέ-

Ὁ Χριστόφορος Κολόμβος

λαβε τὸ σχέδιον νὰ πλεύσῃ πρὸς δυσμάς διὰ νὰ φθάσῃ πρὸς τὰς Ἰνδίας. Τὸ σχέδιόν του παρεδέχθη ἡ βασίλισσα τῆς Ἰσπανίας Ἰσαβέλλα καὶ τοῦ ἔδωσε τὰ ἀπαιτούμενα χρήματα, πλοῖα καὶ ἄνδρας διὰ τὸ ταξίδιον. Πλεύσας πρὸς δυσμάς προσήγγισεν εἰς τὰς Ἀντίλλας, τὰς ὁποίας ἐνόμισεν ὅτι ἦσαν μέρος τῶν Ἰνδιῶν. Ἦτο νέα ἤπειρος, ἡ Ἀμερικὴ. Κατόπιν οἱ Ἴσπανοὶ κατέλαβον τὸ Μεξικὸν καὶ τὸ Περού καὶ ἴδρυσαν μέγα ἀποικιακὸν κράτος. Ἀργότερα ἄλλος Πορτογάλος θαλασσοπόρος ἀνεκάλυψε τὸν Μαγγελάνειον Πορθμὸν, ἐπέρασεν εἰς τὸν Εἰσηνικὸν ὠκεανὸν καὶ ἔφθασε πράγματι εἰς τὰς Ἰν-

δόθη εἰς τὸ ἐμπόριον μὲ τὰς νέας πλουσίας χώρας καὶ ἀπέκτησεν ἄπειρα πλοῦτη. Οὕτως οἱ ἄστοι ἔγιναν πλουσιώτεροι ἀπὸ τοὺς εὐγενεῖς ἰδιοκτῆτας τῆς γῆς, καὶ ἡ ἐπιρροή, ἡ κοινωνικὴ καὶ πολιτικὴ, τῆς ἀστικῆς τάξεως ἤρχισε νὰ αὐξάνη.

3. Ἡ μεταρρύθμισις.

Η ΑΠΕΛΕΥΘΕΡΩΣΙΣ τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος ἀπὸ τὰ δεσμὰ τῆς θεολογίας, τὴν ὁποίαν ἐπέφερον ἡ Ἀναγέννησις, ἐπροκάλεσε καὶ τὴν θρησκευτικὴν μεταρρύθμισιν εἰς τὴν Δύσιν.

Ἔνεκα τῆς ἐπιρροῆς τοῦ κλήρου ἐπὶ τῶν βαρβάρων κατοίκων τῆς Εὐρώπης, οὗτος ἔγινε πλουσιώτατος καὶ ἐξώκειλεν εἰς καταχρήσεις. Ὅταν λοιπὸν διὰ τῆς Ἀναγεννήσεως οἱ ἄνθρωποι ἤρχισαν νὰ μορφώνωνται, ἐξηγέρθησαν κατὰ τοῦ κλήρου. Ἀφορμὴν εἰς τὴν ἐξέγερσιν ἔδωσεν ἡ πώλησις συγχωροχαρτίων ὑπὸ τοῦ Πάπα Λέοντος τοῦ Ι΄ (1517). Ἀρχὴν δὲ ἔκαμαν τρεῖς μοναχοί· ὁ Λούθηρος εἰς τὴν Γερμανίαν, ὁ Ζβίγγλιος καὶ ὁ Καλβίνος εἰς τὴν Ἑλβετίαν. Οὗτοι διεμαρτυρήθησαν κατὰ τῶν καταχρήσεων τῆς Δυτικῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ Πάπα καὶ ἤρχισαν νὰ κηρύττουν ὅτι ἡ Ἐκκλησία πρέπει νὰ μεταρρυθμισθῇ. Αἱ κυριώτεραι μεταρρυθμίσεις τὰς ὁποίας ἐξήτουν ἦσαν αἱ ἑξῆς: 1) Κατάργησις τοῦ κλήρου (πάπα, ἐπισκόπων καὶ μοναχῶν). Ἄντ' αὐτῶν ἤθελαν μόνον ἐξηγητὰς τῶν Γραφῶν ἐγγάμους. 2) Κατάργησις τῶν ἐορτῶν, τῶν λειτουργιῶν καὶ τῶν θρησκευτικῶν πομπῶν. Ἐδέχοντο μόνον ἐξήγησιν τῶν Γραφῶν κατὰ Κυριακὴν καὶ ὕμνους εἰς τὴν γλῶσσαν ἐκάστου λαοῦ.

Πολλοὶ εἰς τὴν Γερμανίαν, τὴν Ἑλβετίαν, τὴν Γαλιαν καὶ τὴν Ἀγγλίαν ἠσπάσθησαν τὰς ἰδέας των. Οὗτοι

ὠνομάσθησαν Διαμαρτυρόμενοι. Ὅλοι ὁμως εἰς μερικὸς λεπτομερείας δὲν συνεφώνουν ἀναμεταξύ των. Διὰ τοῦτο διηρέθησαν εἰς διαφόρους Ἐκκλησίας.

Ἡ θρησκευτικὴ μεταρρύθμισις ἔγινεν αἰτία πολλῶν ἐμφυλίων ταραχῶν καὶ μακρῶν πολέμων. Ἐπὶ τέλους εἰς τὴν βόρειον Γερμανίαν, τὰς βόρειους χώρας καὶ τὴν Ἀγγλίαν ἐπεκράτησαν οἱ Διαμαρτυρόμενοι. Εἰς τὴν Αὐστρίαν καὶ Βαυαρίαν, εἰς τὴν Γαλλίαν, Ἰσπανίαν καὶ Ἰταλίαν οἱ Καθολικοί.

Ἐκτοτε τὸ κῦρος, τὸ ὁποῖον ἕως τώρα εἶχεν ὁ Πάπας ὡς θρησκευτικὸς ἀρχηγὸς ὅλης τῆς χριστιανικῆς Εὐρώπης, κατέπεσεν. Οἱ ἡγεμόνες τῆς Δύσεως καὶ οἱ λαοὶ δὲν ὑπακούουν πλέον εἰς αὐτόν. Ἐκαστος λαὸς τώρα ἔχει συνείδησιν τῆς ἰδιαίτερας του ἐθνικότητος καὶ τῶν ἰδιαίτερων του ἐθνικῶν συμφερόντων.

ΧΡΟΝΟΛΟΓΙΚΟΣ ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΚΥΡΙΩΤΕΡΩΝ ΓΕΓΟΝΟΤΩΝ

- 306—337 Ὁ Μέγας Κωνσταντῖνος
- 330 Κτίσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως.
- 474 Κατάλυσις τοῦ δυτικοῦ ρωμαϊκοῦ κράτους.
- 527—565 Ἰουστινιανός.
- 537 Ἐγκαίνια τοῦ ναοῦ τῆς Ἀγίας Σοφίας.
- 622 Ἐγίρα τῶν μωαμεθανῶν.
- 622—627 Πόλεμοι τοῦ Ἡρακλείου κατὰ τῶν Περσῶν.
- 637 Κατάληψις Ἱεροσολύμων ὑπὸ τῶν Ἀράβων.
- 672—679 Πρώτη πολιορκία τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Ἀράβων.
- 718 Δευτέρα πολιορκία τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Ἀράβων.
- 726 Ἀρχὴ τῆς εἰκονομαχίας ἐπὶ Λέοντος τοῦ Ἰσαύρου.
- 762 Κατατρόπωσις τῶν Βουλγάρων ὑπὸ Κωνσταντίνου τοῦ Ε΄ παρὰ τὴν Ἀγγιάλον.
- 814 Κατατρόπωσις τῶν Βουλγάρων ὑπὸ Λέοντος Ε΄ παρὰ τὴν Μεσημβρίαν.
- 826 Κατάκτησις τῆς Κρήτης ὑπὸ τῶν Ἀράβων.
- 842 Ἀναστήλωσις τῶν εἰκόνων ἐπὶ Θεοδώρου.
- 867 Τὸ σχίσμα τῶν Ἐκκλησιῶν ἐπὶ Φωτίου.
- 961 Ἀνάκτησις τῆς Κρήτης ὑπὸ Νικηφόρου Φωκᾶ.
- 971 Κατατρόπωσις τῶν Ρώσων καὶ Βουλγάρων ὑπὸ Τσιμισκῆ.
- 979-1018 Πόλεμοι κατὰ Βουλγάρων Βασιλείου τοῦ Βουλγαροκτόνου.
- 1096-1099 Πρώτη σταυροφορία.
- 1204 Ἀλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Φράγκων.
- 1261 Ἀνάκτησις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων.
- 1453 Ἀλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων.
- 1492 Ἀνακάλυψις τῆς Ἀμερικῆς.
- 1517 Ὁρησκευτικὴ μεταρρύθμισις εἰς τὴν Δύσιν.

ΠΙΝΑΞ ΕΙΚΟΝΩΝ

	Σελ.
1. Κωνσταντῖνος ὁ Μέγας.....	12
2. Τὸ λάβαρον.....	13
3. Ὁ Ἰουστινιανὸς.....	24
4. Τὸ ἔξωτερικὸν τῆς Ἁγίας Σοφίας.....	29
5. Τὸ ἐσωτερικὸν τῆς Ἁγίας Σοφίας.....	30
6. Ὁ Ἡράκλειος.....	33
7. Κωνσταντῖνος Δ' ὁ Πωγωνᾶτος.....	42
8. Λέων Γ' ὁ Ἰσαυρος.....	43
9. Βασίλειος ὁ Βουλγαροκτόνος.....	56
10. Ἀλέξιος Κομνηνὸς.....	65
11. Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος.....	90
12. Ὁ Δαβὶδ τοῦ Μιχαὴλ Ἀγγέλου.....	101
13. Ὁ Μωϋσῆς τοῦ Μιχαὴλ Ἀγγέλου.....	102
14. Ἡ Τζοκόντα τοῦ Λεονάρδου Νταβίντσι.....	103
15. Ἡ Παναγία τοῦ Ἁγίου Σίξτου τοῦ Ραφαήλ.....	104
16. Ἡ Παναγία τοῦ Ἀγ. Ἰωάννου τοῦ Τιτσιανουῦ... ..	105
17. Ὁ Χριστόφορος Κολόμβος.....	108

ΠΙΝΑΞ ΧΑΡΤΩΝ

	Σελ.
1. Ἡ Ἰταλία.....	5
2. Ἡ κοσμοκρατορία τῆς Ρώμης.....	8
3. Ἡ Κωνσταντινούπολις.....	15
4. Ἡ Ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία μετὰ τὰς βαρβαρικὰς ἐπιδρομὰς.....	20-21
5. Ἡ Ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία μετὰ τὰς κατακτήσεις τοῦ Ἰουστινιανοῦ.....	27
6. Ἡ Ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία ἐπὶ Ἡρακλείου.....	36
7. Αἱ κατακτήσεις τῶν Ἀράβων.....	41
8. Ἡ Ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία ἐπὶ Βασιλείου τοῦ Βουλγαροκτόνου.....	58
9. Ἡ Εὐρώπη κατὰ τὸν ΙΒ' αἰῶνα.....	60
10. Αἱ ἑλληνικαὶ χῶραι ἐπὶ Φραγκοκρατίας.....	71
11. Αἱ ἑλληνικαὶ χῶραι κατὰ τοὺς πρὸς κατάκτησιν αὐτῶν ἀγῶνας τῶν Τούρκων.....	84
12. Αἱ γεωγραφικαὶ ἀνακαλύψεις.....	109

ΠΙΝΑΞ ΚΑΡΤΩΝ

1	Η Γέννηση	1
2	Η Κοινωνική και Πολιτική	2
3	Η Κοινωνική Οικονομία	3
4	Η Ελληνική Πολιτική και η Κοινωνία	4
5	Η Ελληνική Κοινωνία και η Κοινωνία	5
6	Η Ελληνική Κοινωνία και η Κοινωνία	6
7	Η Ελληνική Κοινωνία και η Κοινωνία	7
8	Η Ελληνική Κοινωνία και η Κοινωνία	8
9	Η Ελληνική Κοινωνία και η Κοινωνία	9
10	Η Ελληνική Κοινωνία και η Κοινωνία	10
11	Η Ελληνική Κοινωνία και η Κοινωνία	11
12	Η Ελληνική Κοινωνία και η Κοινωνία	12
13	Η Ελληνική Κοινωνία και η Κοινωνία	13
14	Η Ελληνική Κοινωνία και η Κοινωνία	14
15	Η Ελληνική Κοινωνία και η Κοινωνία	15
16	Η Ελληνική Κοινωνία και η Κοινωνία	16
17	Η Ελληνική Κοινωνία και η Κοινωνία	17
18	Η Ελληνική Κοινωνία και η Κοινωνία	18
19	Η Ελληνική Κοινωνία και η Κοινωνία	19
20	Η Ελληνική Κοινωνία και η Κοινωνία	20

ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄

Τὸ Ρωμαϊκὸν κράτος καὶ ὁ Χριστιανισμός. 1. Ἡ κοσμοκρατορία τῆς Ρώμης καὶ ὁ ἑλληνικὸς πολιτισμὸς εἰς αὐτήν.—2. Ἡ θρησκεία τῶν Ρωμαίων.—3. Ἡ διδασκαλία τοῦ Χριστοῦ.—4. Ἡ διάδοσις τῆς διδασκαλίας τοῦ Χριστοῦ καὶ ὁ Ἀπόστολος Παῦλος.—5. Αἱ πρῶται ἐκκλησίαι.—6. Οἱ διωγμοὶ τῶν Χριστιανῶν.—7. Κωνσταντῖνος ὁ Μέγας.—8. Ἐπίσημος ἀναγνώρισις τοῦ Χριστιανισμοῦ.—9. Ἡ Κωνσταντινούπολις.—10. Ὁ θάνατος καὶ τὸ ἔργον τοῦ Κωνσταντίνου.—11. Θεοδόσιος ὁ Μέγας. . . . . Σελ. 3—17

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄

Ἐξελληνισμὸς τοῦ Ἀνατολικοῦ Ρωμαϊκοῦ Κράτους. 1. Ἀνατολικὸν ρωμαϊκὸν κράτος.—2. Ἡ ἑλληνικὴ παιδεία καὶ οἱ τρεῖς Ἱεράρχαι.—3. Ὁ Ἰουστινιανός.—4. Ἡ στάσις τοῦ Νίκα.—5. Οἱ πόλεμοι τοῦ Ἰουστινιανοῦ.—6. Εἰρηνικὰ ἔργα τοῦ Ἰουστινιανοῦ.—7. Πλήρης ἐξελληνισμὸς τοῦ κράτους. Σελ. 18—32

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ΄

Οἱ Περσικοὶ πόλεμοι. 1. Οἱ Πέρσαι.—2. Ὁ Ἡράκλειος καὶ τὰ πρῶτα 4 ἔτη τοῦ πολέμου.—3. Πολιορκία τῆς Κωνσταντινουπόλεως.—4. Κατασύντριψις τῶν Περσῶν. Σελ. 32—37

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ΄

Οἱ Ἀράβες. 1. Ὁ Μωάμεθ καὶ ἡ διδασκαλία του.—2. Διάδοσις τῆς θρησκείας τοῦ Μωάμεθ.—3. Αἱ κατακτήσεις τῶν Ἀράβων.—4. Ἡ πρώτη πολιορκία τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Ἀράβων.—5. Δευτέρα πολιορκία τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Ἀράβων.—6. Παρακμὴ τῶν Ἀράβων. . . Σελ. 38—44

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε΄

Μεταρρύθμισις. 1. Θρησκευτικὰ καὶ κοινωνικὰ ἄτοπα.—
2. Ἡ νίκη τῆς Ὁρθοδοξίας.—3. Τὸ σχίσμα τῶν ἐκκλησιῶν καὶ
ὁ Φώτιος.....Σελ. 44-48

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ΄

Οἱ Βουλγαρικοὶ πόλεμοι. 1. Οἱ Σλαῦοι.—2. Οἱ Βούλγα-
ροι.—3. Ἐκχριστιανισμὸς τῶν Βουλγάρων.—4. Ἡ Μακεδονικὴ
δυναστεία.—5. Πόλεμοι κατὰ τῶν Βουλγάρων ἐπὶ Λέοντος ΣΤ΄,
Κωνσταντίνου Ζ΄ καὶ Ἰωάννου Τσιμισκῆ. 6. Πόλεμοι κατὰ τῶν
Βουλγάρων ἐπὶ Βασιλείου τοῦ Βουλγαροκτόνου....Σελ. 48-59

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ζ΄

Σταυροφορίαι. 1. Ἡ Εὐρώπη κατὰ τὸν μεσαῖωνα.—2. Ἡ
κοινωνία τῆς Εὐρώπης κατὰ τὸν μεσαῖωνα.—3. Αἰτία τῶν
σταυροφοριῶν.—4. Πρώτη σταυροφορία, Ἀλέξιος Κομνηνός.—
5. Δευτέρα, τρίτη καὶ τετάρτη σταυροφορίαι.—6. Ἄλωσις τῆς
Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Φράγκων.....Σελ. 59-70

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η΄

Ἡ Φραγκοκρατία ἐν Ἑλλάδι. 1. Ἡ διανομὴ τῆς ἑλληνικῆς
αὐτοκρατορίας.—2. Κατάκτησις τῶν ἑλληνικῶν κρατῶν ὑπὸ τῶν
Φράγκων. Σχηματισμὸς νέων ἑλληνικῶν κρατῶν.—3. Τὰ ἑλληνικὰ
κράτη μέχρι τῆς ἀνακτήσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως.—4. Ἀνά-
κτησις τῆς Κων/πόλεως ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων.....Σελ. 70-79

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ΄

**Οἱ Παλαιολόγοι καὶ ἡ ἄλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως
ὑπὸ τῶν Τούρκων.** 1. Ἡ κατάκτησις τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρα-
τορίας.—2. Ὄθωμανοὶ Τοῦρκοι.—3. Πρώτοι ἀγῶνες τῶν Τούρ-
κων εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Χερσόνησον.—4. Ὁ Ταμερλᾶνος.—5.
Νέοι ἀγῶνες τῶν Τούρκων εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Χερσόνησον.—6.

Ἡ ἄλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων.—7. Τὸ ἔθνικόν φρόνημα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ.....Σελ. 79-99

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'

Ἡ Εὐρώπη μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

1. Ἡ Ἀναγέννησις.—2. Ἐφευρέσεις καὶ ἀνακαλύψεις.—3. Ἡ Μεταρρύθμισις.....Σελ. 100-111

024000027966

Ψηφιοποιήθηκε από το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Ἐν Ἀθήναις 20/8/1934

Ο ΥΠΟΥΡΓΟΣ
ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΠΑΙΔΕΙΑΣ

ΤΜΗΜΑ ΔΙΔΑΚΤΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ

Ἀριθ. πρωτ. 51231, 51232

Πρὸς
τὸν κ. Ἀντ. Χωραφᾶν

Συγγραφέα

Ἀνακοινοῦμεν ὑμῖν ὅτι διὰ ταυταρίθμου ὑπουργικῆς ἀποφάσεως, στηριζομένης δὲ εἰς τὸ ἄρθρον 4 τοῦ Νόμου 5911 καὶ τὴν ἀπόφασιν τῆς οἰκείας κριτικῆς ἐπιτροπῆς, τὴν περιλαμβανομένην εἰς τὴν ὑπ' ἀριθ. 1ην πρᾶξιν αὐτῆς, ἐνεκρίθη ὡς διδακτικὸν βιβλίον πρὸς χρῆσιν τῶν μαθητῶν τῆς Ε' τάξεως τῶν δημοτικῶν σχολείων τὸ ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Αὐτοκρατορίας» βιβλίον σας διὰ μίαν τετραετίαν ἀρχομένην ἀπὸ τῆς 15 Σεπτεμβρίου 1934, ὑπὸ τὸν ὄρον νὰ συμμορφωθῆτε ἐπακριβῶς εἰς τὰς ὑποδείξεις τῆς ἀρμοδίας κριτικῆς ἐπιτροπῆς.

Ἐντολῇ τοῦ Ὑπουργοῦ

Ὁ τμηματάρχης

Ν. ΣΜΥΡΝΗΣ

«Περὶ τοῦ τρόπου τῆς διατιμῆσεως τῶν ἐγκεκριμένων διδακτικῶν βιβλίων».

Τὰ διδακτικὰ βιβλία τὰ πωλούμενα μακρὰν τοῦ τόπου τῆς ἐκδόσεώς των ἐπιτρέπεται νὰ πωλῶνται ἐπὶ τιμῇ ἀνωτέρα κατὰ 15 % τῆς ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ παρόντος Διατάγματος κανονισθείσης ἀνευ βιβλιοσήμου τιμῆς, πρὸς ἀντιμετώπισιν τῆς δαπάνης συσκευῆς καὶ τῶν ταχυδρομικῶν τελῶν, ὑπὸ τὸν ὄρον ὅπως ἐπὶ τοῦ ἐσωτερικοῦ μέρους τοῦ ἐξωφύλλου ἢ τῆς τελευταίας σελίδος τούτου ἐκτυποῦται τὸ παρὸν ἄρθρον.

Τιμὴ ἀδέτου	Δρχ.	13.20
Τιμὴ δεμένου	»	3 ἐπὶ πλέον
Ἀριθ. Ἀδείας κυκλοφορίας		$\frac{69463}{6/8/38}$